

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gülsu SERPEN

19. YÜZYIL ORTALARINDA ANTALYA'NIN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU
(1844-1845 TARİHLİ TEMETTÜAT DEFTERLERİNE GÖRE)

Danışman

Doç. Dr. Güven Dinç

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gülsu SERPEN

19. YÜZYIL ORTALARINDA ANTALYA'NIN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU
(1844-1845 TARİHLİ TEMETTÜAT DEFTERLERİNE GÖRE)

Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Gölsu SERPEN'in bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr. Celâl ERDÖNMEZ

Üye (Danışmanı) : Doç.Dr. Güven DİNÇ

Üye : Dr.Öğr. Üyesi Hatice DURGUN

Tez Başlığı: 19. Yüzyıl Ortalarında Antalya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845
Tarihli Temettuat Defterlerine Göre)

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28/06/2019

Mezuniyet Tarihi : .../.../20...

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “19. Yüzyıl Ortalarında Antalya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845 Tarihli Temettüat Defterlerine Göre)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

16/07/2019

İmza

Gülsu SERPEN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Gülsu Serpen
Öğrenci Numarası	20165206006
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Güven Dinç
Tez Başlığı	19. Yüzyıl Ortalarında Antalya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre)
Turnitin Ödev Numarası	1152338235

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 124 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 16/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 3

alıntılar dahil % 5'tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırların aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

16/07/2019

Doç. Dr. Güven DİNÇ

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NEFS-İ ANTALYA'DA SOSYAL YAPI

1.1. Antalya'da Yerleşim ve Nüfus	14
1.1.1. Antalya'da Mahalleler	14
1.1.2. Antalya'da Nüfus	16
1.2. Hane Reislerinin Kullandığı İsimler	19
1.2.1. Müslümanlar Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler	19
1.2.2. Gayrimüslimler Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler	21
1.3. Antalya'da Kullanılan Unvanlar	22
1.4. Antalya'da Muhacirler	24
1.5. Hanelerin Sahip Olduğu Gayri Menkuller	26
1.6. Antalya'da Meslekler	28
1.6.1. Gayrimüslimlerin Sahip Oldukları Meslekler	29
1.6.2. Müslümanların Sahip Oldukları Meslekler	32
1.6.3. Mesleklerin Sektörlere Göre Dağılımı	34
1.6.3.1. Dokuma	34
1.6.3.2. Deri.....	36
1.6.3.3. Gıda	37
1.6.3.4. Kıymetli-Madeni Eşya	37
1.6.3.5. İnşaat-Yapı	38
1.6.3.6. Ulaşım-Taşıma	39
1.6.3.7. Sağlık ve Temizlik	39
1.6.3.8. Tarım ve Hayvancılık.....	40
1.6.3.9. Tüccarlar.....	41
1.6.3.10. Eğitim ve Dini Görevliler.....	41
1.6.3.11. İdari ve Askeri Görevliler	42
1.6.3.12. Ücret Karşılığı Çalışanlar.....	42

1.6.3.13. Hizmet Veren Diğer Meslekler	43
1.7. Yardıma Muhtaçlar	44
1.8. Meslek Kaydı Olmayanlar	44

İKİNCİ BÖLÜM

NEFS-İ ANTALYA'DA TARIM VE HAYVANCILIK

2.1.Tarım	45
2.1.1.Toprağın Tasarruf Şekli ve Mahallelere Dağılımı.....	45
2.1.2. Mahallelere Göre Tarla Dağılımı	49
2.1.2.1. Ekili Olma Durumuna Göre Tarlaların Dağılımı	51
2.1.2.2. Mezru Tarlalar.....	53
2.1.2.3. Kiralık Tarlalar.....	55
2.1.2.4. Ekilme Şekli Yönünden Tarlalar.....	57
2.1.2.5. Tarımsal İşletme Olarak Tarlalar	58
2.1.3. Bahçeler ve Mahallelere Göre Dağılımı.....	61
2.1.4. Bostanlar ve Mahallelere Dağılımları	65
2.1.5. Yetiştirilen Tarım Ürünleri.....	66
2.2. Hayvancılık	68
2.2.1. Küçükbaş Hayvancılık	69
2.2.1.1.Keçi	71
2.2.1.2.Koyun.....	72
2.2.1.3. Oğlak ve Kuzu.....	74
2.2.1.4.Toplam Küçükbaş	75
2.2.2. Büyükbaş Hayvancılık	76
2.2.2.1. İnek.....	79
2.2.2.2. Öküz, Tosun ve Dana.....	81
2.2.2.3. Toplam Büyükbaş	83
2.2.3. Yük ve Binek Hayvancılık	84
2.2.3.1.Kısrak, Bargir ve Tay	86
2.2.3.2. Katır, Merkep ve Deve.....	89
2.2.3.3.Toplam Yük ve Binek	92
2.2.4. Arıcılık	92
2.2.5. Toplam Hayvancılık.....	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEFS-İ ANTALYA'DA EKONOMİK YAPI

3.1.Gelir ve Vergiler	100
3.1.1.Mahallelere Göre Gelir Dağılımı	100
3.1.2. Mahallelere Göre Gelir Grupları	102
3.1.3. Gelirin Kaynaklara Göre Dağılımı	105

3.2. Vergi Türleri.....	109
3.2.1.Vergi-yi Mahsûsa	109
3.2.1.1. Mahallelere Göre Vergi-yi Mahsûsa'nın Toplam Gelire Oranı	114
3.2.2. Öşür Vergisi	115
3.2.2.1. Mahallelere Göre Öşür Vergisi	116
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA	120
EKLER.....	124
HARİTALAR	127
Ö Z G E Ç M İ Ş.....	129

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Antalya’da Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (1844)	17
Tablo 2. Antalya’da Sık Kullanılan Unvanlar (1844)	22
Tablo 3. Antalya’da Muhacirlerin Mahallelere Göre Dağılımı (1844)	25
Tablo 4. Sahip Olunan Gayrı Menkuller ve Bunlardan Elde Edilen Gelirler (1844).....	27
Tablo 5. Sahip Olunan Gayrı Menkullerin Cemaatlere Göre Dağılımı (1844).....	28
Tablo 6. Gayrimüslimlerin Sahip Oldukları Meslekler (1844)	29
Tablo 7. Müslümanların Sahip Oldukları Meslekler (1844)	32
Tablo 8. Antalya’da Zirai Toprakların Mahallelere Göre Dağılımı (1844)	46
Tablo 9. Tarla Sahiplerinin Mahallelere Göre Dağılımı (1844).....	49
Tablo 10. Ekili Olma Durumuna Göre Tarlalar (1844).....	51
Tablo 11. Mezru Tarlaların Mahallelere Göre Dağılımı (1844).....	53
Tablo 12. Tarla Kiralayan Hanelerin Mahallere Göre Dağılımı (1844).....	55
Tablo 13. Ekilme Şekli Yönünden Tarlalar (1844)	57
Tablo 14. İşletme Büyüklüklerine Göre Tarlalar (1844).....	59
Tablo 15. Bahçeler ve Mahallelere Göre Dağılımı (1844).....	62
Tablo 16. Bostanlar ve Mahallelere Göre Dağılımı (1844).....	65
Tablo 17. Yetiştirilen Tarım Ürünleri (1844).....	66
Tablo 18. Mahallelere Göre Toplam Küçükbaş Hayvan Dağılımı (1844)	69
Tablo 19. Mahallelere Göre Keçi Dağılımı (1844)	71
Tablo 20. Mahallere Göre Koyun Dağılımı (1844).....	72
Tablo 21. Mahallelere Göre Oğlak ve Kuzu Dağılımı (1844).....	74
Tablo 22. Mahallelere Göre Toplam Büyükbaş Hayvan Dağılımı (1844)	77
Tablo 23. Mahallelere Göre İnek Dağılımı (1844).....	79
Tablo 24. Mahallelere Göre Öküz, Tosun ve Dana Dağılımı (1844)	81
Tablo 25. Mahallelere Göre Toplam Yürek ve Binek Hayvan Dağılımı (1844).....	84
Tablo 26. Mahallelere Göre Kısırak, Bargir ve Tay Dağılımı (1844)	86
Tablo 27. Mahallelere Göre Katır, Merkep ve Deve Dağılımı (1844)	89
Tablo 28. Antalya’da Arıcılık (1844).....	93
Tablo 29. Antalya’da Hayvan Türlerinin Dağılım Oranı (%) (1844).....	94
Tablo 30. Toplam Hayvan Gelir Dağılımı (1844).....	95
Tablo 31. Antalya’da Hayvan Sahiplik Oranı (%) (1844).....	96

Tablo 32. Hayvan Türlerine Göre Gelir Dağılımı (1844)	97
Tablo 33. Mahallelere Göre Gelir Dağılımı (1844).....	100
Tablo 34. Mahallelere Göre Gelir Grupları (1844)	102
Tablo 35. Gelirin Kaynaklara Göre Dağılımı (1844)	105
Tablo 36. Mahallelerde Gelirin Kaynaklara Göre Dağılımı (1844)	108
Tablo 37. Vergi-yi Mahsûsa'nın Mahallelere Göre Dağılımı (1844).....	110
Tablo 38. Mahallelere Göre Vergi-yi Mahsûsa Veren ve Vermeyen Haneler (1844)	112
Tablo 39. Mahallelere Göre Vergi-yi Mahsûsa'nın Toplam Gelire Oranı (%) (1844)	114
Tablo 40. Mahallelere Göre Öşür Vergisi (1844).....	116

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Nefs-i Antalya'da Mahalleler (1844)	15
Şekil 2. Müslümanlar Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler (1844).....	19
Şekil 3. Gayrimüslimler Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler (1844).....	21
Şekil 4. Gayrimüslimler Arasında En Yaygın Meslekler (1844)	31
Şekil 5. Müslümanlar Arasında En Yaygın Meslekler (1844)	34
Şekil 6. Toprağın Kullanılış Durumuna Göre Dağılımı (%) (1844).....	48
Şekil 7. Zirai Toprağın Cemaatlere Göre Dağılımı (1844)	49
Şekil 8. İşletme Büyüklüklerine Göre Tarlaların Dağılımı (%) (1844).....	60
Şekil 9. Antalya'da Toplam Küçükbaş (1844)	75
Şekil 10. Antalya'da Toplam Büyükbaş (1844)	83
Şekil 11. Antalya'da Toplam Yük ve Binek Hayvan (1844)	92
Şekil 12. Hayvanların Türlerine Göre Dağılım Oranı (%) (1844)	96

EKLER LİSTESİ

Ek 1. 9688 Numaralı Cami-i Cedid Mahallesiine Ait Temettüat Defterinin Son Sayfası.....	124
Ek 2. 9675 Numaralı Elmalı Mahallesiine Ait Temettüat Defterinin 2 ve 3 Numaralı Sayfası	125
Ek 3. 9725 Numaralı Çavuş Bahçesi Mahallesiine Ait Temettüat Defterinin 2 ve 3 Numaralı Sayfası	126

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. İncelenen Yerleşim Birimlerinin Antalya'da Konumu (1844).....	127
Harita 2. Kale İçinde Yer Alan Mahalleler ve Nüfus Yoğunlukları (1844).....	128
Harita 3. Kale Dışında Yer Alan Mahalleler ve Nüfus Yoğunlukları (1844).....	128

KISALTMALAR LİSTESİ

bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
çev.	: Çeviren
Fak.	: Fakültesi
H.	: Hicri
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ML. VRD. TMT.d.	: Maliye Varidatı Temettuat Defterleri
M.Ö	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
ss.	: Sayfa Sayısı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Üniv.	: Üniversitesi
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

ÖZET

Bütünü anlamak, onu oluşturan unsurları iyi bilmekten geçer. Son yıllarda Osmanlı tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların şehirler üzerinde yoğunlaşmasının önemli sebeplerinden biri de budur. Her şehir, bütünün birer parçası olarak bulunduğu coğrafi koşulların özelliklerini taşır. Bu sebeple Anadolu şehirleriyle ilgili yapılan her çalışma aynı zamanda Osmanlı tarih araştırmalarına da önemli bir katkıdır. Bu çalışma, 19. yüzyıl ortalarında Teke sancağı Antalya merkez kazasının sosyal ve ekonomik görünümünü ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Kullanılan temel kaynak vergi vermekle yükümlü hane reislerinin emlak, arazi, hayvan ve meslek gibi her türlü gelir kaydının tutulduğu, dönemin sosyal ve ekonomik durumu ile ilgili önemli bilgiler içeren 1844-1845 tarihli Antalya Temettüat Defterleri'dir.

Çalışmamız nefis-i Antalya olarak bilinen Antalya şehir merkezi ile sınırlı mahalleleri kapsamakla birlikte, tespit ettiğimiz 31 mahalleye ait 34 Temettüat defteri esas alınarak hazırlanmıştır. İlgili defterlerin transkript edilmesiyle oluşturulan tablolar, çeşitli grafiklerle desteklenip yorumlanarak Antalya'nın demografik, sosyal ve ekonomik yapısı incelenmiştir. İncelemeler yapılırken gayrimüslimlerin yaşadığı yerleşim birimleri ile Müslümanların yaşadığı yerleşim birimleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Ortaya çıkarılan çalışma ile Antalya şehir tarihi ile ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlandığı düşünülmektedir.

1844 yılı verilerine göre incelenen 31 mahallede toplamda 1.870 hane, tahmini olarak 9.350 kişi yaşamaktaydı. Nüfusun %66,3'ü Müslüman, %33,7'si gayrimüslimdi. Gayrimüslimler yalnızca 4 mahalleye yerleşmişti. Bu dönemde şehirde göz ardı edilemeyecek miktarda Arap ve Morali muhacir de bulunmaktaydı. Oldukça farklı çeşitte mesleğin görüldüğü kaza merkezinde tarım ve hayvancılıktan ziyade ticaret ve zanaatkârlık rağbet görmekteydi. Çoğu hane, hayvancılığı temel geçim kaynağı olarak görmese de kendi ihtiyaçlarını karşılamak adına hayvan beslemekteydi. En fazla sahiplenilen hayvan türü ise yük ve binek hayvanlarıydı. Hanelerin gelir elde ettiği kaynaklar; hayvancılık, ziraat, meslek ve sahip oldukları gayri menkullerden elde edilen kira gelirleriydi. En fazla gelir getiren kaynak ise hane reislerinin sahip olduğu mesleklerden elde edilen gelirlerdi. Meslek gelirlerini ziraattan elde edilen gelirler takip ederken kayda geçen zirai araziler tarla, bahçe ve bostanlardı. Haneler zirai arazilerden elde edilen gelirlerin %8,4'ünü öşür vergisi olarak, elde ettikleri toplam gelirin %5'ini vergi-yi mahsûsa olarak devlete geri ödemekteydi.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hayat, Ekonomik Hayat, Antalya, Temettüat Defterleri

SUMMARY
SOCIAL AND ECONOMIC SITUATION OF ANTALYA IN THE MIDDLE OF 19TH CENTURY (ACCORDING TO THE DATE 1844- 1845 TEMETTÜAT REGISTERS)

To understand the whole, you need to know the components that make it. This is one of the important reasons why the studies on Ottoman history in recent years are concentrated on cities. Each city, as part of the whole, contains the characteristics of the geographical conditions it is located in. For this reason, every study on Anatolian cities is also an important contribution to Ottoman history research. This thesis aims to reveal the social and economic structure of the Teke sanjak in the mid-19th century. The main source used in the thesis is the Antalya Revenue Census (Temettüat) Books dated 1844-1845, conducted by household, with the values of the fields, vineyards, orchards, shops, houses, and livestock held by the households and the profits (dividends) obtained from these being counted.

In this thesis, the neighborhoods of Antalya city center where comprise 31 neighborhoods and 34 Revenue Census (Temettüat) Books is examined. The tables which were created as a result of transcribing the related Revenue Census (Temettüat) Books is supported and interpreted with various graphics and the demographic, social and economic structure of Antalya is examined. In the study, the inhabitants of the city where non-Muslims and Muslims live in their neighbourhoods are evaluated separately. It is believed that the thesis has contributed to the studies on the history of Antalya city.

According to the data of 1844-1845, there were 1.870 households with an estimated 9.350 inhabitants. While %66,3 of the population was Muslim, %33,7 was non-Muslim. Non-Muslims settled only in four neighbourhoods. In this period, there were also a considerable amount of Arab and Morean immigrants lived in the city. In the city center, where a wide range of different professions is seen, trading and crafting is more popular than agriculture and livestock. Although most households did not stock farming as basic subsistence activities, they feed animals to meet their own needs. The most common species of animals were beast of burden and riding animal. The sources of income of households are: livestock, agriculture, craft and rental income from real estates. The most profitable source was the income of the profession. Agricultural income was recorded as field and garden. Households paid %8,4 of the income from agricultural land as Islamic Tithe (Öşür), and paid %5 of the total income they received as “vergi-yi mahsûsa” (apportioned tax of Tanzimat Period).

Keywords: Social Life, Economic Life, Antalya, Temettüat Registers

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti’nde taşra teşkilatının en önemli idari birimi sancaklardır. Sancakları oluşturan kazaların merkezi ise “nefs” adı verilen şehir merkezleridir. Parçadan bütüne gitmek tarih araştırmalarında kullanılan metotlar arasındadır. Bu sebeple Osmanlı şehirleri hakkında yapılan araştırmalar aynı zamanda imparatorluğun önemli bir kesimi hakkında da bilgiler sunmaktadır. Son yıllarda Osmanlı Devleti ile ilgili askeri ve idari konuları ele alan çalışmaların yanı sıra sosyal ve ekonomik yapıyı inceleyen çalışmaların sayısı bir hayli artmıştır. Ancak “nefs” olarak değerlendirilen Antalya şehir merkezi ile ilgili doğrudan bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışma ile önemli bir liman kenti olan Antalya’nın 19. yüzyıl ortalarındaki sosyal ve ekonomik durumu hakkında fikir vermek amaçlanmaktadır. Çalışmamız boyunca oluşturulan tüm tablo ve grafikler şehir merkezinde yer alan mahallelerin 1844-1845 yılı Temettüat defterlerinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Çalışmaya incelenecek yerleşim birimlerine ait Temettüat defterlerinin temin edilmesi ile başlanmıştır. Belgelerin transkripti yapılmadan önce benzer tezlere “Ulusal Tez Merkezi” aracılığı ile ulaşılmış, yapılan tezlerin hepsinde ortak bir şema kullanıldığı görülmüştür. Konuyla ilgili ikinci elden kaynakların toplanmasının ardından tezin ana planı oluşturularak defterlerin transkriptine geçilmiştir. Defterlerden elde edilen veriler, konusuna göre tasnif edilerek bilgisayar ortamında kaydedilmiştir. Bilgileri tabloya dönüştürmek adına Excel programı kullanılmış, bu program sayesinde yapılan hesaplamalarda büyük kolaylık sağlanmıştır. Oluşturulan tablo ve grafiklerin yorumlanması ise çalışmanın ana hatlarını oluşturmuştur.

“19. Yüzyıl Ortalarında Antalya’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1844-1845 Yılı Temettüat Defterlerine Göre)” başlığını taşıyan tez çalışmamız giriş ve 3 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Antalya’nın 19. yüzyıla kadar ki tarihi hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Bundan sonra tezimizin temel kaynağını oluşturan Temettüat kayıtlarının tutulmasına zemin hazırlayan gelişmeler özet olarak aktarılmıştır. Defterlerin içeriği ve önemi hakkında da kısa bir değerlendirme yapıldıktan sonra, hem şekil hem içerik bakımından Antalya Temettüat Defterleri’nin yapısı incelenmiştir.

Birinci bölümde, Antalya’da mahalleler ve bu mahallelerde yaşayan nüfusun tespiti yapılmıştır. Elde edilen bilgilere göre incelenen mahallelerde 1.239 Müslüman, 631 gayrimüslim olmak üzere toplamda 1.840 hanenin yaşadığı görülmüştür. Temettüat defterleri yalnızca hane reisleri üzerinden tutulduğu için doğruluğu kesin olan sonuçlara ulaşmamız

mümkün olmasa da hane reislerinden yola çıkılarak Antalya nüfusu üzerinde genel değerlendirmelere yapılmıştır. Ancak defter sayfalarının eksikliği sebebiyle 55 Müslüman, 230 gayrimüslim hane bilgisine ulaşılamamış, bu sebeple çalışmadaki değerlendirmeler hakkında bilgi edinebildiğimiz haneler esas alınarak yapılmıştır. Halk arasında yaygın kullanılan isimler, unvanlar, meslekler, sahip olunan taşınmaz mülkler ile şehirde hatırı sayılır miktarda bulunan muhacirler bu bölümde ele alınmıştır.

İkinci bölüm, yerleşim birimlerindeki tarım arazileri ve hayvanlar için ayrılmıştır. Tarımsal arazilerinin önce mahallelere göre dağılımı gösterilmiş ardından bunlar tarla, bahçe ve bostan olarak ayrıca değerlendirilmiştir. Kaydedilen öşür vergileri sayesinde ulaşabildiğimiz tarım ürünleri de aktarıldıktan sonra hayvanlar büyükbaş, küçükbaş, yük ve binek ile arı kovanı olmak üzere ayrı ayrı incelenerek, Antalya’da hayvancılığın yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, hanelerin elde ettiği gelirlerden yola çıkarak Antalya’nın ekonomik profili hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Elde edilen gelirin kaynakları ile hanelerin gelir düzeyleri hakkında bilgiler verilmiştir. Gelir ile vergi arasındaki ilişkiye de değinildikten sonra halktan alınan vergiler ayrı başlıklar halinde incelenmiştir. Sonuç bölümünün ardından çalışmanın sonuna Temettüat defterlerine ait bazı sayfalardan örnekler ve incelenen yerleşim birimleri ile ilgili haritalar eklenmiştir.

Son olarak bu çalışmada bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Güven Dinç’e anlayış ve katkılarından ötürü teşekkür ederim. Kale içinde yer alan mahallelerin tespiti konusunda yardımlarını esirgemeyen Dr. Evren Dayar’a ve haritaların yapımında destek olan Ersin Yılmaz’a da ayrıca teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen ailem ve arkadaşlarıma da teşekkürü borç bilirim

Gülsu SERPEN
Antalya, 2019

GİRİŞ

1. Antalya'nın Kısa Tarihi

Anadolu'nun güneyinde, Akdeniz'in kıyısında ve kendi adını taşıyan körfezin kuzey batısında kurulmuş olan Antalya $36^{\circ} 6'$ ve $37^{\circ} 27'$ kuzey enlemleri ile $29^{\circ} 14'$ ve $32^{\circ} 27'$ doğu boylamları arasında yer alan eski bir yerleşim alanıdır.¹ Güneyinde doğal bir sınır olarak Akdeniz'in yer aldığı şehrin kuzeyinde Beydağları, doğusunda Vezirdağı, batısında ise Tahtalar Dağı bulunmaktadır.² Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olduğu bilinen Antalya'da, Kabataş Taş devrine uzanan yaşam izlerine rastlamak mümkündür. Günümüzde de önemli bir liman kenti olarak varlığını koruyan, pek çok tarihi ve doğal güzelliğe sahip ve ülkemizin turizm başkenti olarak tanımlayabileceğimiz şehir, Osmanlı egemenliğine girinceye kadar Bergama, Roma, Abbasi, Bizans, Ceneviz, Anadolu Selçukluları, Kıbrıs ve Hamid-Oğullarının Antalya kolu olan Teke-Oğullarının egemenliği altında kalmıştır.³

Bu yerleşim alanı ilkçağlarda Anadolu'yu gösteren tarih haritalarında Büyük Hitit Krallığı'nın sınırları içinde gösterilmektedir.⁴ Hitit krallığının Dor saldırıları sonucu yıkılmasıyla bir süre Lidya egemenliği altına giren bölge, Pers İmparatorluğu'nun Lidya egemenliğine son vermesiyle M.S. 214 yılına kadar Pers hâkimiyeti altında kalmıştır. Şehir, Makedonya kralı Büyük İskender'in çıktığı Asya seferi sonucunda Makedonya Krallığı egemenliğine girse de, İskender'in genç yaşta ölümü ve arkasında varis bulunmaması devletin komutanları arasında bölüşülmesine sebep olmuştur. Bölge bir süre Selevkoslar'ın egemenliği altında kaldıktan sonra Toroslar'ın kuzeyine düşen bütün Batı Anadolu toprakları Bergamalıların eline geçmiştir. Şehrin isminin de Bergama kralı II. Attalos'tan geldiği düşünülmektedir. M.Ö. 159-138 yılları arasında hüküm sürmüş olan Bergama kralı II. Attalos, Psidya bölgesine yapacağı saldırılarda kullanmak amacıyla Pamfilya'nın en iyi doğal limanı olan, bugünkü Antalya kentini yeniden onartarak kente adını vermiştir. Antik çağlarda Attaleai adıyla anılan şehir, Atalia, Adalia, Ortaçağ Batı kaynaklarında Satalia, Arap ve Türk kaynaklarında Antaliyye, Adaiya adıyla geçmektedir.⁵

M.Ö. 1. yüzyıl başlarında önce deniz korsanlarının denetimi altına, ardından Roma hâkimiyeti altına girerek önemli bir ticaret merkezi haline gelen şehir⁶, Bizans döneminde de

¹ Özdemir, 1992: 133.

² Armağan, 2006: 96. Antalya'nın bulunduğu coğrafya hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Braudel, 1989-1990.

³ Armağan, 2006: 96.

⁴ Doğan, 2012: 18.

⁵ Emecen, 1991: 232-233.

⁶ Emecen, 1991: 233.

önemli bir liman kenti olma özelliğini korumuştur. Antalya 7. yüzyıldan itibaren Arap akınları ile karşı karşıya gelerek Halife Mütevekkil'in amirali Fazl b. Karin tarafından ele geçirilmiştir.⁷ 11. yüzyılın ikinci yarısında Türklerin Anadolu'yu istila ettiği dönemde şehir de bir süreliğine Selçuklu hâkimiyeti altına girmiş, ancak Türkler ile Rumlar arasında birkaç defa el değiştirip 1120 yılında Bizans İmparatoru Yuannes Komnen tarafından geri alınmıştır. 1181 yılında Sultan II. Kılıç Arslan şehri tekrar kuşattıysa da alamamış ve IV. Haçlı seferi sırasında İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirildiği dönemde şehir Aldobrandini adında bir İtalyan'ın eline geçmiştir.⁸ Ardından I. Gıyâseddîn Keyhüsrev burayı tekrar kuşatmış, Kıbrıs'tan yardım gelmesi üzerine zapt edemeyerek sadece abluka altına alabilmiştir. Nihayet 5 Mart 1207'de Latin idaresinden memnun olmayan Rumların da desteği ile fethi gerçekleştiren I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, Mübârizüddin Ertokuş'u valiliğe ve subaşılığa getirdiği gibi şehre bir kadı, imam, müezzin, hatip tayin etmiş; ayrıca kalenin surlarını onartarak bir de mescit yaptırmıştır.⁹ Antalya zamanla Selçuklu Devleti'nde Akdeniz donanmasının merkezi ve Selçuklu sultanlarının kışlık ikamet yeri haline gelmiştir.¹⁰ Antalya'nın fethinin Anadolu Selçuklu Devleti'nin iktisadi hayatında önemli bir yeri vardır. Fetih sayesinde Kıbrıs Krallığı ile ticari anlaşmalar yapılarak burası Selçukların Akdeniz'de ithalat ve ihracat limanı haline gelmiştir.¹¹

I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in 1211'de vefat etmesi üzerine, oğulları I. İzzeddîn Keykavus ve I. Alâeddîn Keykubad'ın saltanat mücadelesiyle uğraşmalarını fırsat bilen Antalya Hıristiyanları, Kıbrıs Frenkleri ile işbirliği yaparak Antalya'yı zapt etmişlerdir.¹² Taht mücadelesini kazanan İzzeddîn Keykavus Antalya'yı yeniden alarak, Mübârizüddin Ertokuş'u yeniden vali yapmıştır.¹³ Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 yılında yaşadığı Köseadağ bozgunu sonrası Moğol hâkimiyetine girmesi, Selçuklu uç beyi Felekeddîn Dündar Bey'in merkezi Borlu ve Eğridir olmak üzere Hamid-oğulları Beyliği'ni kurmasına sebep olmuştur.¹⁴ Selçuklular zamanında bölgeye yerleştirilen Teke Türkleri arasından yetişen Dündar Bey, kısa süre sonra Antalya'yı zapt ederek burayı kardeşi Yunus Bey'in idaresine vermiş ve bölge Hamid-oğulları'nın kolu olan, sonraları Teke-oğulları adını alacak beyliğin sınırları içine dahil olmuştur.¹⁵ Yunus Bey'den sonra büyük oğlu Mahmut Bey'in ve diğer oğlu Hızır Bey'in

⁷ Darkot, 1978: 460.

⁸ Turan, 1971: 283.

⁹ Emecen, 1991: 233.

¹⁰ Darkot, 1978: 460.

¹¹ Turan, 1971: 285.

¹² Doğan, 2012: 20.

¹³ Doğan, 2012: 21.

¹⁴ Sevim ve Yücel, 1989: 294.

¹⁵ Darkot, 1978: 460. Teke-oğulları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kofoğlu, 2011: 348-350; Tekindağ, 1979: 128-133.

yönetimine giren Antalya, daha sonra Mübârizüddîn Mehmet Bey'in yönetimine geçti. 1361 yılında Kıbrıs Kralı Petro'nun işgaline uğrayarak, Mübârizüddîn Mehmet Bey tarafından 11 yıl sonra 1373'de tekrar alındı.¹⁶ Mehmet Bey'in bu savaşlar esnasında Antalya limanının ağzına gerilmiş olan zinciri kırmasından dolayı "zincirkıran" lakabını aldığı bilinmektedir.¹⁷

Osmanlı kaynaklarında Teke Bey olarak geçen Mehmet Bey'den sonra bir müddet daha Teke-oğulları'nın hâkimiyetinde kalan şehir, nihayet Osmanlı'nın 4. Sultanı Yıldırım Bayezid tarafından zapt edilerek muhafızlığı Fîruz Bey'e verildi.¹⁸ Yıldırım Bayezid'in 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesi ile başlayan siyasi kargaşa döneminde Antalya ve Alanya dışında bütün Teke-ili Karamanoğlu Mehmet Bey'in hâkimiyetine girdi. Mübârizüddîn Mehmet Bey'in oğlu Osman Çelebi bu sırada İstanoz'a (Korkuteli) hâkim bulunuyordu. Şehrin güvenliğini sağlamakla görevlendirilen Firuz Bey'in vefatı üzerine Osman Bey, Antalya'yı ele geçirmek için Karamanoğlu Mehmet Bey'den yardım istedi. Firuz Bey'in yerine geçen oğlu Hamza Bey Antalya'ya geldiğinde Osman Çelebi'nin Antalya'yı ele geçirmek amacıyla kuvvet topladığını öğrendi. Ancak Osman Bey'in aniden hastalanması üzerine durumu öğrenen Hamza Bey, Osman Çelebi üzerine bir gece baskını düzenledi. Osman Çelebi toparlanmaya bile fırsat bulamadan hasta yattığı çadırında öldürüldü ve etrafında toplanan Türkmen kuvvetleri dağıldı. Osman Çelebi'nin ölüm haberini alan Karamanoğlu Mehmet Bey 26.000 kişilik bir ordu ile Antalya'ya ulaşarak şehri kuşattı ise de kaleden atılan bir topun güllesinin kendisine isabet etmesi sonucu hayatını kaybetti, bunun üzerine Karaman kuvvetleri dağıldı. Hamza Bey Teke-ili sancak beyliğine getirildi.¹⁹ Daha sonra Hamid-oğulları Beyliği'nin bütün toprakları Osmanlıların eline geçti. Aynı zamanda bir şehzade sancağı olarak da kullanılan şehir²⁰ 1472 yılında son bir defa daha Akkoyunlu, Papalık, Venedik Cumhuriyeti, Napoli, Macar kralları, Arnavut beyi ve Rodos Şövalyeleri'nin ortak saldırısına uğradı. Ancak bu kuvvetler şehri teslim alamadı.²¹

Antalya Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar bu devletin hâkimiyeti altında kaldı. Ancak zaman zaman çıkan isyanlara da tanıklık etti. Bu isyanlardan en önemlisi 1515 yılında

¹⁶ Uzunçarşılı, 1937: 17.

¹⁷ Karaca, 1997: 28.

¹⁸ Emecen, 1991: 233. Konu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Ahmedî'nin eserinde, Yıldırım Bayezid'in 1390'da çıktığı ilk Batı Anadolu seferi sırasında Antalya sınırına kadar vardığı anlaşılmaktadır; ancak şehri alıp almadığı bilinmemektedir. Şükrullah ise Yıldırım Bayezid'in Konya ve Lârende'yi ele geçirdikten sonra ikinci yılda herhalde 1391'de Kastamonu, Osmancık, Amasya, Canik, Tokat, Sivas ve Samsun'u zapt ettiğini, ardından Mentese ve Teke illerine gittiğini belirtmiş, Antalya ile onlara ait bütün şehir ve kaleleri fethettiğini kaydetmiştir. Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, Teke ve Antalya vilâyetleriyle bunlara bağlı kalelerin Yıldırım Bayezid tarafından ele geçirilmesini yine Orta Anadolu'nun fethinden sonra göstermiştir. Hoca Sâdeddin eserinde 1391 yılında Yıldırım Bayezid'in Teke-ili'ni ele geçirmek için ordusu ile Bursa'dan hareket ettiğini ve bölgeyi baştan başa zaptederek Fîruz Bey'in idaresine verdiğini belirtmiştir. bkz. Kofoğlu, 2011: 349.

¹⁹ Kofoğlu, 2011: 349.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Eroğlu, 2006: 15-25.

²¹ Karaca, 1997: 32.

çıkan Şah Kulu Baba Tekeli ayaklanmasıdır.²² Teke-ili'nde bir Türkmen devleti kurmak isteyen Şii kökenli Şah-Kulu Baba Tekeli, Istanoz (Korkuteli) kasabasını tahrip edip, Elmalı'nın mescit ve zaviyelerini yıkmış, eline geçirdiği Kur'an'ı Kerim'leri ateşe atıp mahvetmiş, canlıları ise, insan ve hayvan ayırmaksızın acımadan öldürtmeğe başlamıştı.²³ Bundan sonra Kütahya kalesini ele geçirip, Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'yı kazığa vurdurarak Alaşehir ovasında Şehzâde Korkud Çelebî'nin adamlarını yenerek Bursa'ya doğru harekete geçmiştir. Sadrâzam Hadım Ali Paşa'nın Rumeli'den Anadolu'ya geçmesi üzerine, önce Teke-ili'ni Karaman'a bağlayan Kızılkaya boğazına, sonra Sivas yakınındaki Gedik Han mevkiine çekilen Şah-Kulu üzerine yürüyen Hadım Ali Paşa, bu mevkide Tekeli Türkmenlerinin şiddetli mukavemeti ile karşılaşmış, girişilen savaş sonunda her ikisi de okla vurularak öldürülmüştür. Zor da olsa bastırılan bu isyanın ardından II. Bayezid, Teke ve Hamid-ili yöresinde bulunan Şiî-Alevîleri sürgüne göndermiştir. Anadolu'da 50.000 kişinin ölümüne sebep olan bu isyan sonucunda birbiri ardından yapılan sürgünler yüzünden Teke-ili'ndeki halkın azaldığı, belli başlı kaza ve nahiyelerin ise küçüldüğü bilinmektedir.²⁴

Antalya'da meydana gelen diğer bir ayaklanma ise "suhte" adı verilen medrese öğrencilerinin ayaklanmasıdır. Medreselerdeki öğrenci sayılarının hızla artması veya beşik ulemalığı adı verilen iltimaslar öğrencilerin iş bulamayıp ayaklanmasına sebep olmuştur. Anadolu vilayetinde Manavgat, Alâiye, Menteşe, Hamit sancaklarında suhtelerin cemiyet halinde buldukları bilinmektedir. Bu sebeple Antalya isyanının en yoğun görüldüğü yerlerdendir. Hatta Hamit suhtelerinin Teke suhtelerini kendi yanlarına çağırıp cenge davet ettikleri ve gelmedikleri takdirde Teke sancağını tahrip edecekleri tehdidinde bulduklarına dair bilgiler mevcuttur.²⁵ Şah kulu kadar büyük bir tehdit oluşturmayan suhte ayaklanmaları isyana karışanların şiddetli cezalara çarptırılması ile bastırılmıştır.²⁶

Antalya'yı etkisi altına alan bir isyan da Kôr Bey Mustafa Paşa isyanıdır. Bu isyan, 17. yüzyılın ortalarında devletin içinde bulunduğu karışıklıktan yararlanmak isteyen Antalya mutasarrıfı Kôr Bey Mustafa Paşa tarafından çıkarılmıştır. Anadolu beylerbeyi Ali Paşa ve Manisa sancakbeyi Küçük Mehmet Paşa ile kaptan-ı derya Ali Paşa'nın karadan ve denizden müdahalesi sonucu halkın da desteği ile isyan bastırılmıştır.²⁷

Antalya'da devlet otoritesini sarsan ve ele aldığımız döneme oldukça yakın bir tarihte gerçekleşen diğer bir isyan ise Tekelioğlu İbrahim Bey'in isyanıdır. 1812 yılında başlayan ve

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Tekindağ, 1968: 54-59.

²³ Karaca, 1997: 35.

²⁴ Karaca, 1997: 36.

²⁵ Doğan, 2012: 34.

²⁶ Karaca, 1997: 44.

²⁷ Uzunçarşılı, 1983: 396.

19 ay etkisini gösteren isyanın temel sebebi İbrahim Bey'in daha önce babasının ifa ettiği Teke sancağı mütesellimliğini geri alma isteğidir.²⁸ İbrahim Bey'in ailesi 1770'lerden beri ayan ve mütesellim olarak Antalya'da nüfuz kurmuş, bölge halkına yaptığı zulüm ve eziyetle haksız yolla büyük bir servet edinmiş ve devletin verdiği emirleri yerine getirmemeye başlamıştır. 19 yıl Teke mütesellimliği yapan İbrahim Bey'in babası Hacı Mehmet Bey görevinin son yıllarında Nizam-ı Cedid taraftarı olduğu için yeniçerilerin isteği ile öldürülen Kadı Paşa'nın mal ve mülküne türlü oyunlarla el koymaya çalışmıştır. Ancak Hacı Mehmet'in eceli ile ölmesi üzerine padişah II. Mahmut'un emriyle Teke mütesellimliği bu aileden alınarak ve malları müsadere edilmek istenmiştir. Bölgenin mütesellimliği Karaman valisi Hacı Ali Paşa'ya verilince Hacı Mehmet'in oğlu İbrahim, görevin kendine verilmesi için uğraşmışsa da bir sonuç alamamış ve isyan hazırlıklarına başlamıştır. İsyân sırasında halktan destek alabilmek adına bir Mevlevî şeyhinden fetva bile çıkararak İbrahim Bey, Antalya kalesine sığınarak devleti aylarca zora sokmuştur. Hacı Ali Paşa'nın isyan karşısında başarı gösterememesi üzerine bölgeye serasker olarak görevlendirilen Hüsrev Paşa yaptığı başarı kuşatmalarla İbrahim Bey'i ve Antalya kalesini tekrar ele geçirmeyi başarmış ve Tekelioğlu İbrahim Bey'in kesik başı İstanbul'a gönderilmiştir.²⁹

2. Osmanlı Devleti'nde Temettüat Defterlerine Giden Sürec

Her devlet gibi Osmanlı Devleti de yaptığı hizmetlere karşılık halkından çeşitli vergiler toplamıştır. Üç kıtada egemenlik kuran Osmanlı, egemenliği altında bulunan toprakların farklı iklim, dolayısıyla farklı bitki örtüsü ve hayvan yetiştirme şartlarını dikkate alarak, her bölge için farklı vergi kanunları uygulamaya koymuştur.³⁰ Temelde şer'î ve örfî olmak üzere iki tür olan bu vergilerden şer'î vergiler, İslamî inanç esaslarına göre alınan ve "tekâlif-i şer'îyye" adı verilen öşür, resm-i çift, resm-i ağnam ve bac gibi vergilerden oluşmaktadır.³¹ Örfî vergiler ise gelenek ve göreneklere dayanarak devletin yerel ve olağanüstü harcamalarını karşılamak üzere toplanan ve adına "tekâlif-i örfîyye" denilen vergilerdir.³²

Coğrafi Keşifler ve sonrasında meydana gelen gelişmeler Avrupa devletlerini iyi yönde etkilerken Osmanlı Devleti'nde duraklamanın başlangıcı olmuştur. Avrupa'da meydana gelen gelişmelere ayak uyduramayan Osmanlı Devleti, başta ekonomik olmak üzere sosyal ve siyasi pek çok alanda çözümlerle karşı karşıya kalmıştır. 19. yüzyılın başlarında ise Osmanlı

²⁸ Tekelioğlu isyanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tızlak, 2002: 237-254.

²⁹ Tızlak, 2002: 251; Erten, 1955: 39.

³⁰ Akgündüz ve Öztürk, 1999: 436.

³¹ Solmaz, 2011: 4.

³² Mıynat ve Tuncay, 2014: 41.

geleneksel teşkilatı devam etmekle birlikte eski işlerliğini kaybetmiş, toprak yönetim sistemi olan tımar çoktan çökmüş, vergi toplamadaki düzen bozulmuştur. Devlet, gerek toprak ve gerekse nüfus bakımından dünyanın en büyük devletlerinden biri olma özelliğini sürdürmekle beraber, kurum ve kuruluşları bu büyüklüğü taşıyacak güçten yoksun hale gelmiştir. Savaşlarda alınan yenilgilerin artması gelirlerinin azalmasına sebep olmuş, devlet bu açığı yeni vergiler koyarak kapatmaya çalışmıştır. Önceleri sadece olağanüstü durumlarda alınması için konulan vergiler zamanla sürekli hale getirilmiştir. Bu durum halkın ağır vergiler altında ezilmesine ve vergilerin halk ile devlet arasındaki en büyük sorunlardan birini oluşturmasına sebep olmuştur. Artan nakit para ihtiyacının karşılanmasında güçlük çekmesi, tımar arazilerinin “mültezim” adı verilen kişilere kiralanması usulünü de beraberinde getirmiştir. İhale yolu ile kiraladığı toprakların vergi toplama yetkisine sahip olan mültezimler, ödediği bedeli bir an önce ve fazlasıyla toplamaya çalışmış, bu ise halk ile devlet arasındaki bağları iyice zayıflatmıştır. Nihayet 3 Kasım 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile halkın yıllardan beri şikâyetçi olduğu iltizam sisteminin devlete de yarar sağlamadığı göz önünde tutularak kaldırılması kararı alınmıştır.³³

Yeni bir malî düzeni tüm ülkeye uygulamayı amaçlayan fermanın ilanından sonra,³⁴ söylendiği üzere iltizam usulü kaldırılarak, mültezimlerden kalan boşluğu doldurmak amacıyla “muhassıl” veya “muhassıl-ı emval” adı verilen memurluklar oluşturulmuştur. Ayrıca vergi düzeninde de sadeleşme yoluna gidilerek “tekâlif-i şer‘iyye” adı verilen tüm vergiler kaldırılmış, yerine ziraî ürünlerden 10’da 1 oranında oşür, koyunlardan aded-i ağnam ve gayrimüslimlerden cizye alınması esası getirilmiştir.³⁵ Aynı şekilde “tekâlif-i örfiyye” adı altında alınan vergilerin de birleştirilerek bir bütün halinde “vergi-yi mahsûsa” adı altında toplanması kararlaştırılmıştır.

Tanzimat Fermanı’ndan bir ay sonra vilayetlere gönderilen fermanda “vergi-yi mahsûsa” ya da “ancemaâtin vergi” denilen ve vergi mükelleflerinin emlak, arazi, hayvancılık gelirleriyle; tüccar ve esnafın mesleki kazançlarına göre binde oranında alınacak vergi sistemine geçilmiş oldu. Muhassılların asıl görevi ise “emlak, arazi, hayvanat ve temettüat” adıyla kaydedilen tahrirleri gerçekleştirmektir. Muhassıllığın kurulmasıyla alakalı olarak 25 Ocak 1840 tarihli bir talimatname yayınlanmış, muhassılların yanlarında biri mal kâtibi, diğeri emlak ve nüfus kâtibi olmak üzere iki yardımcı ile birlikte tahrir işlemini

³³ Çadırcı, 1991: 208.

³⁴ Şener, 1990: 23.

³⁵ Kızıllan, 2008: 59.

gerçekleştireceği belirtilmiştir.³⁶ Muhassıllar bu doğrultuda 1840 yılında ilk temettüat tahrirlerini gerçekleştirmiş, fakat yapılan usulsüzlükler ve bu uygulamayı gerçekleştirecek alt yapının yetersiz oluşu 1842’de muhassıllık teşkilatının kaldırılarak, iltizam sistemine geri dönülmesine sebep olmuştur. “Muhassıllık Meclisleri” adıyla kurulan bu oluşum, muhassıllığın kaldırılmasıyla “Memleket Meclisi” olarak devam etmiş ve 1849’a kadar varlığını sürdürmüştür.³⁷ 1844 yılında yeni bir temettü sayımına başlansa da bu sayımlar muhassıllar tarafından değil sayımı yapılan mahallenin muhtarı, imamı; gayrimüslimlerin yaşadığı yerlerde ise o yerin papazı veya kocabaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. 1840 ve 1844 yıllarında yapılan bu sayımlar sonucu tutulan ve çalışmamızın da temelini oluşturan defterlere ise “Temettüat Defterleri” denilmektedir.

3. Temettüat Defterleri

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıla gelindiğinde içinden çıkılmaz bir hal alan toplumsal kargaşa Osmanlı yöneticilerini yeni düzenlemeler yapmak zorunda bırakmıştır. Bu yeniliklerden biri de Tanzimat Fermanı’nın ilanıdır. Fermanda, devlet ile halk arasındaki en temel sorunlardan birini oluşturan vergiler konusunda “Bundan böyle her kişinin varlık derecesine göre uygun bir vergi bağlanacak ve bu vergiden başka kendisinden hiçbir suretle fazla bir şey istenmeyecektir.” ifadesi yer almaktadır.³⁸ Alınan bu karardan da anlaşılacağı üzere vergi alımında bazı adaletsizlikler yaşanmakta ve devlet bu sorunu ortadan kaldırarak halkın devlete olan bağlılığını artırmayı hedeflemektedir. Yapılması gereken ilk iş, vergi vermekle yükümlü tebaanın elde ettiği gelirin tespitidir. Bu sebeple halkın emlak, arazi, hayvan ve meslek gelirlerini saptamak için 1840 ve 1844 yılında 2 ayrı sayım yapılmıştır. Yapılan bu sayımların kayıtlarının tutulduğu defterlere ise Arapça kâr, kazanç anlamına gelen temettü kelimesinin çoğulu olarak “Temettüat Defterleri” denilmiştir.³⁹ Bu defterler sayesinde söz konusu yerleşim birimindeki ahalinin ismi, şöhreti, mesleği, sahip olduğu mal varlığı, elde ettiği toplam gelir ve devlete ödediği yıllık vergi hakkında bilgi sahibi olunarak, o yerleşim yerine ait sosyal ve ekonomik yapı hakkında önemli sonuçlara ulaşmak mümkündür.

1988 yılına kadar bir kısmı “Maliyeden Müdevver Defterler” tasnifinde ve arşiv görevlisi Kamil Kepeci’nin yaptığı tasnifte yer alan defterler, 1988 yılında yeniden tasnif edilerek 9 katalog halinde düzenlenmiştir.⁴⁰ Defterler alfabetik sıraya göre eyalet ve kazalara

³⁶ Bu durumun en önemli sebebi yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmayan muhassılları destekleme ve denetleme isteği olmalıdır. bkz. Efe, 2010: 70.

³⁷ Çadircı, 1991: 215.

³⁸ Karal, 2007: 175.

³⁹ Pakalın, 1993: 453.

⁴⁰ Kütükoğlu, 1995: 395.

ayrılmış, her katalogun başında, içinde bulunan eyalet ve kazaların isimleri belirtilmiştir.⁴¹ Başbakanlık Osmanlı arşivinde “Varidat Muhasebesi Defterleri” adı altında ML.VRD.TMT.d koduyla toplamda 17.747 Temettüat defteri bulunmaktadır.⁴² 1840 ve 1844 yıllarına ait iki sayım olmasına rağmen 1840 tarihli defterlerin sayısı oldukça azdır. Bunun sebebi uygulamanın ilk seferde başarıyla ulaşılamaması ve yarıda bırakılmasıdır.

1840 yılında sayım yapılacak bölge için merkezden muhassıllar gönderildiği ve muhassılların yanında müftü, mal ve emlak kâtipleri ve meclis azalarının görev aldığı defter sonundaki mühürlerden anlaşılmaktadır.⁴³ Ancak 1844 sayımlarında görevli kadronun değiştiği görülmektedir. Yine mühürlerden anlaşıldığı üzere 1844 sayımları Müslümanların yaşadığı yerlerde muhtarlar ve köy imamı tarafından, gayrimüslimlerin yaşadığı yerlerde kocabaşı ve papazların sorumluluğu altında ve ziraat müdürleri veya vekilleri gözetiminde gerçekleştirilmiştir.⁴⁴ Ayrıca arşivde bulunan bütün defterlerin orijinal nüshalar olmadığı da belirtilmelidir. Merkeze gönderilen orijinal nüshalar ihtiyaç duyulması halinde temize geçirilmiş ve bu suretlere mühür yerine temize çeken maliye nezareti kâtipleri tarafından “bende” ifadesi bırakılmıştır.⁴⁵ Genellikle temize çekilme işleminin birkaç yerleşim birimini içeren çok sayfalı defterlerde uygulandığı görülmektedir.⁴⁶

1840 ile 1844 tarihli defterler bazı yönleriyle birbirlerinden ayrılmaktadır. İki defter arasındaki en temel fark 1840 tarihli defterlerde hanelerin sahip olduğu her türlü malın kıymeti verilirken, 1844 sayımlarında sahip olunan ve haneye gelir getirebilecek her türlü malın hâsılatı senevîsi yani yıllık gelirinin kaydedilmesidir. Diğer dikkate değer farklılık ise 1840 tarihli defterlerdeki bazı hane reislerinin bıyık, boy gibi fiziksel özelliklerine yer verilirken, 1844 tarihli defterlerde bu duruma yer verilmemesidir. Ayrıca 1840 tarihli defterlerde tarlalar mezru veya gayr-ı mezru diye ayrılmamışken, 1844 yılı defterlerinde tarlalar mezru veya gayr-ı mezru olarak ayrıca belirtilmiştir.⁴⁷

3.1. Temettüat Defterlerinin Kapsam ve Önemi

Temettüat Defterleri ele alınan bölgenin başta ekonomik olmak üzere sosyal, demografik ve etnik yapısı hakkında önemli bilgiler sunan arşiv kaynaklarıdır.⁴⁸ 1840 ve 1844 tarihlerine ait olan defterler, bölgelerin sosyal ve ekonomik durumları hakkında 19. yüzyıl

⁴¹ Mustafa Serin, 1998: 721.

⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, 2010: 248. Nuri Adıyeke çalışmasında araya başka defterlerin girdiğini söyler. bkz. Adıyeke, 2015: 779-780.

⁴³ Kütükoğlu, 1995: 398.

⁴⁴ Kütükoğlu, 1995: 397-398.

⁴⁵ Kütükoğlu, 1995: 398.

⁴⁶ Güran, 2014: 194.

⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. Öztürk, 2000: 537-589.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kütükoğlu, 1995: 395-418.

ortalari için yapılacak çalışmalarının vazgeçilmez kaynaklarını oluşturur. Bu defterler sayesinde, toplumu oluşturan en küçük birim olan aileden yola çıkarak tahrirlerin uygulandığı bölgelerin sosyal ve ekonomik dinamikleri hakkında detaylı incelemeler yapılabilmektedir. Adil bir vergi sistemi oluşturmak amacıyla tutulan Temettüat defterleri içerik bakımından da önceki uygulamalardan ayrılmaktadır. Bilindiği gibi 14. yüzyıldan itibaren uygulanan tahrir defterlerinin amacı, ele geçirilen bölgelerin sayımını yapmaktır. Bu yüzden defterlerde yerleşim birimleri bütün olarak değerlendirilmiştir. Ancak Temettüat defterlerinde yerleşim birimleri hane temelli kaydedildiği için bu defterler sayesinde bölge hakkında daha ayrıntılı bilgiler elde edilebilmektedir.

Bu defterler sayesinde bölgede yaygın olarak kullanılan kişi, aile ve sülale isimleri, kullanılan lakap ve unvanlar, icra edilen meslekler, hanelerin servet birikimi, yetiştirilen ürün ve hayvan çeşitliliği, elde edilen gelirlerin sektöre göre dağılımı, halkın refah düzeyi, devlete ödenen vergi miktarları gibi pek çok konu hakkında fikir sahibi olabilmekteyiz. Ayrıca kaydedilen şahıs isimlerinden hareketle ele alınan yerleşim biriminde sıklıkla kullanılan isimler ve bu isimlerin kullanılmasında etkili olan faktörleri de öğrenmek mümkündür.

Defterlerde sıklıkla karşılaştığımız kör, topal, deli, kurnaz, sarı, koca gibi lakaplar bölge halkının fiziki, tipolojik, psikolojik ve karakteristik özellikleri hakkında fikir vermektedir. Arap Ali, Burdurlu Ömer örneğinde olduğu gibi kişi lakaplarından şahsın etnik yapısı veya göç ile geldiği bölge hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Demirci, kalaycı gibi mesleki; şeyh, hacı gibi dini; ağa, efendi gibi sosyal statü belirten unvanlar sayesinde ise bölge halkının mesleki, dini ve sosyal görünüşleri hakkında çıkarımlar yapabilmekteyiz. Ayrıca 1840 tarihli defterlerde uzun boylu, ter bıyıklı, ak sakallı, şâbb-ı emred gibi ifadelerle kişilerin dış görünüşleri hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle hane reislerinin dış görünüşleri ve yaş aralıkları hakkında fikir sahibi olabilmekteyiz. Ayrıca bunların yanında hane sayılarını belli bir oranla çarparak nüfus hakkında yorumlar yapabiliriz. Üzerinde durduğumuz bütün verileri Müslüman ve gayrimüslimler açısından değerlendirip etnik unsurlar arasında da karşılaştırma yapabileme imkânı bulunmaktadır.

Defterlerde kişilerin meslekleri hakkında bilgilerde yer almaktadır. Meslek kayıtlarından icra edilen mesleklerin sektörlere göre dağılımını, bölgede gelişen zanaat kollarını, en çok tercih edilen meslekleri, mesleklerden elde edilen ortalama geliri, günümüzde kaybolan meslekleri, mahallede ileri gelen hanelerin hangi mesleklerle uğraştığını tespit etmemiz mümkündür. Demirci Mehmet oğlu Demirci Süleyman gibi ifadeler sayesinde ise baba mesleğinin ne oranda devam ettirildiği hakkında da bilgi sahibi olabiliriz.

Defterlerde hanelerin içinde oturduğu ev ve işlettiği dükkân dışında sahip olduğu ev, dükkân, değirmen, hamam gibi servet birikimleri hakkında da bilgi edinebiliyoruz. Bu servetlerin sayısı ile birlikte 1840 tarihli defterlerde kıymeti, 1844 tarihli defterlerde yıllık geliri kaydedilmiştir. Bu sebeple 1840 tarihli defterlerden hanelerin sahip olduğu servetin nakdi değerini, 1844 tarihli defterlerden bu servetlerden elde edilen yıllık geliri öğrenmek mümkündür.

Defterlerde ele alınan bir diğer konu ise hanelerin sahip olduğu arazilerdir. Toprakların kullanım şekilleri, bölge halkının toprakla uğraşma oranı, tarımla uğraşanların ne kadarının toprak sahibi olduğu, ekilen veya nadasa bırakılan arazi miktarları, tarımsal işletmelerin büyüklüğü ve bu işletmelerdeki ortaklık durumu, ekip biçilen ürün çeşitliliği ve bu ürünler sayesinde bölgenin iklim ve yer şekilleri hakkında bilgi edinebiliriz.

Tarımin yanı sıra hayvancılık da dönemin temel geçim kaynaklarından. Bu sebeple defterlere hanelerin sahip olduğu hayvanlar gelir elde edilmesine bakılmaksızın ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Bu verilerden bölgede hayvancılığın durumu, beslenen hayvan çeşitleri, hangi hayvanlardan ne kadar gelir elde edildiği, en fazla tercih edilen hayvan türleri ve bu hayvanların tercih edilme sebepleri hakkında fikir elde edebiliriz.

Deftere konu olan en önemli husus ise gelir ve vergilerdir. Kayıtlarda hanelerin gelir elde ettiği bütün kalemler tek tek gösterilmektedir. Böylece hanelerin elde ettiği gelir dışında bu gelirin ne kadarının meslek, ne kadarının ziraat, hayvancılık ya da emlak geliri olduğunu tespit etmek mümkündür. Ayrıca gelirlerden hareketle o yerleşim biriminin ekonomik durumunu, refah seviyesini, çok yüksek ve çok düşük gelirli ailelerin mukayesesi ile halk arasındaki ekonomik eşitsizliği, aynı anda iki işle geçinmek zorunda kalan aileleri, geliri olmayan aileleri öğrenmek mümkündür. Defterler sayesinde halkın ödediği vergi çeşitleri ve miktarları, alınan vergi oranı, vergi çeşitlerinin toplam vergi içindeki oranı gibi bilgiler hakkında da çıkarım yapabilmemiz mümkündür.

Ancak bu defterler içerdiği veriler bakımından çok değerli kaynaklar olsa da sayımı yapan görevlilerin adil davranmamış olabileceği, hatalı kayıtlar tutulmuş olabileceği veya halkın yanlış/eksik bilgi vermiş olabileceği gerçeği de unutulmamalıdır. Tüm bunlara rağmen bu defterlerdeki bilgileri tasdik edebilecek veya bunların yerine ikame edilebilecek eşdeğer bir belge de mevcut değildir.⁴⁹

---

⁴⁹ Güran, 2014: 199.

3.2. Antalya Temettüat Defterleri

Çalışmamız Başbakanlık Osmanlı arşivinde ML.VRD.TMT.d koduyla yer alan 1844-1845 tarihli 9669, 9672, 9675, 9681, 9682, 9685, 9686, 9688, 9690, 9691, 9700, 9714, 9715, 9717,9718, 9725, 9728, 9730, 9740, 9741, 9742, 9743, 9750, 9753, 9756, 9757, 9758, 9759, 9762, 9765, 9768, 9769, 10574, 17588 numaralı Antalya Temettüat Defterlerine dayanılarak hazırlanmıştır. Her defter tek bir mahalleyi içermekle birlikte bu mahalleler şunlardır:

Baba Doğan (İslam), Ahi Kızı, Cami-i Cedid (Reâyâ), Makbûl Ağa (İslam), Cami-i Atik, İskender Çelebi, Ahi Yusuf, Baba Doğan (Reâyâ), Meydan, Timurcu Süleyman, Sofular (İslam), Sofular (Ermeni), Çullah Kara, Kızılharim, Sağır Bey, Kızılsaray, İğdir Hasan, Has Balaban, Tuzcular, Bâli Bey, Şehr-i Karakoyunlu, Hatip Süleyman, Makbûl Ağa (Rum), Divan Pîri, Şeyh Sinan, Takyeci Mustafa, Tahıl Pazarı, Arap Mescidi, Âşık Doğan, Kiçi Bâli, Araban, Elmalı, Çavuş Bahçesi ve Karadayı.

Defterlerin ilk sayfasına arşiv görevlileri tarafından defterin numarasını, ebadını, başlangıç ve bitiş tarihini, yazılı ve yazısız olmak üzere toplam sayfa sayısını belirten bir bilgi formu eklenmiştir. 1844-1845 tarihli defterlerin ortalama ebadı 17x49 cm'dir. Defterlerde sonradan eklendiği anlaşılan sayfa numaraları bulunmaktadır. Her defter ele aldığı yerleşim biriminin büyüklüğüne göre farklı sayfa sayısına sahiptir. İncelediğimiz 1844-1845 tarihli defterlerin toplam sayfa sayısı 535, boş sayfa sayısı ise 105'dir. Defterlerde yazı stili olarak Osmanlı'nın son dönemlerinde en fazla tercih edilen rik'a hattı kullanılmıştır.

Defterlerin ilk sayfaları boş bırakılıp, kayıtlara ikinci sayfadan başlanmıştır. İkinci sayfanın üst kısmında yerleşim biriminin bağlı olduğu eyalet, sancak ve kaza belirtilmiş, mahallede yaşayan halkın etnik yapısı hakkında bilgi sunulmuştur. İncelenen mahallede Müslüman ahali yaşıyorsa "ehl-i İslam", gayrimüslim ahali yaşıyorsa "ehl-i Reâyâ" tabirleri kullanılmıştır. Aşağıda bu duruma ait örnek verilmiştir:

"Konya eyaletinin hâvi olduğu kazalarından Teke sancağı kaymakamlığı dâhilinde nefsi-i Antalya mahallâtından Meydan mahallesinde mükim ahali-i İslâmın emlak ve arazi ve temettü'atlarını mübeyyin defterdir."⁵⁰

Bu bilgidен sonra hane reislerinin yazımına geçilmiştir. Şehir ve kasabalarda mahalle denilen birimlerin temsilcisi genellikle o mahallenin çekirdeğini oluşturan cami veya mescidin imamıdır.⁵¹ Bu sebeple temettüat yazımına imam, muhtar gibi görevlilerin hanelerinden başlanmış ancak her defterde buna uyulmamıştır. Yazılan ilk hane için "hane 1" "sıra 1" ifadesi kullanılarak sayımı yapılan ailenin yerleşim birimindeki kaçınıcı hane ve hane

⁵⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d., 9718: 2.

⁵¹ Emecen, 1999: 93.

içindeki kaçınıcı aile olduğu belirtilmiştir. Hane yazısının üstünde dikey bir şekilde hane reisinin yaptığı meslek yazılmış, hane reisi çalışabilecek durumda değilse sabi, ihtiyar ve alil gibi ifadelerle bu durum belirtilmiştir. Yine bu kısımda kişi askerde ise “Rumeli ordusunda idüğü”⁵² gibi ifadelerle, herhangi bir sebepten ötürü şehir dışında ise “hanesiyle İskenderiye’ye gitmiş idüğü”⁵³ gibi ifadelerle durum hakkında bilgi verilmiştir.

Meslek kaydının sol tarafında “sene-i sabıkada vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu” ifadesi ve bu ifadenin altına hane reisi tarafından geçen yıl ödenen vergi-yi mahsûsa miktarı yazılmıştır. Hane reisinin ikamet ettiği mahalle dışında başka gelir kaynağı varsa “mumaileyhin dâhil-i kaza Mirahor ve Söğüdü Çiftliği’nde temettü’u olduğu”⁵⁴ gibi ifadelerle bu bilgi de eklenmiştir. Bu bilgilerin hemen yanında hanede tarım üretimi yapılıyorsa “aşar rüsûmundan bir sene de vermiş olduğu” ifadesi ile kişinin elde ettiği tarım ürünleri üzerinden devlete ödeyeceği ürün vergisinin miktarı ve nakdi karşılığı verilmiştir.

Hane yazısının alt tarafında vergi vermekle yükümlü hane reisinin genellikle baba adı ile bazen nereli olduğu, varsa lakabı ya da unvanı ile birlikte ismi verilerek kimliği ortaya konulmuştur. Kişinin bir önceki hanenin oğlu, kardeşi veya yakını olması halinde “postacı İbrahim’in damadı Mustafa”⁵⁵ gibi ifadelerle bu durum ayrıca belirtilmiştir. Eğer hane reisi hayatta değilse bu kısma evdeki en büyük oğlu, oğlu yoksa hane reisi olarak kadınların ismi yazılmıştır. Sayımın amacı vergi vermekle yükümlü kişileri tespit etmek olduğu için bu tür istisnalar dışında defterlerde hanede yaşayan diğer kişilere ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Bundan sonra haneye ait mal mülk kaydına geçilmiştir. Servet kaydına tarlalardan başlanıp ekili tarlalar için “mezru” boş bırakılmış tarlalar için ekili olmayan anlamında “gayrı mezru” ifadesi kullanılmıştır. Tarlalar dönüm olarak belirtilip dönümün altına içinde bulunulan yıl dışında bir sonraki yıla ait tahmini gelir de yazılıp toplanmıştır. Eğer hane sahibi işlediği tarla da kiracı ise “müstecir olduğu tarla” ifadesi ile bu durum belirtilmiştir. Tarlada bir ortaklık durumu varsa ortağın ismi de yazılıp toplanan gelirden öşrü çıkarılarak ikiye bölünmüştür. Bahçe ve bostanlar ise adet olarak yazılıp yine altına 1844 ve 1845 yıllarına ait tahmini gelirler eklenmiştir.

Arazi kayıtları verildikten sonra haneye ait taşınmaz mülklerin yazımına geçilmiş ancak içinde oturlan ev gelir getirmediği için sayıma tabi tutulmamıştır. Bu mülklerden kiraya verilmiş olanlarının 1844 ve 1844 yılına ait kira geliri “icâr-ı senevisi” ifadesi ile

⁵² BOA., ML.VRD.TMT.d., 9690: 7.

⁵³ BOA., ML.VRD.TMT.d., 9700: 6.

⁵⁴ BOA., ML.VRD.TMT.d., 9714: 11.

⁵⁵ BOA., ML.VRD.TMT.d., 9682: 6.

kaydedilmiştir. Bundan sonra hayvan türlerine ait sayımlara geçilmiş, hanelerin beslediği gelir getiren ve getirmeyen her hayvan tek tek kaydedilmiştir. Hayvanlar adet üzerinden değerlendirilmiş ve gelir getirenlerinin altına getirdiği yıllık geliri eklenmiştir. Adet olarak değerlendirilemeyen arı ise kovan sayısı olarak kaydedilip altına yıllık geliri yazılmıştır. Kişinin başka bir yerde emlakı varsa “merkum-ı mumâileyhin dâhil-i kazâ Karadin Dumanlar kurâlarında emlak ve akârı olduğu”⁵⁶ gibi ifadelerle ayrıca belirtilmiştir. Hane reisinin dışında aile üyelerinden herhangi birine ait servet varsa bu bilgilerde kayda eklenmiştir.

Temettü sayımı bittikten sonra yukarıda sayılan gelir kaynaklarından elde edilen gelirler, ticaretinden, dülgerliğinden gibi ifadelerle meşgul olunan mesleklerden elde edilen gelirler ve zuhuratından ifadesi ile kaynağı belli olmayan gelirler eklenip toplanmıştır. Hane reisi devletten maaş alan bir görevli ise aldığı maaş da bu toplama eklenmiştir. Eğer hanenin herhangi bir gelir kaynağı bulunmuyor ise “Sakin olduğu hanesinden başka emlak ve sairesi olmayub, şunun bunun ianesi ile geçindiği” gibi ifadelerle bu durum da belirtilmiştir. Yerleşim birimindeki tüm hanelerin tahriri bittikten sonra son sayfada mahalleye ait toplam vergi-yi mahsûsa ve toplam kazanç yazılıp, sayımı yapan görevlilerin mührü ile tahrir işlemi sona ermiştir.

---

⁵⁶ BOA., ML.VRD.TMT.d., 9682: 4.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEFS-İ ANTALYA'DA SOSYAL YAPI

1.1. Antalya'da Yerleşim ve Nüfus

1.1.1. Antalya'da Mahalleler

Hem bütünü oluşturan bir parça, hem de tek başına bütünü aynası olan mahalle; birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu ve sosyal dayanışma içinde olan kişilerin oluşturmuş olduğu bir topluluğu ifade eder.⁵⁷ Şehirleri oluşturan mahalleler Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş dönemlerinde toplumsal ve idari sistemin temel taşlarından biri olmuştur.⁵⁸ Güvenlik sebebi ile çok eskilerden beri surlarla çevrildiği bilinen Anadolu şehirlerinin, çeşitli sebepler sonucu zamanla surların dışına taştığı görülür. Nüfus ve yerleşim açısından tipik bir Anadolu kenti özelliği taşıyan Antalya ise Selçuklular döneminde surlarla çevrili iken, Osmanlı döneminde surun dışına yayılmıştır.⁵⁹

İncelediğimiz defter kayıtlarına göre Antalya kale içinde bulunan mahalleler; Cami-i Cedid (Reâyâ), Cami-i Atik, Makbûl Ağa, Hatip Süleyman, Has Balaban, Karadayı, İskender Çelebi, Baba Doğan, Tuzcular, Çullah Kara, Ahi Yusuf ve Ahi Kızı mahalleleridir. Meydan, Takyeci Mustafa, Kızılharim, Araban, Arap Mescidi, Sofular, İğdir Hasan, Şehr-i Karakoyunlu, Tahıl Pazarı, Çavuş Bahçesi, Şeyh Sinan, Kiçi Bâli, Sağır Bey, Âşık Doğan, Elmalı, Kızılsaray, Divan Pîri, Bâli Bey ve Timurcu Süleyman mahalleleri ise kale dışındaki yerleşim alanlarıdır.

Antalya'da Türk hâkimiyetinin başlamasından beri şehirdeki Müslüman nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır. 19. yüzyıl kaynaklarında Müslim/Müslüman tabiri kullanılsa da Antalya'daki Müslümanlardan kastedilenlerin Türkler olduğu; benzer şekilde belgelerde "reâyâ" olarak adlandırılan gayrimüslimlerin de Rumlar ve Ermeniler olduğu bilinmelidir.⁶⁰ Antalya'nın Türkler tarafından ilk kez fethedildiği dönemde, şehre yerleştirilen Müslümanların gayrimüslimler tarafından ortadan kaldırılmaya çalışıldığı, bu sebeple Müslüman ve gayrimüslimlerin yerleşim alanlarının birbirinden ayrıldığı görülmektedir.⁶¹ Bir ara Türk hâkimiyetinden çıkan şehir, 22 Ocak 1216'da yeniden fethedilmiş ve bu tarihten

⁵⁷ Ergenç, 1984: 69; Alada, 2008: 205.

⁵⁸ Bayartan, 2005: 96.

⁵⁹ Doğan, 2012: 229.

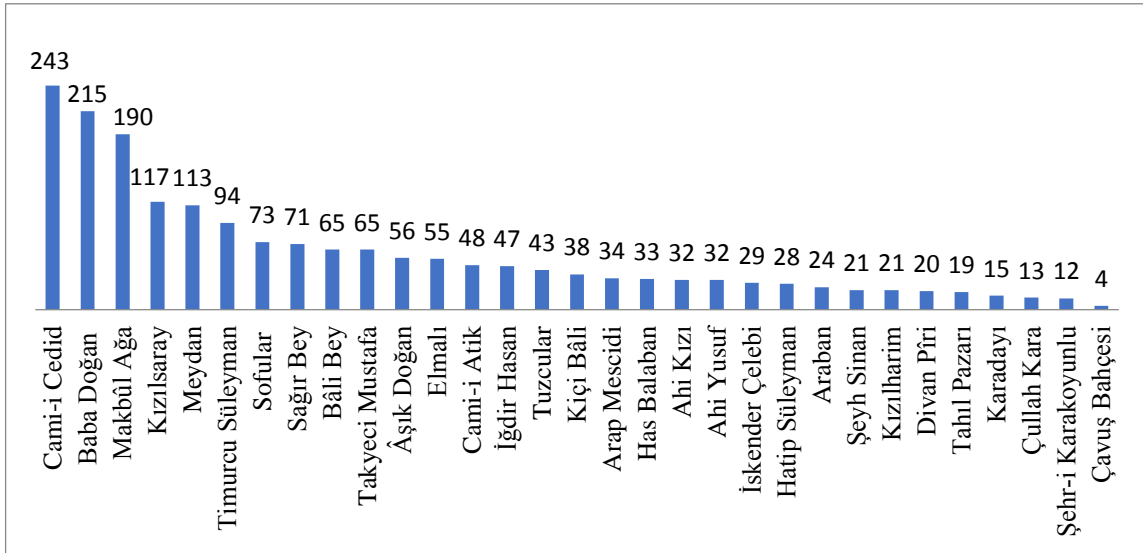
⁶⁰ Dinç, 2017: 450.

⁶¹ Dinç, 2017: 452.

sonra Müslümanlarla Hıristiyanların yaşadıkları mahalleleri birbirinden ayırmak için iç sur yapıp Hıristiyanlar şehrin doğusuna, Müslümanlar da batısına yerleştirilmiştir.⁶²

Temettüat kayıtlarına göre 1844-1845 yıllarında Antalya şehir merkezinde tespit edebildiğimiz mahalle sayısı 31'dir. Ancak bahsedildiği üzere Müslüman ve Hıristiyan unsurlar arasında yerleşim ayırımıdır. Bu sebeple iki unsur ayrı Temettüat defterlerine kaydedilmiştir.

Şekil 1. Nefs-i Antalya'da Mahalleler (1844)

1844-1845 yılı Temettüat defterlerinden hareketle oluşturduğumuz nefis-i Antalya'da bulunan mahalleleri ve hane sayılarını içeren grafik yukarıda verilmiştir.⁶³ Grafik sayesinde yerleşim alanlarının büyüklükleri hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Antalya'da da kimi mahalleler dini bir yapı ismi ile (Cami-i Cedit), kimi mahalleler bir meslek adı ile (Tuzcular), kimi mahalleler, mahalle de sembol haline gelmiş bir kişinin unvan veya lakabı ile (Şeyh Sinan, Timurcu Süleyman) birlikte anılmıştır. Antalya'da gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayrı olarak Cam-i Cedit, Baba Doğan, Makbûl Ağa ve Sofular olmak üzere 4 mahallede toplandığını söyleyebiliriz. Bu mahallelerde Hıristiyanlar dışında Müslümanlar da yerleşim alanları ayırık bir şekilde oturmaktadır. Ancak yalnızca Makbûle mahallesinin bitimi olan kale duvarına yakın yerde Müslümanlar ve Rumlar karışık oturmaktadır.⁶⁴

⁶² İbn-i Battuta, 2004: 403.

⁶³ Cam-i Cedit ve Elmalı mahallelerine ait Temettüat Defterleri'nde bir takım eksiklikler bulunmaktadır. Elmalı mahallesine ait defterlerin ilk ve son sayfası dışındaki diğer sayfalara, Cami-i Cedit (Reâyâ) mahallesine ait defterlerin 2,3 ve 4 numaralı sayfa ile numaralı son sayfası dışındaki diğer sayfalara ulaşılamamaktadır. Son sayfalardan anlaşıldığı üzere Elmalı mahallesinde gerçekte 55 hane, Cami-i Cedit (Reâyâ) mahallesinde ise 243 hane yaşamaktadır. Sonuçların yanıltıcı olmaması için grafiği gerçek hane sayıları üzerinden değerlendirdik. Çavuş Bahçesi mahallesine ait defter kayıtları da muhtemelen eksiktir. Çünkü 1840 tarihli nüfus defterlerine baktığımızda mahallede kayıtlı 30 hane bulunmaktadır. Ancak çalışmamız Temettüat defterinden elde edilen verilerle sınırlı olduğu için bu mahalleyi defterlerde yer aldığı gibi 4 hane üzerinden değerlendirdik.

⁶⁴ Dinç, 2017: 452-453.

Grafiğe bakıldığında nüfusun bazı mahallelerde yoğunlaştığı görülür. Bu durum Antalya'da mahaller arasında yerleşimin eşit dağılmadığını göstermektedir. Daha önce belirtildiği üzere 34 defter kaydından yalnızca Baba Doğan, Makbûl Ağa, Sofular ve Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallelerinde gayrimüslim nüfusa rastlanmaktadır. Bu mahallelerden Cam-i Cedid 243, Baba Doğan 215 ve Makbûl Ağa mahallesi 190 hane ile Antalya'nın en kalabalık mahallelerini oluşturmaktadır. Bu durum üzerinde gayrimüslimlerin bu Mahallelere yığılmış olması etkilidir. Bahsi geçen 3 mahalle Antalya nüfusunun %33'ünü oluşturmaktadır. Yalnızca Müslümanların yaşadığı mahallelerden en kalabalık olanı ise 117 hane ile Kızılsaray mahallesidir. Kızılsaray'dan sonra 113 haneli Meydan mahallesi de diğer mahallelerle karşılaştırıldığında yüksek nüfusa sahip olan yerlerdendir. Antalya'da en düşük nüfusa sahip olan mahalleler ise defter kayıtları eksik olan Çavuş Bahçesi mahallesi dışarıda bırakıldığında 12 haneli Şehr-i Karakoyunlu ve 13 haneli Çullah Kara mahalleleridir.

1.1.2. Antalya'da Nüfus

Nüfus, sınırları kesin olarak belirlenmiş bir alanda, belli bir zaman diliminde yaşayan insan sayısını ifade eder. Devletlerin askeri, ekonomik ve sosyal politikalarına yön vermede önemli bir unsur olan nüfusun bilinmesi ilk çağlardan günümüze her siyasi organizasyon için temel ihtiyaç olmuştur. Arkeolojik kazılardan anlaşıldığı üzere en eski nüfus sayım kayıtları Mısırlılara aittir.⁶⁵ Sümerler döneminde bile asker sayısını öğrenmek için nüfus sayımı yapıldığı bilinmektedir. Günümüzde de belirli aralıklarla yapılan nüfus sayımları sayesinde ülkenin nüfus miktarı, nüfusun cinsiyet durumu, yaş aralığı, eğitim durumu, çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı gibi pek çok konu hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı yeni kurulacak ordunun asker ihtiyacını karşılamak için 1831 yılında sadece erkek nüfus sayılarak yapılmıştır. Yapılan bu nüfus sayımında Antalya şehir merkezinde 2879, bağlı nahiye ve köylerde 1963 erkek nüfus tespit edilmiştir.⁶⁶ Ancak bu tarihten öncesine ait nüfus sayısı hakkında bilgi edinebileceğimiz kaynaklarda bulunmaktadır. 17. yüzyıl öncesi Osmanlı nüfusu hakkında bilgi edinebileceğimiz en önemli kaynak tahrir defterleridir.⁶⁷ Defterler tımar sisteminin uygulandığı yerlerde vergi vermekle yükümlü haneler esas alınarak tutulmuştur. Ancak tahrir sisteminin bozulmasının ardından yerini avarız ve cizye defterlerine bırakmıştır. 17. yüzyıla kadar ihtiyaç halinde toplanan avarız vergisi devletin mali açık vermesi nedeniyle sürekli hale getirilmiş ve bu kayıtlar için ayrı defterler tutulmaya başlanmıştır. Ancak vergilerin avarız

⁶⁵ Dündar, 2000: 14.

⁶⁶ Dinç, 2007: 350.

⁶⁷ Tahrir defterlerinin nüfus tespiti hakkındaki rolü için bakınız. Öz, 1991: 429-439.

hane adı verilen hane grupları üzerinden kaydedilmiş olması bu defterlerden elde edilecek nüfus bilgisini diğer kaynaklara göre daha muhtemel yapmaktadır. Gayrimüslim ahaliden askerlik bedeli olarak alınan vergilerin tutulduğu cizye defterleri sayesinde de gayrimüslim erkek nüfus hakkında bilgi edinebiliyoruz. Bu defterler dışında nüfus bilgileri elde edebileceğimiz defterden biri de çalışmamızı temelini oluşturan Temettüat defterleridir. Osmanlı kanunnamelerinde aile sahibi olarak nitelendirilen hane sahibi önde gelen ana unsurdur. Her şey bu birim “hane” üzerinden tespit ve hesap edilir.⁶⁸ Bahsi geçen defterlerin temel amacı vergi vermek ve askere gitmekle yükümlü kişilerin tespiti olduğundan bu defterler de hane reisleri üzerinden tutulmuş, kadın ve çocuklar sayıma dâhil edilmemiştir. Bu durum dönemin nüfusu hakkında kesin bilgiler elde etmemize veya nüfusu yaş, cinsiyet, medeni hal vb. açılardan değerlendirmemize engel olmaktadır.

Çalışmamızı sınırlayan diğer bir konu da 19. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı belgelerinde kayıtların kişi üzerinden değil hane üzerinden tutulmuş olmasıdır. Bu durum tarihçiler arasında çeşitli tartışmalara da konu olan “hane” terimini karşımıza çıkarmaktadır.⁶⁹ Belgelerde devlete karşı sorumlulukları olan erkek bireyler hane olarak kaydedilmiş, hane içerisinde bulunan diğer kişilere ait herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Kaç kişilik bir grubu kastettiği anlaşılamayan hane deyimi hakkında çeşitli görüşler olsa da en geçerli olanı Ömer Lütfi Barkan’ın ortaya attığı 5 katsayısıdır.⁷⁰ Bölgeye, topluma ve ailelerin meşgul olduğu hayat tarzına göre değişiklik gösterse de günümüzde de bir çekirdek ailenin anne, baba ve 2-3 çocuktan oluştuğunu düşünürsek oldukça mantıklı olan bu katsayı ile tahmini sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bizde incelediğimiz nefis-i Antalya ile sınırlı defterlerden hareketle Antalya şehir nüfusunu ortaya koymaya çalışırken Barkan hocanın hane terimine karşılık kabul ettiği 5 katsayısından yararlanacağız.

Tablo 1. Antalya’da Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Müslüman Hane	Gayrimüslim Hane	Toplam Hane	Tahmini Nüfus (x5)	%
Ahi Kızı	32	0	32	160	1,7
Sağır Bey	71	0	71	355	3,8
Cami-i Atik	48	0	48	240	2,6
Meydan	113	0	113	565	6,0
Çullah Kara	13	0	13	65	0,7
Timurcu Süleyman	94	0	94	470	5,0
Kızılharım	21	0	21	105	1,1
İskender Çelebi	29	0	29	145	1,6

⁶⁸ Emecen, 1999: 94

⁶⁹ Konu hakkındaki farklı görüşler için bkz. Göyünç, 1979: 332.

⁷⁰ Barkan, 1953: 12.

Has Balaban	33	0	33	165	1,8
Bâli Bey	65	0	65	325	3,5
Tuzcular	43	0	43	215	2,3
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	12	60	0,6
Hatip Süleyman	28	0	28	140	1,5
Makbûl Ağa	3	187	190	950	10,2
Sofular	59	14	73	365	3,9
Ahi Yusuf	32	0	32	160	1,7
Divan Pîri	20	0	20	100	1,1
Arap Mescidi	34	0	34	170	1,8
Âşık Doğan	56	0	56	280	3,0
Takyeci Mustafa	65	0	65	325	3,5
Tahıl Pazarı	19	0	19	95	1,0
Kızılsaray	117	0	117	585	6,3
İğdir Hasan	47	0	47	235	2,5
Şeyh Sinan	21	0	21	105	1,1
Baba Doğan	28	187	215	1075	11,5
Kiçi Bâli	38	0	38	190	2,0
Karadayı	15	0	15	75	0,8
Çavuş Bahçesi	4	0	4	20	0,2
Araban	24	0	24	120	1,3
Elmalı	55	0	55	275	2,9
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	243	243	1215	13,0
Toplam	1239	631	1870	9350	100,0

1844-1845 tarihli Temettüat kayıtlarından anlaşıldığına göre Antalya'da nüfusu Müslümanlar ve Hıristiyanlar oluşturuyordu. Hıristiyan halk içerisinde ise Rumlar ve Ermeniler bulunmaktaydı. 1844 yılında Antalya şehir merkezinde 1239 Müslüman, 631 gayrimüslim olmak üzere toplamda 1870 hane yaşamaktaydı.⁷¹ Hane sayısını 5 ile çarptığımızda Antalya şehir merkezinde tahmini olarak 9350 kişinin yaşadığını tespit ediyoruz. Bu nüfusun 6195'i Müslüman, 3155'i gayrimüslimdi. Yani Antalya şehir halkının %66,3'ü Müslüman, %33,7'si gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. En fazla haneye, dolayısıyla en fazla nüfusa sahip olan mahalle 243 hane ile Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesi idi. Mahalle de tahmini olarak 1215 gayrimüslim yaşamaktaydı. Bu mahalleyi 215 haneli 1075 nüfuslu Baba Doğan mahallesi ile 190 hane 950 nüfuslu Makbûl Ağa mahallesi takip etmekteydi. 585 kişi ile Kızılsaray, 565 kişi ile Meydan mahalleleri de nüfusun yüksek olduğu diğer mahallelerdi. Adı geçen 5 mahallenin toplam nüfus içindeki payı ise %47 idi. Oldukça yüksek

⁷¹ Elmalı mahallesine ait 48 hane ve Cam-i Cedid mahallesine ait 230 hane ile ilgili bilgi edinemiyoruz. Bu sebeple bundan sonraki başlıklardaki oran hesaplamalarında yanıltıcı sonuçlar almamak için Elmalı mahallesini 7 haneli, Cam-i Cedid mahallesini 13 hane olarak değerlendireceğiz.

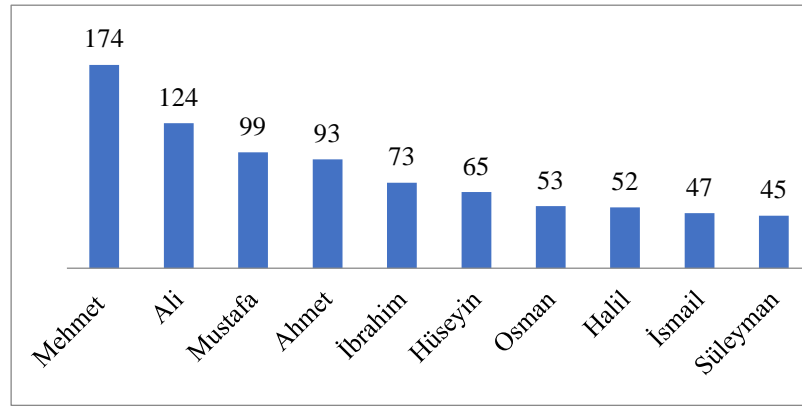
olan bu oran, nüfusun belli mahallelerde yoğunlaştığı ve bazı mahallerin çok kalabalıkken, bazı mahallelerin daha sakin olduğunu göstermektedir.

Mahalleleri etnik açıdan değerlendirdiğimizde Müslümanların en kalabalık olduğu yer 585 nüfuslu Kızılsaray Mahallesi, gayrimüslimlerin en kalabalık olduğu yer ise 1215 nüfuslu Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesidir. Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesinde hiçbir Müslüman haneye rastlanmazken en az Müslüman nüfusa sahip olan mahalle tahmini olarak 15 Müslüman'ın bulunduğu Makbûl Ağa mahallesidir. Daha önce belirtildiği üzere gayrimüslimler sadece 4 mahalleye yerleşmişti, bu mahalleler arasında en az gayrimüslim nüfusa sahip olan mahalle ise 70 kişi ile Sofular mahallesiydi. 1870 haneden hakkında bilgi sahibi olabildiğimiz 1592 hanenin %96,3'ünde erkekler, %3,4'ünde çocuklar ve %0,1'inde kadınlar hane sahibi olarak kaydedilmiştir.

1.2. Hane Reislerinin Kullandığı İsimler

Bir bölgede yaygın olarak kullanılan isimler o bölgenin sosyal ve kültürel özellikleri ile ilgili ipuçları vermektedir. Biz de bu amaçla defter kayıtlarından elde ettiğimiz verilerden hareketle Antalya'da en çok karşılaşılan isimleri Müslim-gayrimüslim özelinde ele aldık.⁷²

1.2.1. Müslümanlar Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler

Şekil 2. Müslümanlar Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler (1844)

Antalya'da Müslümanlar arasında yaygın olarak kullanılan isimler İslam dininde büyük saygı gösterilen, sevilen ve örnek alınan kişilerin isimleriydi. Bu isimlerden en yaygın olanları Hz. Muhammet'in, torunlarının, 4 halifenin ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen diğer peygamberlerin isimleridir. En çok kullanılan isimler arasında ilk sırayı 174 hane reisinin adı

⁷² İncelenen Antalya mahallelerinde 1239 Müslüman, 631 gayrimüslim hanenin yaşadığı bilirse de Elmalı mahallesinde yaşayan 48 Müslüman hane ile Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesinde yaşayan 230 gayrimüslim hane ile ilgili bilgi bulunmadığı için bu başlık altındaki değerlendirmeler hakkında bilgi sahibi olabildiğimiz 1191 Müslüman, 401 gayrimüslim hane üzerinden yapılacaktır.

olarak kaydedilen Mehmet ismi almaktadır. Mehmet'in Muhammet isminin Türkçe şekli olduğu bilinir. Bu ismin Müslüman haneler arasında kullanım sıklığı %14,6'dır. Onu %10,4 oranla 124 hane reisinin ismi olan Ali, %8,3 oranla Mustafa, %7,8 ile Ahmet takip eder. Peygamber Efendimizin isimleri olan Mehmet, Mustafa ve Ahmet en çok kullanılan ilk 4 isimden 3'ünü oluşturmaktadır. Bu isimlerin toplamda 397 defa kullanıldığını görmekteyiz. Müslüman mahallelerde bulunan 1191 hane reisinin %33,3'ü bu 3 isimden birine sahiptir. Bu durum Hz. Muhammet'e duyulan sevgiyi ve Antalya'da yaşayan Müslüman halkın İslam dinine bağlılığını göstermektedir.

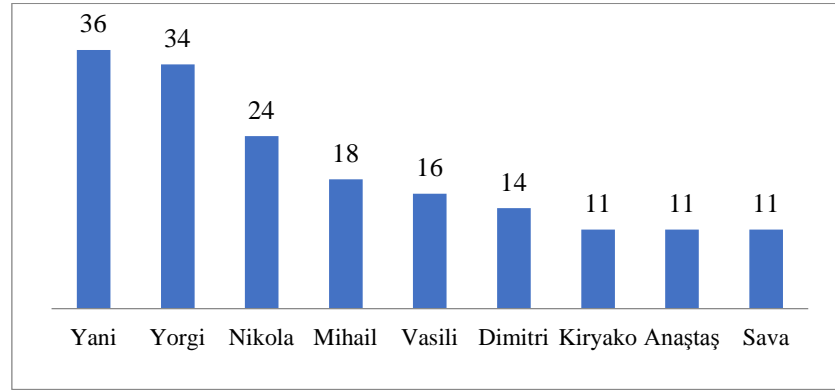
İslam âleminin 4. halifesi olan Hz. Ali'nin ismi en yaygın olan 2. isimdir. Ali isminin diğer halife isimlerinden büyük bir farkla daha fazla kullanılması Hz. Ali'nin, Hz. Muhammet'in amcasının oğlu ve aynı zamanda damadı olmasından kaynaklanıyor olabilir. Aynı zamanda bir Türkmen yerleşimi olan Teke yöresinde Ali isminin kullanılıyor olması bölgedeki Alevî Türkmenlerin etkisini göstermektedir. Bu ismin Müslümanlar arasında kullanım oranı %10,4'tür. Dört halifeden biri olan Osman ismini de bu orana dâhil ettiğimizde en çok kullanılan isimler arasında ilk dört halife isimlerinin oranı %14,9'u bulmaktadır. Ömer ve Ebubekir isimleri grafikte yer almasa da, hane reislerinden 28'i Ömer, 21'i Bekir ismini taşımaktadır. Böylece Antalya'da ilk 4 halifenin isminin kullanım oranı %19'u bulmaktadır. Hz. Muhammet'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu olan Hz. Hüseyin'in ismi de %5,5 oranında 65 defa kullanılmıştır.⁷³ Geriye kalan Halil, İbrahim, İsmail ve Süleyman isimleri ise yine Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerin isimlerindedir.

Genel olarak baktığımızda tamamı dini karakterlere ait olan 12 isim toplamda 825 defa kullanılmıştır. Yani Müslüman hane reislerinin %69,2'si bu isimlere sahiptir. Oldukça yüksek olan bu oran, Antalya'da yaşayan Müslümanların İslamiyet'e bağlılığının en büyük göstergesidir.

---

⁷³ Hz. Ali'nin diğer oğlu Hasan'ın ismi ise 14 defa kullanılmıştır.

1.2.2. Gayrimüslimler Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler

Şekil 3. Gayrimüslimler Arasında Yaygın Olarak Kullanılan İsimler (1844)

Yukarıdaki grafikte gayrimüslimler arasında en yaygın görülen isimleri sıraladık. Bu isimler Ortodokslar arasında yaygın olarak kullanılan klasik Ortodoks isimleriydi.⁷⁴ Antalya’da tabloda yer alan isimlere sahip kişi sayısı 244’tü. Bu isimlere sahip kişi sayısı toplam gayrimüslim sayısının %60,9’unu oluşturmaktaydı. Gayrimüslimler içinde en fazla tercih edilen isim 36 ile Yani idi. Bu ismin gayrimüslimler arasında tercih edilme oranı %9 iken onu Yorgi ismi 34 hane ve %8,5 gibi yakın bir oranla takip etmektedir. Nikola (%6), Mihail (%4,5) Vasili (%4), Dimitri (%3,5), Kiryako (%2,7), Anaştaş (%2,7), Sava (%2,7) da yaygın olarak kullanılan diğer isimlerdir.

Yukarıda Müslüman ve gayrimüslim hanelerde sıklıkla karşılaştığımız isimleri aktardık. Ancak Temettüat defterlerinde sadece hane reislerinin kayıtları tutulduğu için hane içinde yaşayan diğer kişilerin isimleri hakkında bilgi edinemiyoruz. Bu sebeple yapılan değerlendirmelerle toplumun sadece bir kısmını yansıtmış oluyoruz. Ayrıca Müslümanların yaşadığı Divan Pîri ve Has Balaban mahallelerinde 2 kadın hane ismine rastladığımızı da belirtmek isteriz. Hane reisi olarak kaydedilen bu kadınların isimleri Şerife Nimetullah ve Ayşe’dir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde hiçbir kadın hane reisi bulunmamaktadır.

⁷⁴ Dinç, 2017: 468.

1.3. Antalya’da Kullanılan Unvanlar

Tablo 2. Antalya’da Sık Kullanılan Unvanlar (1844)

Mahalleler	Hacı/Haci	Efendi	Hafız	Ağa	Molla	Derviş	Hoca/Hâce	Şeyh	Papaz	Seyyid	Kethüda	Bey
Müslüman												
Ahi Kızı	8		1		1	1				1		
Sağır Bey	6	2	3	3	2			1			2	
Cami-i Atik	9	2	1	2		2		1		1		
Meydan	3	2	1		6		5			1		
Çullah Kara	2	1	1									
Timurcu Süleyman	10	3	4	1		1						
Kızılharım	1			1								
İskender Çelebi	4		1	1		1						
Has Balaban	6	6		1				1				
Bâli Bey	17	6	1	2	1							
Tuzcular	10			2								1
Şehr-i Karakoyunlu					1							
Hatip Süleyman	7	2	3			1		2				
Makbûl Ağa			1	1	1							
Sofular	5	4	3									
Ahi Yusuf	4	2		3	1							
Divan Piri	5	1	2	3								
Arap Mescidi	1			1	2							
Âşık Doğan	7	1	1					1				
Takyeci Mustafa	1	2										
Tahıl Pazarı	4		1								1	1
Kızılsaray	10	1	3	2	2	1						
İğdir Hasan	3	1			1							
Şeyh Sinan	3	1				1						

Baba Doğan	4		2	2		1		1				
Kiçi Bâli	6	2										
Karadayı	5	2	1	1		4				1		
Çavuş Bahçesi	2											
Araban	1	2	1					1				
Elmalı	2		1					1				
Toplam	146	43	32	26	18	13	5	9	0	4	3	2
Gayrimüslim												
Cami-i Cedid (Reâyâ)									1			
Sofular (Ermeni)												
Makbûl Ağa (Rum)	1						1		1			
Baba Doğan (Zimmi)	2						3		1			
Toplam	3	0	0	0	0	0	4	0	3	0	0	0
Genel Toplam	149	43	32	26	18	13	9	9	3	4	3	2

Antalya’da en sık rastlanan unvanlar yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Kayıtlardan elde ettiğimiz verilere göre Antalya’da hacı, efendi, hafız, ağa ve molla en sık kullanılan unvanlar arasındadır. Bu unvanlar arasında en fazla tercih edilen ise 149 hanede rastlanan hacı unvanıdır. Hacı, bilindiği gibi hac vazifesini yerine getirmiş kişiler için kullanılan bir tabirdir. Hac görevini yerine getirmek için belli bir refah düzeyine sahip olmak gereklidir. Müslümanların İslam’ın 5 şartından biri olan hacılığa çok fazla değer verdiği, gayrimüslimlerin de başta Kudüs olmak üzere pek çok yerde hac vazifesini yerine getirdiği bilinmektedir.⁷⁵ Hacı olarak kaydedilen 149 kişinin 146’sı Müslüman, 3’ü gayrimüslimdir. Bu durumda Müslüman 1191 haneden %12,3’ü, gayrimüslim 401 haneden %0,7’si hac görevini yerine getirmiştir. En fazla hacı kaydına rastlanan mahalle 17 ile Bâli Bey mahallesidir. Müslüman mahallelerden Şehr-i Karakoyunlu ve Makbûl Ağa; gayrimüslim mahallelerden Cami-i Cedid (Reâyâ) ve Sofular (Ermeni) mahallelerinde hacı unvanına rastlanmamıştır. Yalnızca Müslüman mahallelerde rastlanan efendi unvanı, toplamda 43 defa kullanılmışken, genellikle eğitim görmüş bilgili kişilere verilen bu unvana en fazla rastlanan mahalleler Has Balaban ve Bâli Bey mahalleleridir. Hafız unvanları da Antalya’da yaygın kullanılan unvanlardan olup toplamda 32 hane kaydında rastlanmıştır. En fazla hafız unvanına rastlanan mahalle 4 defa ile Timurcu Süleyman mahallesidir. Müslümanlar arasında oldukça yaygın kullanılan diğer bir unvan ise ağadır. Defterlerde 26 hane reisi ağa unvanı ile kaydedilmiştir. 18 hane reisinin sahip olduğu molla unvanı da yaygın olarak kullanılmakla birlikte, Meydan mahallesi en yaygın kullanım alanıdır. Müslüman mahallelerde Hıristiyanlara özgü bir terim olan papaz unvanı dışında tabloda görülen diğer 11 unvana rastlanırken gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde yalnızca hacı, hoca ve papaz unvanının kullanıldığı görülmektedir.⁷⁶

1.4. Antalya’da Muhacirler

Bir yerden başka bir yere göç eden kimselere muhacir denilmektedir. Defter kayıtlarından anlaşıldığına göre Antalya, 19. yüzyılda demografik yapıyı önemli oranda değiştiren 2 büyük göç dalgasına uğramıştır. Bu yüzyıl içinde Arap ve Mora halkından çok sayıda göçmen şehrin çeşitli mahallelerine yerleşerek, Müslüman ve Hıristiyan halkla birlikte yaşamaya başlamıştır. Antalya’da Arap nüfusunun 1833 yılı başlarında şehrin Mısır valisi Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa yönetimine girmesinden sonra; Moralı nüfusunun da

⁷⁵ Pakalın, 1993: 696.

⁷⁶ Ayrıca tabloda yer verilirse de Baba Doğan (İslâm) mahallesinde 1 kişi pîr; Cami-i Atik mahallesinde 1 kişi baba; yine Cami-i Atik mahallesinden 1 kişi usta; Timurcu Süleyman, Ahi Yusuf ve Divan Pîri mahallelerinden 1’er kişi emir ve Divan Pîri ile Has Balaban mahallelerindeki kadın hane reisleri hatun veya hanım unvanı ile kaydedilmiştir.

1821 Mora isyanı ile birlikte arttığı bilinmektedir.⁷⁷ Defterlerde bazı hane reislerinin isim kısmında Moralı Ali Efendi, Arap Musa gibi ifadeler rastlanmıştır. Sayılarının oldukça fazla olması sebebi ile ayrı bir başlık altında değerlendirmeyi uygun bulduğumuz muhacirleri defter verilerinden hareketle oluşturduğumuz tabloda görelim.⁷⁸

Tablo 3. Antalya'da Muhacirlerin Mahallelere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler Müslüman	Hane Sayısı	Moralı Muhacirler	Toplam Hane İçindeki Oran %	Arap Muhacirler	Toplam Hane İçindeki Oran %	Muhacirlerin Toplam Sayısı	Toplam Hane İçindeki Oran %
Ahi Kızı	32	0	0	6	18,8	6	18,8
Sağır Bey	71	5	7	3	4,2	8	11,3
Cami-i Atik	48	4	8,3	6	12,5	10	20,8
Meydan	113	0	0	2	1,8	2	1,8
Çullah Kara	13	1	7,7	2	15,4	3	23,1
Timurcu Süleyman	94	30	31,9	7	7,4	37	39,4
Kızılharim	21	0	0	0	0	0	0,0
İskender Çelebi	29	0	0	2	6,9	2	6,9
Has Balaban	33	3	9,1	7	21,2	10	30,3
Bâli Bey	65	4	6,2	6	9,2	10	15,4
Tuzcular	43	3	7	8	18,6	11	25,6
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	0	0	0,0
Hatip Süleyman	28	2	7,1	2	3,6	4	14,3
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0,0
Sofular	59	12	20,3	0	0	12	20,3
Ahi Yusuf	32	6	18,8	7	21,9	13	40,6
Divan Pîri	20	1	5	3	15	4	20,0
Arap Mescidi	34	4	11,8	3	8,8	7	20,6
Âşık Doğan	56	1	1,8	4	7,1	5	8,9
Takyeci Mustafa	65	21	32,3	8	12,3	29	44,6
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	0	0	0,0
Kızılsaray	117	55	47	1	0,9	56	47,9
İğdir Hasan	47	6	12,8	11	23,4	17	36,2
Şeyh Sinan	21	4	19	0	0	4	19,0
Baba Doğan	28	0	0	2	7,1	2	7,1
Kiçi Bâli	38	12	31,6	1	2,6	13	34,2
Karadayı	15	0	0	4	26,7	4	26,7
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0,0
Araban	24	1	4,2	0	0	1	4,2
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0,0
Toplam	1191	175	14,7	94	7,9	269	22,6
Gayrimüslim							
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	0	0	0	0	0	0

⁷⁷ Dinç, 2017: 773-776.

⁷⁸ Ayrıca bkz. Babacan, 2017: 187-201.

Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0	0	0
Toplam	401	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	1592	175	11,0	94	5,9	269	16,9

Kayıtlara göre Antalya merkez mahallelerinde yaşayan toplam 1592 hanenin 269'unu bölgeye sonradan yerleşen muhacirler oluşturmaktadır. Hane içinde ortalama olarak 5 kişinin yaşadığını varsayarsak ele alınan dönemde nefis-i Antalya'da 1345 göçmenin yaşadığını söyleyebiliriz. Bu durum 19. yüzyıl ortalarında Antalya halkının %16,9'unu bölgeye sonradan yerleşen muhacirlerin oluşturduğunu göstermektedir. 269 muhacir hanenin 175'ini (%65,1) Moralı, 94'ünü (%34,9) Arap haneler oluşturmaktaydı. Antalya genelinde bakıldığında halkın %11'ini Moralı göçmenler, %5,9'unu Arap göçmenler oluşturmaktadır. Müslüman 1191 hane arasında 269 muhacir hane olduğuna göre, muhacir hane sayısının Müslüman haneler içindeki payı %22,6'dır.

269 muhacir hanenin tamamı Müslüman mahallelerde oturmaktaydı. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde muhacir kaydına rastlanmamakla birlikte bu mahallelerde halkın tümü yerleşik Rum ve Ermenilerdi. Müslümanların oturduğu 30 mahallenin yalnızca 23'ünde muhacir kaydına rastlanmıştır. Bu mahallelere tablodan ulaşmak mümkündür. Muhacirlerin yerleşmediği mahalleler genellikle düşük nüfusa sahip olan Kızıllarım, Şehr-i Karakoyunlu, Makbûl Ağa, Tahıl Pazarı, Çavuş Bahçesi, Araban ve Elmalı mahalleleridir. En fazla muhacire rastlanan mahalle 56 hane ile Kızılsaray mahallesidir. Toplam muhacirin %20,8'i bu mahalleye yerleşmiştir. 117 haneli mahallenin toplam nüfusu içerisinde muhacir nüfusun oranı ise %47,9'dur. Mahallede bulunan 55 hane Mora, 1 hane Arap göçmenidir. Kızılsaray'dan sonra 30 Moralı ve 7 Arap muhaciri haneye rastladığımız Timurcu Süleyman mahallesi de muhacirlerin yoğun olarak yerleştiği diğer mahalledir. Mahalle nüfusunun %38,3'ünü muhacirler oluşturur. Toplam nüfus içerisinde muhacir nüfusunun en fazla olduğu mahalleler ise aynı zamanda en fazla muhacirin bulunduğu Kızılsaray (%47,9) mahallesidir. En fazla Moralı muhacirin bulunduğu mahalle 55 hane ile Kızılsaray, en fazla Arap muhacirin yerleştiği mahalle 11 hane ile İğdir Hasan mahallesidir.

1.5. Hanelerin Sahip Olduğu Gayrı Menkuller

Temettüat defterleri sayesinde hanelere gelir getiren veya getirmeyen her türlü taşınmaz malın kaydına ulaşmak mümkündür. Kaydedilen mülklerin hemen altına adedi ve o yıl üzerinden gelir elde edilmişse elde edilen geliri eklenmiştir. Antalya Temettüat defterleri sayesinde tespit ettiğimiz gayrı menkuller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Sahip Olunan Gayrı Menkuller ve Bunlardan Elde Edilen Gelirler (1844)

	Kuruş	%	Adet	%
Hane	32.055	44,2	55	11,5
Dükkân	29.694	41,0	350	73,1
Değirmen	3.200	4,4	15	3,1
Mağaza	765	1,1	43	9,0
Menzil	0	0,0	2	0,4
Hamam	5.795	8,0	5	1,0
Zaviye	300	0,4	1	0,2
Arsa	0	0,0	4	0,8
Kahvehane	660	0,9	4	0,8
Toplam	72.469	100,0	479	100,0

İncelenen defter kayıtlarında toplamda 479 adet taşınmaz mülk kaydına rastlanmıştır. Bu mülklerden elde edilen toplam gelir ise 72.469 kuruştur. Antalya’da en fazla bulunan taşınmaz mülk 350 adet ile dükkânlardır. Dükkânlar toplam taşınmaz mülkün %73,1’ini oluşturmaktadır. 350 dükkândan elde edilen toplam gelir ise 29.694 kuruştur. Bu da taşınmaz mülklerden elde edilen gelirin %44’üne tekabül etmektedir. Bir dükkândan elde edilen ortalama gelir 85 kuruştur. Sayıca en fazla olan mülk dükkân olsa da en fazla gelir getiren mülk hanelerdir. Toplamda 55 haneden 32.055 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu ise ortalama olarak bir haneden 582 kuruş gelir elde edildiğini gösterir. Mağaza da yine sayıca fazla olan mülkler arasındadır. Mağazalardan toplamda 765 kuruş gelir elde edildiğine göre 1 mağaza başına düşen ortalama gelir 18 kuruş gibi diğerlerine oranla düşük bir değerdir. Antalya’da dükkân, hane ve mağaza dışında hane sahiplerinin sahip olduğu diğer mülklerin sayısı oldukça azdır.

Tablo 5. Sahip Olunan Gayrı Menkullerin Cemaatlere Göre Dağılımı (1844)

Gayrı Menkuller	Müslüman				Hıristiyan				Toplam	Toplam
	Adet	%	Kuruş	%	Adet	%	Kuruş	%	Adet	Kuruş
Hane	45	11,1	30.525	47,2	10	13,3	1.530	19,7	55	32.055
Dükkân	305	75,5	24.488	37,8	45	60,0	5.206	67,2	350	29.694
Değirmen	13	3,2	2.950	4,6	2	2,7	250	3,2	15	3.200
Mağaza	25	6,2	0	0,0	18	24,0	765	9,9	43	765
Menzil	2	0,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0
Hamam	5	1,2	5.795	9,0	0	0,0	0	0,0	5	5.795
Zaviye	1	0,2	300	0,5	0	0,0	0	0,0	1	300
Arsa	4	1,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	0
Kahvehane	4	1,0	660	1,0	0	0,0	0	0,0	4	660
Toplam	404	100,0	64.718	100	75	100,0	7.751	100,0	479	72.469

Sahip olunan mal varlıklarını Müslim-gayrimüslim özelinde değerlendirdiğimizde Müslüman hanelerin sahip olduğu 404 adet taşınmaz mülkün olduğu görülür. Bu ise Antalya'da kayıtlarına ulaşabildiğimiz taşınmaz mülklerin %84,3'ünün Müslümanlara ait olduğunu göstermektedir. Bu mülkler arasında Müslümanlar tarafından en fazla sahip olunanı 305 adet ile dükkânlardır. Dükkânları sırasıyla hane ve mağazalar takip etmektedir. Müslüman haneler sahip oldukları mülklerden toplamda 64.718 kuruş gelir elde etmişlerdir. Bu ise Antalya'da taşınmaz mülklerden elde edilen gelirin %89,3'ü anlamına gelir.

Kayıtlarda rastladığımız 479 taşınmaz mülkün 75'i ise (%15,7) gayrimüslimlere aittir. Gayrimüslimlerin sahip olduğu mülkler arasında 45 adet ile dükkân en fazla olanıdır. Onu 18 adet ile mağazalar takip eder. Dükkân ve mağaza dışında gayrimüslimlerde 10 hane ve 2 değirmen kaydına da rastlanmıştır. Diğer taşınmaz mülkler ise gayrimüslimlerde bulunmamaktadır.

1.6. Antalya'da Meslekler

Temettüat defterlerinin sosyal tarih açısından önemli bir özelliği de hane reislerinin meşgul olduğu meslekleri göstermesidir. Bu kayıtlar sayesinde Antalya mahallelerinde faaliyet gösteren meslek kollarını, hangi iş kolunun ne ölçüde geliştiğini ve Müslüman ve gayrimüslim ahali arasında yaygın olan meslekleri tespit etmek mümkündür. Köylerde daha çok ziraat ve hayvancılık yapılırken şehir ve kasabalarda çeşitli zanaat kollarının ve ticaretin geliştiği bilinir. İncelediğimiz yerleşim birimi de Antalya şehir merkezindeki mahalleler olduğu için defterlerde çok farklı çeşitte meslek kaydına ulaşılmaktadır. Bu meslekleri önce oluşturduğumuz tablolar ile Müslüman ve gayrimüslim özelinde gösterecek, daha sonra nitelikleri bakımından alt başlıklara ayırıp inceleyeceğiz.

1.6.1. Gayrimüslimlerin Sahip Oldukları Meslekler

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde yaşayan ahalinin tarım ve hayvancılıktan uzak olduğu, daha çok ticaret ve zanaatla ilgili meslekleri sürdürdükleri görülmektedir. Gayrimüslimler arasında görülen meslekler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Gayrimüslimlerin Sahip Oldukları Meslekler (1844)

Meslekler	Gayrimüslimlerin Yaşadığı Mahalleler					Mesleklerin Toplam Hane İçindeki Payı (%)
	Baba Doğan (Zimmi)	Makbûl Ağa (Rum)	Cami-i Cedid (Reâyâ)	Sofular (Ermeni)	Toplam Adet	
1 Amele	11	13			24	6,0
2 Attar	2				2	0,5
3 Avrupa Tüccarı	3	4			7	1,7
4 Avrupa Tüccarı Hademesi	3				3	0,7
5 Bahçıvan	5				5	1,2
6 Bakırcı		2			2	0,5
7 Bakkal		2			2	0,5
8 Bargirci				2	2	0,5
9 Bezzaz	14	8	1		23	5,7
10 Berber	6				6	1,5
11 Berber Çırağı		1			1	0,2
12 Bezirgân	6	7			13	3,2
13 Boyacı	2				2	0,5
14 Çapacı	1			1	2	0,5
15 Çerçi		3			3	0,7
16 Çilingir	3	2	1		6	1,5
17 Çubukçu	1				1	0,2
18 Değirmenci	1	13			14	3,5
19 Değirmenci Çırağı	1				1	0,2
20 Değirmenci Hizmetkârı	1				1	0,2
21 Demirci	1				1	0,2
22 Dikici	1			5	6	1,5
23 Dikici Kalfası				1	1	0,2
24 Duhancı	1				1	0,2
25 Dülger	2	27		1	30	7,5
26 Dülger Çırağı		3			3	0,7
27 Dülger Kalfası	1	2			3	0,7
28 Eskici		2		2	4	1,0
29 Hamal	4	1			5	1,2
30 Hekim		1			1	0,2
31 Helvacı		1			1	0,2
32 Hizmetkâr	9	15	1		25	6,2
33 İtibarlı ve Sermayeli Tüccar	1				1	0,2
34 Kalaycı	11	6			17	4,2
35 Kalaycı Çırağı	1				1	0,2
36 Kalaycı Kalfası	1				1	0,2
37 Kantarcı		1			1	0,2

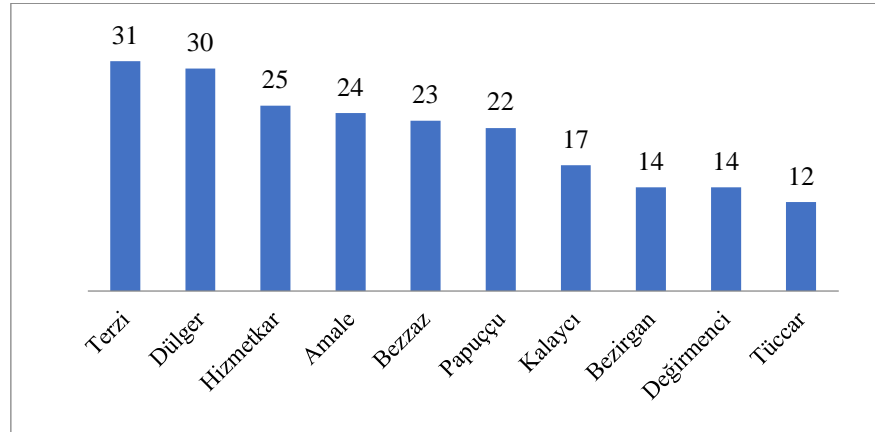
38	Kara Yapıcı	5	7			12	3,0
39	Kayıkcı	1	4	3		8	2,0
40	Kiremitçi	1	2			3	0,7
41	Körükçü		1			1	0,2
42	Kuyumcu	2				2	0,5
43	Kürekçi	1		1		2	0,5
44	Nalbant		1			1	0,2
45	Mısır Tüccarı		1			1	0,2
46	Mısırcı	1	1			2	0,5
47	Mideci		1			1	0,2
48	Mumcu		1			1	0,2
49	Pabuççu	16	6			22	5,5
50	Pabuççu Kalfası	1				1	0,2
51	Papaz		1	1		2	0,5
52	Poğaçacı		1			1	0,2
53	Sabun Tüccarı		1			1	0,2
54	Sabuncu	1				1	0,2
55	Saka	3				3	0,7
56	Sandıkçı		1			1	0,2
57	Sebzeci	2				2	0,5
58	Sefine Yazıcısı	1				1	0,2
59	Semerci	1	2	1		4	1,0
60	Semerci Çırağı	1				1	0,2
61	Semerci Kalfası	2				2	0,5
62	Sıvacı	4				4	1,0
63	Tefeci	1				1	0,2
64	Terzi	16	14		1	31	7,7
65	Terzi Çırağı	2				2	0,5
66	Terzi Kalfası	1	1			2	0,5
67	Tımar Hizmetkârı	1				1	0,2
68	Tüccar	0	11			11	2,7
69	Tüccar Hizmetkârı	3	1			4	1,0
70	Yağcı		1			1	0,2
71	Yapıcı		1			1	0,2
72	Yazıcı	1	1			2	0,5
73	Yolcu	6	1	1		8	2,0
74	Yorgancı	1	4			5	1,2
75	Yorgancı Çırağı	1				1	0,2
	Toplam	169	180	10	13	372	92,8

1844 yılı Temettuat defterlerinde kayıtlı olan 401 gayrimüslim haneden 372'sine ait meslek kaydı bulunmaktadır. Başka bir deyişle gayrimüslimlerin %92,8'i herhangi bir mesleğe sahipken %7,2'si ile ilgili meslek kaydı bulunmamaktadır. Meslek kaydı olmayan 28 haneden 18'ini yetim ya da sabi olarak kaydedilen çocuklar oluşturur. Bu çocukların hane reisi olarak kaydedilmesinin sebebi muhtemelen ölmüş babalarının ardından evin en büyük erkek çocuğu olmalarıdır. 28 kişiden geriye kalan 10 kişinin 1'i âmâ, 3'ü mecruh, alil veya mariz, 3'ü ihtiyar ve 2'si fukara, 1'i mecnun olarak kaydedilmiştir.

Baba Doğan mahallesinde oturan 187 gayrimüslimden 169'u, Makbûl Ağa mahallesinde oturan 187 gayrimüslimden 180'i, Sofular mahallesinde oturan 14 gayrimüslimden 13'ü ve Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesinde oturan 13 hane reisinden 10'u bir mesleğe sahipti. Başka bir ifade ile Baba Doğan mahallesinde oturan gayrimüslimlerin %90,9'u, Makbûl Ağa mahallesinde oturanların %96,3'ü, Sofular mahallesinde oturanların %92,6'sı ve Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesinde oturanların %76,9'u meslek sahibiydi. Bu durumda çalışan nüfusun toplam nüfusa oranının en yüksek olduğu yer Makbûl Ağa olurken, en düşük olduğu yer Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesidir.

1844 yılı verilerine göre Antalya şehir merkezindeki gayrimüslimler 75 çeşit meslek ile uğraşmaktaydı. Bu meslekler arasında en çok tercih edilenler terzilik ve dülgerlikti. Terzilik günümüzde de varlığı devam eden bir meslek kolu iken dülgerlik ahşap binaların yerini beton binalara bırakması ile unutulmaya yüz tutmuştur. Gayrimüslim hanelerden 31'inin mesleği terzi (%7,7), 30'unun mesleği dülger (%7,5) olarak kaydedilmiştir. 30 dülgerden 27'si Makbûl Ağa mahallesinde oturmaktadır. Terzilik ve dülgerliğin meslek sahibi olan gayrimüslimler içinde tercih edilme oranı %16,5'dir. Bu iki meslek dışında yaygın olan diğer meslekler 25 kişi ile hizmetkârlık, 24 kişi ile amelelik ve 23 kişi ile bezzazlıktır. Mesleklerin tercih edilme oranları ise hizmetkârlık %6,2, amelelik %6,0 ve bezzazlık %5,7 şeklindedir. Bahsi geçen meslekler gayrimüslimlerin uğraşmakta olduğu 75 mesleğin %35,6'sını oluşturmaktadır.

Şekil 4. Gayrimüslimler Arasında En Yaygın Meslekler (1844)

Gayrimüslimler arasında sık rastlanan meslekleri daha rahat görmek adına yukarıdaki grafikte en çok tercih edilen ilk 10 mesleği gösterdik. Grafiğe göre en çok tercih edilen meslek 31 kişinin yaptığı terzilikti.⁷⁹ Gayrimüslimler arasında oldukça yaygın olan terziler o dönemde elbise de üreten küçük esnaf dükkânlarına sahipti. Terzilikten sonra en çok tercih

⁷⁹ Baba Doğan mahallesinde 2 terzi çırağı ve Makbûl Ağa mahallesinde 1 adet terzi kalfasının varlığı da belirtilmelidir.

edilen meslek 30 kişinin yaptığı dülgerliktir.⁸⁰ Bu iki mesleği ücret karşılığı çalışan tarım işçileri olarak düşündüğümüz hizmetkârlar ve ameleler⁸¹ takip etmektedir. Onları ticaret ile geçinen tüccarlar, ayakkabı üretip tamir eden pabuççular, kumaş alıp satan bezzazlar, bakır kapları kalaylayan kalaycılar takip etmektedir. Değirmen taşlarında öğütme işi yapan veya değirmen üretip satan değirmenciler ve zengin tüccar olarak da anılan bezirgânlar ise grafikte yer alan son mesleklerdir. Genel olarak baktığımız zaman en çok tercih edilen meslek kollarından 3'ünün ticaret ile ilgili, 5'inin üretim ile ilgili zanaat kollarından 1'i ve 2'sinin kol gücüne dayanan mesleklerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu meslek kollarının yoğun olarak tercih edilme sebebininse üretim ve hizmet sektörüne duyulan ihtiyaç fazlalığı olduğu tahmin edilebilir.

1.6.2. Müslümanların Sahip Oldukları Meslekler

Aşağıdaki tablo 1844-1845 yılı Temettüat defterlerine göre Müslüman mahallelerde meşgul olunan meslekleri göstermektedir. Mesleklere bakıldığında Müslümanların gıda, dokuma ve taşıma sektörüne ait iş kollarında yoğun olarak faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Müslümanların Sahip Oldukları Meslekler (1844)

	Meslekler	Sayısı		Meslekler	Sayısı		Meslekler	Sayısı
1	Amele/Ameleci	90	45	Ekmekçi İşçisi	1	89	Muhzır	1
2	Arpa Üreticisi	4	46	Esirci	10	90	Mukayyid	1
3	Eshab-ı Çiftlikan	11	47	Eskici	9	91	Muytaf/Muytab	4
4	Asker/Tekaüd Asker	17	48	Habbaz Esnafı İşçisi	1	92	Müderris	16
5	Attar	2	49	Hademe	1	93	Müezzin	4
6	Bağcı	2	50	Halenota Başısı?	1	94	Müteveli	1
7	Bahçe Amelesi	1	51	Hamamcı	7	95	Nalçacı	1
8	Bahçe İşçisi	1	52	Hamal	11	96	Natır	1
9	Bahçıvan	26	53	Hanutçu	1	97	Oturakçı	1
10	Baharatçı	1	54	Hasırcı	3	98	Pasban	1
11	Bakkal	3	55	Hatip ve Hafız	6	99	Postacı	1
12	Balıkçı	3	56	Havancı	1	100	Saka	2
13	Berber	12	57	Havutçu	1	101	Saki	1
14	Berber Çırağı	1	58	Helvacı	6	102	Saraç	1
15	Berber Kalfası	1	59	Helvacı Çırağı	1	103	Satıcı	1
16	Bezeci	1	60	Hizmetkâr	74	104	Sebzeci	31
17	Bezzaz	18	61	Hoca	1	105	Sefine Taifesi	6
18	Boyacı	4	62	İmam	24	106	Semerci	2
19	Boyacı İşçisi	2	63	Kadayıfçı	2	107	Seyis	1
20	Çerçi	1	64	Kahveci	7	108	Sucu	3
21	Çıracı	4	65	Kalafat	1	109	Şam Börekçisi	1
22	Çizmecî	2	66	Kale Kapıcısı	1	110	Şerbetçi	1

⁸⁰ Yine bu sayı dışında dülger kalfası ve dülger çırağı kayıtlarına da rastlanmaktadır.

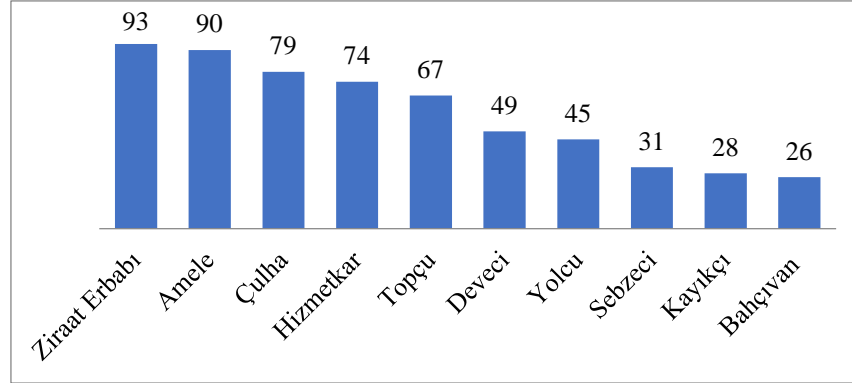
⁸¹ Nuri Adıyeke, 2000: 781.

23	Çoban	2	67	Kara Yapıcı	2	111	Tahmisçi	3
24	Çubukçu	2	68	Karantina Kâtibi	1	112	Tahtacı	1
25	Çuhacı	1	69	Kasap	13	113	Tarıdacı	1
26	Çulha	79	70	Kasap Çırağı	5	114	Tellak	1
27	Çulha Çırağı	1	71	Kasap Hizmetkârı	2	115	Tenekeci	2
28	Çulha İşçisi	21	72	Kasap İşçisi	2	116	Terzi	7
29	Debbağ	13	73	Katırcı	1	117	Terzi Çırağı	1
30	Debbağ Çırağı	6	74	Katırcı Hizmetkârı	1	118	Topçu	67
31	Değirmenci	5	75	Kâtip	5	119	Toprakçı	1
32	Dellal	6	76	Kayıkcı	28	120	Tömbekici	1
33	Demirci	9	77	Kazaz	4	121	Tüccar	8
34	Demirci Çırağı	1	78	Kethüda	2	122	Uncu	5
35	Derviş	3	79	Kiracı	3	123	Yağcı	9
36	Deveci	49	80	Kireççi	1	124	Yağcı Amelesi	1
37	Deveci Hizmetkârı	12	81	Meclis Azası	1	125	Yapıcı	1
38	Dikici	7	82	Makaracı	1	126	Yemenici	1
39	Dikici Çırağı	3	83	Merkep Bedelcisi	1	127	Yoğurtçu	1
40	Doğramacı	4	84	Merkep Kiracısı	2	128	Yolcu	45
41	Duhancı	10	85	Merkep Yolcusu	5	129	Yorgancı	2
42	Dülger	1	86	Mısırcı	7	130	Yükçü	1
43	Ekmekçi	10	87	Muallim	5	131	Ziraat Erbabı	93
44	Ekmekçi Çırağı	2	88	Muhtar	9		TOPLAM	1059

Defterlerde kayıtlı 1191 hane reisinden 1059'unun yukarıdaki tabloda görülen 131 çeşit meslekten biriyle meşgul olduğu görülür. Ancak 7 kişinin meslek kaydının okunamadığı ve 24 kişinin meslek kısmının boş bırakılmış olduğu belirtilmelidir. Bu durumda kayıtların eksikliği veya yazılan ifadenin anlaşılmasını sonucunda Antalya'da yaşayan Müslüman hanelerin %2,6'sına ait meslek bilgisine ulaşamamış oluyoruz. Ayrıca bazı hanelerin meslek kısmında meslek ifade etmeyen ya da meslekte bulunmasına engel olan durumlar kaydedilmiştir. Bu şekilde kaydedilen 101 kişi bulunmaktadır. 101 kişinin 6'sı talebe, 1'i kötürüm, 3'ü mariz, 39'u yetim ve sabi, 11'i ihtiyar, 7'si alil ve sail, 1'i mecnun, 1'i mestan, 8'i ama ve 17'si fakir ve fukara, 1'i gulam, 2'si şeyh, 1'i molla, 2'si şerik, 1'i postnişin olarak kaydedilmiştir. Bu şekilde kaydedilen 101 kişi ile birlikte meslek kaydına ulaşamadığımız 31 kişiyi dışarıda tuttuğumuz zaman Antalya halkının %88,9'unun meslek sahibi olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıdaki tabloyu gayrimüslimlerin mesleklerini içeren tablo ile karşılaştırdığımızda Müslümanların gayrimüslimlere nazaran daha çok çeşitte meslekte faaliyet gösterdiğini görüyoruz. Bu durumun en büyük sebebi Antalya şehrinde nüfusun çok büyük kısmını Müslümanların oluşturmasıdır. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar haliyle çok daha çeşitli istek ve ihtiyaçlara sahip olmalıdır. Müslümanlar arasında en çok tercih edilen meslekleri tarımla ilgili olan ziraat ve tarım işçileri olduğunu düşündüğümüz ameleler

oluşturmaktadır. Bu da Antalya Müslümanları arasında tarımın kısmen de olsa halen önemini koruduğunu göstermektedir.

Şekil 5. Müslümanlar Arasında En Yaygın Meslekler (1844)

Yukarıdaki verilen grafikte Müslümanlar arasında tercih edilen ilk 10 meslek gösterilmiştir. Grafik verilerine göre Müslüman haneler arasında 93 hane tarafından meslek edinilen ziraat en çok tercih edilen meslektir. Ziraat erbabı toprak sahibi çiftçiler için kullanılan bir tabirdir. Bu mesleği başkasının tarlalarında çalıştığını düşündüğümüz ameleler yakın bir rakamla takip etmektedir. Ameleliği ise ipten kumaş dokuyan ve 79 kişinin meslek edindiği çulhalık ve 74 kişinin uğraştığı hizmetkârlık takip eder. Hizmetkârların da ameleler gibi tarım arazilerinde çalışan kişiler olduğu tahmin edilmektedir. 67 kişiye topçu mülazımı, kale topçusu, topçu çavuş, topçu neferi, topçu onbaşı ve topçu yüzbaşı gibi tabloda topçu adı altında değerlendirdiğimiz meslek grubu içerisinde yer almaktadır. Antalya’da develerini kiraya veren veya develeri ile taşımacılık yaparak geçimini sağlayan devecilerinde oldukça yaygın olduğu görülür. 49 deveciyi, 45 yolcu esnafı takip etmektedir. Sebze üreten ve satan sebzeçiler, deniz ulaşımı veya taşımacılığı yapan kayıkçılar ile bahçıvanlar tabloda son sırada yer alan mesleklerdir.⁸²

1.6.3. Mesleklerin Sektörlere Göre Dağılımı

1.6.3.1. Dokuma

Osmanlı Devleti’nde dokumacılık oldukça gelişmiş bir sektördü. Öyle ki 1800’lere kadar Türk pamuklu kumaşları çok geniş ölçüde Avrupa’ya ihraç ediliyordu. En büyük alıcı olan Fransa, aldığı kumaşları hem diğer ülkelere hem de sömürgelerine satıyordu.⁸³ Dokuma sektörünün yan dalı olarak gelişen iplik ve kumaş boyacılığı da Osmanlıda önemli bir yer

⁸² Tablolar oluşturulurken hanelerin asıl mesleği olarak hane numarasının hemen altına kaydedilen verilerin gözü önüne alındığı belirtilmelidir. Yani asıl mesleği topçu neferi iken ziraatla uğraşan veya hem debbağ hem terziliği aynı anda yürüten kişilerde mevcuttur.

⁸³ Genç, 2012: 112.

tutmaktaydı. Avrupa saraylarından bile kumaşlarını boyatmak ve desenlemek için büyük zahmetlerle Türkiye'ye başvuruluyordu.⁸⁴

Defter kayıtlarından elde ettiğimiz bilgilere göre bu başlık altında incelenecek meslekler bezeci, bezzaz, boyacı, çuhacı, çulha, çulha çırağı, dikici⁸⁵, dikici çırağı, dikici kalfası, hasırcı, kazaz, muytab, terzi, terzi çırağı, terzi kalfası, yorgancı ve yorgancı çırağıdır. İncelenen mahallelerde bu mesleklerden herhangi biri ile uğraşan kişi sayısı 209'dur. Bu sayı Antalya şehrinde yaşayan ahalinin %17,5'inin dokumacılık ile geçimini sağladığını göstermektedir. 209 kişinin 135'i Müslüman, 74'ü gayrimüslimdir. Çulha, dokuma iş kolunda %37,8'lik oranla en yüksek paya sahip olan meslektir. 79 çulhanın tamamı Müslüman olmakla birlikte Müslümanlar arasında oldukça yaygın olan bu mesleğin gayrimüslimler arasında tercih edilmediği görülmektedir. Bu iş kolunda yaygın olan diğer meslekler 41 hane %19,6 oranla bezzazlık, 38 hane %18,2 oranla terzilik, 13 hane %6,2 oranla dikiciliktir.

Müslüman mahallelerde dikici kalfası, terzi kalfası ve yorgancı çırağı hariç yukarıda bahsi geçen mesleklerin tümüne rastlamak mümkündür. Müslüman hanelerden 135'inin yani %11,3'ünün tercih ettiği bu iş kolunda en yaygın olan meslek çulhalıktır. 79 çulha Müslüman hane sayısının %6,6'sını, dokumacılık işiyle uğraşan Müslüman esnafın %58,5'ini oluşturmaktadır. Çulhalıktan sonra en yaygın olan meslek bezzazlıktır.⁸⁶ Bezzazlık ile uğraşan 18 kişi Müslüman ahalinin %1,5'ini oluştururken, dokumacılık iş kolunda çalışan Müslümanların %13,3'ünü oluşturur. Bezzazlığı sırasıyla dikici (7), terzi (7), boyacı (4), muytab (4), kazaz (4), hasırcı (4), dikici çırağı (3), boyacı çırağı (2), yorgancı (2), çulha çırağı (1), terzi çırağı (1), bezeci (1) ve çuhacı (1) takip etmektedir.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde dokuma iş koluna ait mesleklerden yalnızca bezzazlık, boyacılık, dikicilik, dikici kalfalığı, yorgancılık, yorgancı çıraklığı ve terzi, terzi kalfası ve terzi çırağı görülmektedir. Bu hanelerde 31 terzi, 2 terzi çırağı, 2 terzi kalfası, 23 bezzaz, 6 dikici, 1 dikici kalfası, 2 boyacı, 5 yorgancı ve 1 yorgancı çırağı ve 1 poğaçacı olmak üzere toplamda 74 dokumacı esnafı bulunmaktadır. Antalya şehir merkezinde tespit ettiğimiz 401 gayrimüslim hanenin %18,5'idokumacılık ile geçimini sürdürmektedir. Bu iş kolunda gayrimüslimler arasında en çok tercih edilen meslek 31 hanenin uğraştığı terziliktir. Gayrimüslim hanelerin %7,7'sini, dokuma işiyle uğraşan gayrimüslimlerin %41,9'unu oluşturan terziliği 23 hane ile bezzazlık takip etmektedir. Gayrimüslimlerin %5,7'si

⁸⁴ Genç, 2012: 115.

⁸⁵ Ayakkabı tamircisi.

⁸⁶ Kumaş satıcısı, manifaturacı.

bezzazlıkla uğraşırken bezzazlığın dokumacılık sektörüyle uğraşan gayrimüslimler içindeki oranı %31,1'dir.

1.6.3.2. Deri

Hayvancılıkla uğraşan toplumların adeta ikinci bir mesleği haline gelen dericilik Türklerin hayatında da önemli yer tutmaktadır. Orta Asya'dan beri hayvancılıkla uğraşan Türkler, yetiştirdikleri hayvanların derilerini işleyerek giyecek ve süs eşyası olarak kullanmışlardır. Bu iş kolu özellikle Osmanlılarda çok ileri düzeye ulaşmıştır.⁸⁷ Bu durumun önemli sebeplerinden biri Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli bir rol oynayan ahiliğin debbağlık çerçevesinde gelişmesidir.

Bu iş kolu içerisinde ele aldığımız meslekler deriyi işleyen veya deriden mamul elde eden meslek gruplarıdır. Kayıtlarda dericilik ile ilgili debbağ⁸⁸, debbağ çırağı, çizmeci, semerci, semerci çırağı, semerci kalfası, pabuççu, pabuççu kalfası, saraç, yemenici, havutçu⁸⁹ ve postacı olmak üzere 12 meslek bulunmaktadır. Antalya şehrinde dericilik işiyle uğraşan toplam kişi sayısı 57, bu sektörle geçimini sağlayanların toplam haneye oranı %3,5'tir. 57 kişinin 27'si Müslüman, 30'u gayrimüslimdir. Adı geçen meslekler arasında 22 gayrimüslimin meslek edindiği pabuççuluk %38,6'lık oranla birinci sıradadır. Onu 13 Müslüman hanede kaydedilen debbağlık takip etmektedir. Bu mesleğin sektör içinde tercih edilme oranı %22,8'dir ancak hane reisi olarak kaydedilen 6 debbağ çırağını da debbağlık içinde değerlendirdiğimizde mesleğin sektördeki payı yükselmektedir.

Müslüman mahallelerde bu iş koluna ait herhangi bir meslekte çalışan kişi sayısı 27'dir. Bu ise Müslümanlardan yalnızca %2,3'ünün sektörle ilgilendiğini göstermektedir. 27 hanenin sektör içindeki dağılımı şu şekildedir: 13 debbağ, 6 debbağ çırağı, 2 çizmeci, 2 semerci, 1 havutçu, 1 saraç, 1 yemenici ve 1 postacı. Görüldüğü gibi pabuççuluk Müslümanlar tarafından icra edilmemektedir. Müslümanların bu iş kolu içinde en sık tercih ettiği meslek debbağlık olsa da debbağlığın Müslümanlar arasında tercih edilme oranı %1'i geçmemektedir.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde bu sektörde çalışan toplam 30 kişi bulunur. 30 kişiden 23'ünü pabuççu ve pabuççu kalfası (%76,6), 7'sini semerci, semerci çırağı ve semerci kalfası (%23,3) oluşturmaktadır. Sektörün gayrimüslimler arasında tercih edilme oranı %7,5 iken Müslümanlarda arasında görülen diğer mesleklerin gayrimüslimler tarafından icra edilmediği görülmektedir.

⁸⁷ Özdemir, 2007: 67.

⁸⁸ Deriyi işleyip kullanılabilir hale getiren kimse.

⁸⁹ Deve semeri yapan veya satan kimse.

1.6.3.3. Gıda

Bu grupta attar⁹⁰, baharatçı, bakkal, balıkçı, değirmenci, değirmenci çırağı, duhancı⁹¹, ekmekçi, ekmekçi çırağı, helvacı, helvacı çırağı, kadayıfçı, kahveci, kasap, kasap çırağı, mısırcı, mideci, saka, sebzeçi, sucu, şam börekçisi, şerbetçi, tahmisçi⁹², tömbekici⁹³, uncu, yağcı, yoğurtçu ve saki olmak üzere 28 meslek bulunmaktadır. Antalya şehir merkezinde yaşayan 164 hane sektör ile ilgili mesleklerden birini yaparak toplam hanenin %10,3'ünü oluşturmaktadır. 164 hanenin 134'ü Müslüman, 30'u gayrimüslimdir. En yaygın olan meslek 33 hanenin uğraştığı sebzeçiliktir. Gıda sektörü içindeki payı %20,3 olan sebzeçiliği 11 hane (%6,8) ile duhancılık, 10 hane (%6,1) ile ekmekçilik ve aynı oranla yağcılık takip etmektedir. Diğer mesleklerin sektör içindeki payları oldukça düşüktür.

Müslüman mahallelerde bahsi geçen 28 meslekten değirmenci çırağı, saki ve mideci hariç hepsine rastlanır. Sektörün Müslümanlar arasında tercih edilme oranı %11,3'dür. Bu iş kolu ile geçimini sağlayan 134 hane arasında en yaygın görülen meslek sebzeçiliktir. Sebzeçilik ile uğraşan 31 hane Müslümanların %2,6'sını oluştururken, gıda sektöründe çalışan Müslüman hane sayısının %23,1'ini oluşturur. Müslüman haneler arasında sebzeçiliği 10'ar hane ile ekmekçilik ve duhancılık takip etmektedir.

Gayrimüslim haneler arasında gıda üretim ya da satımı ile uğraşan 31 hane bulunmaktadır. Yani gayrimüslimlerin %7,7'si sektör içinde yer almaktadır. Sektörle ilgili mesleklerden gayrimüslimlerin uğraştıkları şunlardır: attar (2), bakkal (2), yağcı (1), mısırcı (2), saka (3), sebzeçi (2), duhancı (1), helvacı (1), saki (1), değirmenci (14), değirmenci çırağı (1) ve mideci (1). Sayılan 12 meslek arasında birinci sırayı 14 hane ile değirmencilik alırken onu katır ve eşeklerle evlere su taşıyan sakalar takip etmektedir. Değirmencililiğin gayrimüslimler arasında tercih edilme oranı %3,5 iken, sakalığın oranı %1'den azdır.

1.6.3.4. Kıymetli-Madeni Eşya

Bu meslek kolu ile ilgili rastladığımız meslekler demirci, demirci çırağı, doğramacı, havancı, tenekeçi, nalçacı, kuyumcu, bakırcı, çilingir, kalaycı, kalaycı çırağı, kalaycı kalfası ve nalbanttır. Verilerinden hareketle 49 kişinin bu sektörde çalıştığını ve iş kolunun tercih edilme oranının %3,1 olduğunu görüyoruz. 49 kişinin 18'i Müslüman, 31'i gayrimüslimdir. Sektörün yaygın meslekleri yalnızca gayrimüslimlerde rastlanan kalaycı, yalnızca Müslümanlarda rastlanan demircilik ve yine sadece gayrimüslimlerin uğraştığı çilingirliktir.

⁹⁰ Baharat, şifalı otlar ve güzel kokular satan kimse.

⁹¹ Tütüncü.

⁹² Kuru kahveci.

⁹³ Bir tütün türü olan tömbekiği alıp satan kimse.

Bu meslekleri icra eden hane sayıları ve mesleklerin sektör içinde dağılım oranları ise şu şekildedir: Kalaycılık 17 hane (%34,7), demircilik 10 hane (%20,4), çilingirlik 6 hane (%12,2). Meslekler toplamda kıymetli madeni eşya sektörünün %67,3'lük kısmını oluşturmaktadır.

Müslüman mahallelerde bu grupta icra edilen meslekler demirci, demirci çırağı, doğramacı, havancı, tenekeci ve nalçacıdır. Bahsi geçen meslekleri icra eden kişi sayısı 18, sektörün tercih edilme oranı %1,5'tir. En çok tercih edilen kıymetli-madeni eşya sektörü mesleği ise 9 kişinin meslek edindiği demirciliktir. Demirciliğin tüm haneler arasında tercih edilme oranı %0,5 gibi oldukça düşük bir oran iken sektör içinde çalışan Müslümanların yarısını oluşturur. Demircilikten başka 1 demirci çırağı, 1 nalbant, 4 doğramacı, 1 havancı, 2 tenekeci de bu meslek kolunda çalışanlar arasındadır. Genel olarak baktığımızda bu meslek kolunun Müslümanlar arasında yaygın olmadığını söylemek mümkündür.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise yukarıda sayılan 13 meslekten kuyumculuk, bakırcılık, çilingir, kalaycı, kalaycı çırağı, kalaycı kalfası ve nalbantlık görülmektedir. 401 gayrimüslim haneden 31 hane sektör içinde bulunduğu göre sektörün gayrimüslimler arasında tercih edilme oranı %7,7'dir. Bu meslek grubu arasında gayrimüslimlerin en çok tercih ettiği meslek 17 kişinin yaptığı kalaycılıktır. Kalaycılığın haneler arasında tercih edilme oranı %4,2 iken bu iş kolu içinde tercih edilme oranı %34,7'dir. Kalaycılık dışında 6 çilingir, 2 kuyumcu, 2 bakırcı, 1 kalaycı çırağı ve 1 kalaycı kalfası da bulunmaktadır.

1.6.3.5. İnşaat-Yapı

Bu sektör ile ilgili olarak Temettüat defterlerinde geçen meslekler kireççi, yapıcı, karacı, kara yapıcı, dülger, dülger çırağı, dülger kalfası, kiremitçi, sıvacıdır. Antalya'da inşaat alanında hizmet veren esnafın tamamı 61 haneydi. Bu sayı toplam hanenin %3,8'ini temsil etmektedir. Sektörün toplam hane içinde tercih edilme oranı %3,7'dir. Meslekler arasında en yaygın olanı ise 31 hanenin uğraştığı dülgerliktir. Mesleği dülger olan kişi sayısı sektörde bulunan kişi sayısının (%50,5) yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Müslüman haneler arasında yaygın olmadığı anlaşılan bu sektörde 6 kişi çalışmaktaydı. Bu kişilerden 1'i dülger, 1'i karacı, 2'si kara yapıcı, 1'i yapıcı ve 1'i kireççi olarak geçimini sürdürmekteydi. Bu durumdan anlaşılan, dönemde inşaat işleri gayrimüslim ustalar tarafından yapılmakta olduğudur.

Gayrimüslimler arasında 55 kişinin mesleği inşaat sektörü ile ilgiliydi. 55 kişinin 30'u yani %60'ı dülgerdi. Ayrıca 3 dülger çırağı ve 3 dülger kalfasını da dâhil edersek dülgerlikle

uğraşan kişi sayısının sektördeki payı %65,5'e yükselecektir. Gayrimüslimler arasında dülgerlikten sonra en fazla rağbet gören meslek 12 hanenin uğraştığı kara yapıcılıktır. Mesleğin sektör içindeki payı %19,7 iken gayrimüslim haneler içinde kara yapıcılıkla uğraşma oranı %3'tür. Bunun dışında 1 yapıcı, 3 kiremitçi ve 4 sıvacı da gayrimüslimlerde rastladığımız meslekler arasındadır.

1.6.3.6. Ulaşım-Taşıma

Bu başlık altında yük veya yolcu taşıyarak geçimini sürdüren haneler ele alınacaktır. Kayıtlarda deveci, bargirci, katırcı, sefine taifesi, kayıkçı, merkep bedelcisi, merkep yolcusu, merkep kiracısı, yolcu, yükçü, hamal olarak kaydedilen 172 hane yer almakta böylece sektörün tüm haneler arasında tercih edilme oranı %10,8'i bulmaktadır. 172 hanenin 149'u Müslüman, 23'ü gayrimüslimdir. Bu sektörde en yaygın görülen meslek 53 kişi ile yolcu taşıdığını düşündüğümüz yolcu esnafıdır.

Müslüman mahallelerde bargirci dışında yukarıda bahsi geçen mesleklerin tümü bulunur. Toplamda 149 hane yük ve yolcu taşımacılığı ile uğraşmakta, bu durum Müslümanların %12,5'inin sektör içinde yer aldığını göstermektedir. Bu iş kolu içerisinde Müslümanlar arasında en fazla tercih edilen meslek deveciliktir. Sanayi öncesi toplumlarda diğer hayvanlara göre daha dayanıklı ve daha fazla yük taşıma kapasitesi olan develer yük taşımada kullanılan önemli bir araçtır. Ticaret ile uğraşanların uzun mesafelerde sıklıkla tercih ettiği deve, gelişen sanayi ile birlikte eski önemini kaybetse de 19. yüzyılda bile kısa mesafelerde kullanılmaya devam etmiştir.⁹⁴ Defter kayıtlarına göre Antalya'da da deve taşımacılığı yaygın olarak sürdürülmekteydi. Kayıtlarda rastladığımız 49 devecinin tamamı Müslüman mahallelerde bulunurken bu mesleği 45 kişinin uğraştığı yolcu ve 28 kişinin uğraştığı kayıkçılık takip etmektedir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise 8 yolcu, 8 kayıkçı, 5 hamal ve 2 bargirciye rastlanmıştır. Bu sektörde çalışan 23 gayrimüslimin toplam gayrimüslim haneye oranı %5,7'dir.

1.6.3.7. Sağlık ve Temizlik

Bu meslek grubunda berber, berber çırağı, berber kalfası, hamamcı, sabuncu, hekim, tellak, natır yer almaktadır. Kayıtlara göre 35 kişi sektördeki mesleklerden biri ile meşgul bulunmaktayken sektörün Müslümanlar arasında yaygın olduğu anlaşılır. İslam dininde temizliğin önemi aşikardır. Bunun doğal bir sonucu olarak Müslüman mahallelerde 7 hamamcı, 1 tellak 1 natır, 12 berber ve 1 berber çırağı, 1 berber kalfası kaydına

⁹⁴ Ortaylı, 1973: 190.

rastlanmaktadır. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise sektörle ilgili 6 berber, 1 berber çırağı ve 1 sabuncu ve 1 hekim bulunmaktadır. Bu durumda sektördeki 32 kişinin %71,9'u Müslüman %28,1'i gayrimüslim hanelerden oluşmaktadır.

1.6.3.8. Tarım ve Hayvancılık

Tarım, toprağı ekip biçme yöntemi ile ürün elde etmektir. Hayvancılık ise hayvan yetiştirmek, onun etinden ve sütünden para kazanmaktır. Osmanlı Devleti'nde Anadolu tarımının temel birimi köylü hanesidir. Devlete ait olan ve miri olarak adlandırılan topraklar işlenmeleri ve belirli vergilerin ödenmesi karşılığında köylü hanelere bırakılırdı. Böylece devlet kendi mülkiyetindeki toprakların kullanım hakkını babadan oğla geçer biçimde köylü ailelere bırakmış olurdu.⁹⁵ İncelediğimiz yerleşim alanı mahalleler olduğu için Antalya şehir merkezinde tarımla uğraşma oranının yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Elde ettiğimiz verilere göre 1592 haneden 142'sinin temel geçim kaynağı tarım ya da hayvancılıktır. Başka bir ifadeyle Antalya şehrinde nüfusun %8,8'i geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktaydı. Bunun birinci sebebi incelediğimiz dönemde şehir merkezlerinde esnaf ve zanaatkârlığın daha önemli hale gelmesi, ikinci sebebi ise şehir içinde tarım yapılacak uygun alan bulunmamasıdır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu kişiler dışında tarım ve hayvancılık yaparak ek gelir sağlayan çok fazla hane bulunmaktadır. Burada bizzat meslek kısmına bahsi geçen mesleklerin kaydedildiği haneler ele alınıp, bu iş kolundan gelir elde etse bile meslek haline getirmeyenler kapsam içine alınmadı.

Eshab-ı çiftlikan, arpa üreticisi, bağcı, bahçıvan, erbab-ı ziraat, tarıdacı ve çoban tarım veya hayvancılıkla ilgili şehir halkının icra ettiği mesleklerdir. Bu meslek kolunu temel geçim kaynağı haline getiren haneler toplam hanenin %9'unu oluşturmaktadır. Dikkati çeken nokta 146 kişinin 141'inin Müslüman olmasıdır. Bu durum tarım ve hayvancılıkla geçinenlerin %97,3'ünün Müslüman olduğunu ve bu meslek kolunun gayrimüslimler arasında gelişmediğini göstermektedir. Bu meslekler arasında en yaygın görüleni 93 kişinin uğraştığı ziraat erbaplığıdır.

Müslüman 1191 haneden 141'i yani %11,8'i tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bahsi geçen mesleklerin hepsi Müslüman Mahallelerde bulunmaktadır. Müslümanlar arasında sektörle ilgili en yaygın meslek 93 kişinin meşgul olduğu ziraat erbaplığıdır. Ziraat erbabından kasıt büyük çiftlik sahipleridir. Bu mesleğin tüm tarım kolları arasında tercih edilme oranı %63,7 gibi yüksek bir payken Müslüman haneler içinde tercih edilme oranı %11,8'dir. Onu 26 hanenin mesleği olarak yazılan bahçıvanlık takip etmektedir. Tarım

⁹⁵ Pamuk, 2007: 39.

sektöründe Müslümanların bahçıvanlığı tercih etme oranı %18,4, tüm Müslüman haneler içindeki bahçıvanlıkla uğraşma payı %2,2'dir. Bundan başka Müslüman mahallelerde 11 eshab-ı çiftlikan, 2 bağcı, 1 tarıdacı ve 2 çoban bulunmaktadır. Ayrıca 2 kişinin meslek kısmına tarlası olan kişilerin şeriki olduğu kaydedilmiştir. Gayrimüslim Mahallelerde ise tarım sektöründe yalnızca 5 adet bahçıvan kayıtlıdır. Bu durum bizi, gayrimüslimlerin tarıma ilgi göstermediği ya da toprak sahibi olmadığı sonucuna ulaştırabilir.

1.6.3.9. Tüccarlar

Bu sektörde ele alacağımız meslekler Temettüat defterlerine tüccar, Avrupa tüccarı, itibarlı ve sermayeli tüccar, bezirgân, mısır tüccarı ve sabun tüccarı olarak kaydedilmiştir. Tüccarlık yapan toplam kişi sayısı 42 iken 34'ü yani %81'i gayrimüslimdir. Bu durum ticaretin gayrimüslimler arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir. Tüccarlık ile geçimini sağlayanların toplam hane içindeki payı %2,6 gibi düşük bir değerdir.

Müslüman mahallelerde 8 hanenin mesleği tüccar olarak kaydedilmiştir. Ancak bu kişilerin neyin ticaretini yaptığına dair bilgi bulunmamaktadır. 8 hanenin Müslüman hane sayısına oranı %0,7'dir.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde tüccar olarak kaydedilen 34 kişinin 11'si tüccar, 7'si Avrupa tüccarı, 1'i itibarlı ve sermayeli tüccar, 13'ü bezirgân, 1'i mısır tüccarı ve 1 tanesi de sabun tüccarıdır. Mısır ve sabun tüccarı dışındaki tüccarların neyin ticareti ile uğraştığını kayıtlardan elde edemiyoruz. 34 tüccarın sektör içindeki payı %81'i iken gayrimüslim haneler içindeki payı %8,5'dir. Bu durum gayrimüslimlerin ticaretle Müslümanlardan daha fazla uğraştığını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca kayıtlar ticaret ile uğraşan hanelerin diğer hanelere oranla daha yüksek bir gelire sahip olduğunu göstermektedir.

1.6.3.10. Eğitim ve Dini Görevliler

Bu başlık altında hatip, hafız, hoca, imam, müderris, müezzin, derviş, papaz, muallim, molla, ulema, şeyh ve postnişin olarak kaydedilen görevliler ele alınacaktır. Antalya mahallelerinde 66 kişinin eğitim veya dini nitelik taşıyan görevlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bahsi geçen mesleklerin İslam dinine yönelik terimler olmasından anlaşılacağı gibi 2 adet papaz dışında geriye kalan 64 kişi (%96,7) Müslüman'dır. Müslümanlar arasında 24 hane ile imam en çok tercih edilen meslekken 1191 Müslüman hane reisinin %2'sinin mesleğinin imam olduğu görülür. Müslüman mahallelerin hepsinde imam bulunmazken yakın mahallelerdeki imamlara başvurulduğu düşünülebilir. İmamdan sonra en yaygın olan meslek 16 hane ile müderrisliktir. Bunlar dışında Müslüman mahallelerde 6 hatip veya hafız, 5 muallim ve 4 müezzin de yaygın görülen eğitim ve dini görevlilerdir.

Gayrimüslimler arasında eğitim veya dini görevlilerden yalnızca 2 papaz bulunmaktadır. 4 Hıristiyan mahalleden 2'sinde papazın olması diğer mahallelerdeki gayrimüslimlerin ihtiyaç halinde bu mahallelere gittiğini düşündürmektedir.

1.6.3.11. İdari ve Askeri Görevliler

Bu başlık altında şehrin idaresinden ve güvenliğinden sorumlu olan devlet görevlileri ele alınmaktadır. İlgili meslekler asker, müteveli, mülazım, redif, topçu, mukayyid, muhızır, muhtar, meclis azası, kethüda, kale kapıcısı, pasban⁹⁶, halenota başısı⁹⁷, karantina kâtibi, kâtip ve yazıcıdır. Kayıtlara göre Antalya şehrinde adı geçen mesleklere mensup 109 kişi yaşamaktaydı ve bu kişilerin toplam hane içindeki payı %6,9 idi. 109 kişiden yalnızca 2'si gayrimüslim geriye kalan 107 kişi Müslüman idi. Bu meslek grubunda görev alan kişilerin dini dağılımı ise %98,2 Müslüman %1,8 gayrimüslim şeklindeydi.

Müslümanlar arasında en çok rağbet gören meslek ise 67 kişinin uğraştığı topçuluktur.⁹⁸ Topçuluğun Müslümanlar arasında meslek edinme oranı %5,6, idari veya askeri görevde bulunan Müslümanlar arasındaki payı %62,6'dır. Onu 15 hane ile askerler⁹⁹ ve 9 hane ile muhtarlar¹⁰⁰ takip etmekteydi. Ancak bazı mahallelerde muhtar kayıtlarının tutulmadığı dikkat çekmektedir. Bu kişiler dışında 1'er adet müteveli, mülazım, redif, mukayyid, muhızır, mahalle azası, kale kapıcısı, pasban, halenota başısı, karantina kâtibi, kâtip ve 2 adet kethüda bulunmaktaydı. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise bu meslek grubundan yalnızca 2 adet yazıcı olduğunu görmekteyiz. Bu durumun sebebi idari ve askeri işlerde gayrimüslimlerin görev alamamasıdır.

1.6.3.12. Ücret Karşılığı Çalışanlar

Bu grupta ele alacaklarımız herhangi bir eğitim veya ustalık gerektirmeyen, kol gücüne dayalı olarak yapılan mesleklerdir. İşçi olarak da nitelendirebileceğimiz bu meslekler amele¹⁰¹, işçi¹⁰², hizmetkâr¹⁰³, hademe, gulam, körükçü, kürekçi ve çapacıdır. Osmanlı Devleti'nde işçiler için yaygın olarak kullanılan amele terimine defterlerde de sıklıkla

⁹⁶ Gece bekçisi.

⁹⁷ Bu meslek ile ilgili bilgi sahibi olmadık.

⁹⁸ Bu meslek içinde topçu mülazımı, kale topçusu, topçu çavuş, topçu neferi, topçu onbaşı, topçu yüzbaşı bulunmaktadır.

⁹⁹ Asker grubuna tekaüd (emekli) askerleri ve o yıl askere gitmiş olanları da dâhil ettiğimizi belirtmeliyiz.

¹⁰⁰ Muhtarlıktan başka mesleği olmayanların sayısı 9'dur. Başka bir mesleği varken muhtarlık yapanlar bu sayıya dâhil değildir.

¹⁰¹ Bahçe ve yağcı amelesi.

¹⁰² Bahçe işçisi, boyacı işçisi, çulha işçisi, ekmekçi işçisi, kasap işçisi, habaz esnafı işçisi.

¹⁰³ Deveci hizmetkârı, değirmenci hizmetkârı, tımar hizmetkârı, tüccar hizmetkârı, katırcı hizmetkârı.

karşılaşmakta, bu terim hamallar ile inşaatta çalışan zanaatkarları ifade etmektedir.¹⁰⁴ Mesleklerden herhangi birini icra eden kişi sayısı 266, bu kişilerin toplam haneye oranı %16,7'dir. Bu durum bize Antalya mahallelerinde iş gücüne duyulan ihtiyaç fazlalığını, bunun sonucunda para karşılığı hizmet veren işçi sınıfının yoğun faaliyet gösterdiğini ifade etmektedir.

Müslüman hanelerde sektör içindeki çapacı, tımar hizmetkârı, körükçü, kürekçi, tüccar hizmetkârı ve değirmenci hizmetkârı ve Avrupa tüccarı hademesi meslekleri görülmemekle birlikte sektörde çalışan kişi sayısı 210'dur. Bu ise sektörde çalışan kişi sayısının %78,7'sinin Müslüman olduğunu gösterir. Meslek grubunda çalışan 210 Müslüman'ın en fazla tercih ettiği meslek ameleliktir. Ameleliğin sektörde çalışan Müslümanlar içinde tercih edilme oranı %42,9, tüm Müslüman haneler içersinde tercih edilme oranı %7,6'dır. Onu 74 kişinin uğraştığı hizmetkârlık takip etmekte ve hizmetkârlığın meslek grubu içerisinde tercih edilme oranı %35,2 iken Müslümanlar arasında tercih edilme oranı %6,2'dir. Sayılanlar dışında Müslüman mahallelerde 1 hademe, 2 boyacı işçisi, 1 bahçe amelesi, 1 bahçe işçisi, 1 yağcı amelesi, 20 çulha işçisi, 1 habaz esnafı işçisi, 1 ekmekçi işçisi, 1 kasap hizmetkârı, 1 katırcı hizmetkârı, 12 deveci hizmetkârı, 1 gulam, 1 hademe, 2 kasap işçisi de bulunmaktadır.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ücret karşılığı çalışan kişi sayısı 56 iken bu kişilerin meslekleri hizmetkâr, amele, çapacı, körükçü, kürekçi, değirmenci hizmetkârı, tımar hizmetkârı, tüccar hizmetkârı ve Avrupa tüccarı hademesidir. Bu meslekler arasında en yaygın olanlar 25 kişi ile hizmetkârlık, 24 kişi ile ameleliktir. Hizmetkârlık ve amelelik ile geçimini sağlayanlar sektörde çalışan gayrimüslimlerin %87,5'ini oluşturmaktadır.

1.6.3.13. Hizmet Veren Diğer Meslekler

İncelediğimiz 34 defterden hareketle yukarıda 11 farklı başlık altında elde ettiğimiz meslek kayıtlarını inceledik. Ancak şimdi adını sayacağımız 22 mesleği bu başlıklardan herhangi birine dâhil etmeyi uygun bulmayarak böyle bir başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük. Çerçi, çıracı, çubukçu, çulha aşçısı, dellal, esirci, eskici, hanutçu, makaracı, kalafat, kiracı, oturakçı, satıcı, seyis, tahtacı, toprakçı, yeserci, tefeci, kantarcı, sefine yazıcısı, mumcu ve sandıkçı herhangi bir meslek grubuna dâhil edemediğimiz mesleklerdir. Bu mesleklerden herhangi birine sahip olan 46 Müslüman, 11 gayrimüslim bulunmaktadır.

¹⁰⁴ Kırpık, 2004: 29.

1.7. Yardıma Muhtaçlar

Bu meslek kolunda alil¹⁰⁵, sail, mecruh¹⁰⁶, âmâ, fakir ve fukara, mecnun¹⁰⁷, mestan¹⁰⁸, mariz¹⁰⁹, kötürüm, talebe, sabi ve ihtiyarlar bulunmaktadır. Saydıklarımız bir meslek olmaktan ziyade hane reislerinin kendi geçimini sağlayacak durumda olmadığını belirten ifadelerdir. Meslekler başlığı altında incelenmesinin sebebi ise Temettüat kayıtlarında meslek kısmına yazılmış olmalarıdır. Bu grupta 122 kişi yer almakta ve büyük çoğunluğunu yetim veya sabi olarak kaydedilen çocuklar oluşturmaktadır. Tüm haneler içinde 57 adet çocuk kaydına rastlanmıştır. Bu sayı toplam hanenin %3,6'sına denk gelmektedir. 57 çocuğun %68,4'ü Müslüman %31,6'sı gayrimüslimdir. Bu gruptakiler gelir elde edemediği için vergiden de muaf tutulmuştur.

Müslüman mahallelerde 1 kötürüm, 3 mariz, 39 yetim ve sabi, 11 ihtiyar, 7 alil ve sâil, 1 mecnun, 6 talebe, 1 mestan, 8 âmâ ile 17 fakir ve fukara bulunmaktadır. Bu duruma göre Müslüman hanelerin %7,4'ünün geçimini sağlayamadığı söylenebilir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise 18 yetim ve sabi, 1 âmâ, 3 mecruh veya alil, 3 ihtiyar, 2 fukara ve 1 mecnun bulunmaktadır. Yani gayrimüslim mahallelerden %28,9'u geçimini sağlayamayan ve başkalarının ianesi ile geçinen kişilerdir.

1.8. Meslek Kaydı Olmayanlar

Nefs-i Antalya mahallelerinde 25 kişinin meslek kaydı boş bırakılmıştır. 25 kişiden 2'si kadın olduğu için çalışmamakta,¹¹⁰ kişinin özel durumu ile ilgili açıklayıcı ifadeler eklenmiştir. Mesela Baba Doğan mahallesinde oturan Mehmet'in sanatı olmadığı, Araban mahallesinde oturan Mustafa'nın kışla karyesinde olduğu, Ahi kızı mahallesinde oturan Arap Hüseyin'in İskenderiye'ye gitmiş olduğu, Gayrimüslim hanelerin yaşadığı Makbûl Ağa mahallesinde Yani adındaki bir kişinin Alâiye'ye gitmiş olduğu ifadesi yer almaktadır. Geriye kalan 17 kişiden Şeyh Sinan mahallesinde yaşayan Tarsuslu Ali'nin meslek bilgisi olmamasına rağmen inek ve merkep gibi hayvanları olduğu, Tuzcular mahallesinde yaşayan Bekir Beyoğlu Ömer Bey'in ticaretinden geliri olduğu ve Kızılharım mahallesinde yaşayan Çil Ali oğlu Osman'ın bahçesinden geliri olduğu görülmektedir. Geriye kalan 14 kişi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

¹⁰⁵ Hastalıklı, sakat.

¹⁰⁶ Yaralı.

¹⁰⁷ Deli.

¹⁰⁸ Sarhoş.

¹⁰⁹ Hasta.

¹¹⁰ Divan Pîri mahallesinde Teke sancağı mütesellimi Sait Efendi'nin kızı olarak kaydedilen Şerife Nimetullah Hatun, oldukça yüksek bir gelire sahiptir. Bahçe, tarla, dükkân, hamam ve hane sahibi olarak toplamda 7674 kuruş gelir elde etmiştir. Antalya'da meclis azası olan İbrahim Efendi'nin eşi Ayşe Hanım da 1 bahçe ile 1 dükkân hissesine sahiptir ve yıllık geliri 250 kuruştur.

İKİNCİ BÖLÜM

NEFS-i ANTALYA'DA TARIM VE HAYVANCILIK

2.1. Tarım

Osmanlı Devleti'nde ekonominin temeli büyük ölçüde tarıma dayanıyordu. Devletin bulunduğu coğrafyadaki iklim çeşitliliği ve toprak verimliliği bu durumun en önemli sebebiydi. Bu işletme alanı hububat ekimi, bağcılık ve hayvancılık adı altında üç bölümde gelişmiş ve Osmanlı vergi kanunları bile buna göre düzenlenmişti.¹¹¹ Ancak mevcut topraklar üzerinde yaşayan nüfusun yetersizliği imparatorlukta verimli arazilerin çok sınırlı bir bölümünde tarım yapılmasına imkân vermişti.¹¹² Durum böyle bile olsa 1800 ve 1900'lü yıllarda nüfusun beşte dördü geçimini tarımla sağlamaktaydı.¹¹³ Biz de bu önemli işletme alanını Temettüat defterlerinden elde ettiğimiz bilgiler dâhilinde çeşitli tablolarla ele almaya çalışacağız.

2.1.1. Toprağın Tasarruf Şekli ve Mahallelere Dağılımı

Temettüat defterlerinden hareketle Antalya şehir merkezinde bulunan arazinin kullanım şekillerini, hanelerin sahip oldukları arazi miktarlarını, topraktan elde edilen gelirleri, bölgenin ziraî durumunu ve bu durumun mahallelere göre dağılımını tespit etmek mümkündür. Defterlerde hane reislerine ait mal-mülk kaydı yapılırken ilk önce sahip olunan topraklar kaydedilmiştir. Ziraî topraklar hububat ekiminin yapıldığı tarlalar, sebze-meyve üretiminin yapıldığı bostanlar ve bahçeler olmak üzere 3'e ayrılmıştır. Tarlalar ise kendi içerisinde "gayr-ı mezru" ve "mezru" olarak değerlendirilmiştir. Ekili olan topraklara mezru, ekili olmayanlara gayr-ı mezru tarlalar denilmektedir. Özellikle Akdeniz ve çevresindeki Osmanlı çiftçisinin alınan verimi artırmak amacıyla toprağı 2 ya da 3 yılda bir 1 yıllığına dinlendirdiği bilinmektedir.¹¹⁴

Defterlerde gayr-ı mezru tarlalar gelir getirmediği için sadece dönüm olarak kaydedilirken, mezru toprakların dönümü ile birlikte 1844 yılına ait gelirleri ve 1845 yılına ait tahminî geliri de kaydedilmiştir. Ancak bazı mezru tarlalar kaydedilirken gelir kısmı boş bırakılmıştır. Bu durumun muhtemel sebebi tarlaların 1844 yılında ekili olmamalarıdır. Mezru tarlaların çoğu, sahipleri tarafından ekilmekteyken bazı tarlaların yıllık bedel karşılığında

¹¹¹ Akdağ, 1999: 138.

¹¹² Bu durumun en temel sebebi Osmanlı'da çeşitli sebeplerle nüfusta düşüş yaşanması ve köylerin küçülmesidir. bkz. Güran, 2014: 72.

¹¹³ İnalçık ve Quataert (ed.), 2004: 961.

¹¹⁴ Güran, 2014: 248.

kiralandığı ya da tarla sahibinin başka bir kişiye tarlasını verip hasat sonunda elde edilen gelirden pay aldığı görülmektedir. Öşür kayıtlarından elde edilen bilgilere göre Antalya’da mezru tarlalarda hinta (buğday), şair (arpa), darı (mısır) ve sisam (susam) yetiştirilmektedir.

İncelediğimiz Temettüat defterlerinde kayıtlı 1.592 haneden 140’ının temel geçim kaynağı ziraattır. Bu durumda Antalya’da ziraî faaliyetlerle uğraşma durumu %8,8’dir. Ziraatla geçinen 140 kişinin tamamı Müslüman’dır. Bazı gayrimüslim haneler tarla ya da bahçe sahibi olsa da ziraatla temel geçim kaynağı olacak ölçüde ilgilenmemiştir. Hiçbir şekilde ziraî toprağı bulunmayan veya tarımla uğraşmayan hane sayısı ise 1.452’dir. Şehirde yaşayan halkın kırsal alanda yaşayan halktan farklı olarak çeşitli iş imkânlarına sahip olması, şehirdeki her hanenin ziraî toprağı olmamasında veya ziraat ile uğraşmamasında etkili olmuştur. Ziraat ile uğraşan Antalya halkının dikili araziden çok ekili arazi ile uğraştığı da söylenebilir.

Tablo 8. Antalya’da Zirai Toprakların Mahallelere Göre Dağılımı (1844)¹¹⁵

Mahalleler	Tarla			Bahçe	Bostan	Toplam	%
	Mezru	Gayr-ı Mezru	Toplam				
Ahi Kızı	400	300	700	2	0	702	4,9
Sağır Bey	1.025	1.000	2.025	8	0	2.033	14,1
Cami-i Atik	0	0	0	5	0	5	0
Meydan	721	4	725	31	28,5	784,5	5,4
Çullah Kara	0	0	0	1	0	1	0
Timurcu Süleyman	90,5	0	90,5	1	2	93,5	0,6
Kızılharım	113	0	113	4	0,5	117,5	0,8
İskender Çelebi	0	0	0	2	0	2	0
Has Balaban	330	100	430	17	0	447	3,1
Bâli Bey	12	15	27	3	0	30	0,2
Tuzcular	0	0	0	3	0	3	0
Şehr-i Karakoyunlu	55	0	55	5	0	60	0,4
Hatip Süleyman	175	25	200	5	2	207	1,4
Makbûl Ağa	1.000	1.100	2.100	1	0	2.101	14,5
Sofular	363	215	578	4	23	605	4,2
Ahi Yusuf	400	500	900	4	0	904	6,2
Divan Pîri	0	5.000	5.000	7	0	5.007	34,6
Arap Mescidi	0	0	0	0	0	0	0
Aşık Doğan	0	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	133	0	133	0	0	133	0,9
Tahıl Pazarı	0	25	25	2	0	27	0,2
Kızılsaray	372	15	387	0	8	395	2,7
İğdir Hasan	86	0	86	0	7	93	0,6
Şeyh Sinan	100	0	100	0	0	100	0,7
Baba Doğan	40	400	440	1	0	441	3

¹¹⁵ Tarla, bahçe ve bostanlar yerleşim yerlerinin dışında yer almaktadır. Tablo zirai topraklara sahip olan hanelerin yaşadığı mahalleleri ifade etmektedir.

Kiçi Bâli	0	0	0	0	0	0	0
Karadayı	0	15	15	1	4	20	0,1
Çavuş Bahçesi	0	0	0	1	0	1	0
Araban	80	0	80	1	0	81	0,6
Elmalı	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	5.495,5	8.714	14.209,5	109	75	14.393,5	99,5
Yüzde %	38,0	60,2	98,2	0,8	0,5	99,5	
Gayrimüslim							
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	0	1	0	1	0
Sofular (Ermeni)	0	9	9	26	0	35	0,2
Makbûl Ağa (Rum)	0	0	0	11	0	11	0,1
Baba Doğan (Zimmi)	0	0	0	24	0	24	0,2
Toplam	0	9	9	62	0	71	0,5
Yüzde %	0	0,1	0,1	0,4	0	0,5	
Genel Toplam	5.495,5	8.723	14.218,5	171	75	14.464,5	100,0
Yüzde %	38,0	60,3	98,3	1,2	0,5	100,0	

İncelenen Temettüat defterlerinde kayda geçen toprakların toplam miktarı 14464,5 dönümdür.¹¹⁶ Bu toprakların 14.218,5 dönümünü mezru ve gayr-ı mezru tarlalar oluştururken, 171 dönümünü bahçeler, geri kalan 75 dönümünü ise bostanlar oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile Antalya’da bulunan ziraî toprakların %98,3’nü tarlalar, %1,2’sini bahçeler ve %0,5’ini bostanlar oluşturur. Tarlalarınsa %38’i mezru, %60,3’ü gayr-ı mezrudur. Genel olarak baktığımızda ziraî toprakların çok büyük bir kısmını tarlaların oluşturduğu söylenebilir. Tarlaların çok büyük bir kısmı devletin mülkiyetine ait mirî arazilerdir. Bahçe ve bostanlar ise miri arazi statüsüne girmemektedir. Ayrıca Osmanlı yasalarında tarlaların bahçe ve bostanlara dönüştürülemeyeceği belirtilerek hububat ekimi kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.¹¹⁷ Defterlerde ağaç kayıtlarına da rastlanmıştır. Ancak bunlar dönüm olarak belirtilmediği için tabloya dâhil edilmemiştir.

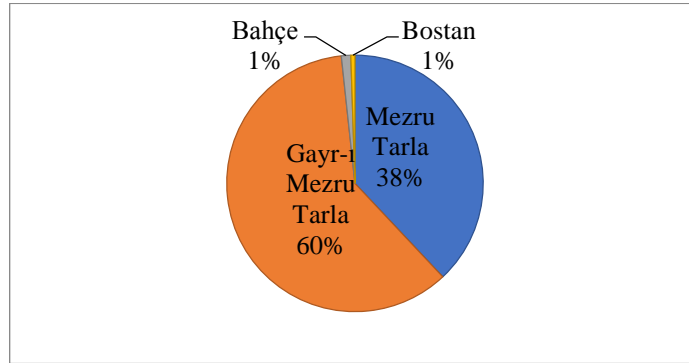
En fazla ziraî toprağın bulunduğu mahalle 5.007 dönüm ile Divan Piri mahallesidir. Mahallede bulunan arazi, toplam arazinin %34,6’sını oluşturmaktadır. Onu 2.033 dönüm ile Sağır Bey ve 2.101 dönüm ile Makbûl Ağa mahalleleri takip etmektedir. Arap Mescidi, Âşık Doğan, Kiçi Bâli ve Elmalı mahallelerinde ise herhangi bir ziraî toprağa rastlanmamaktadır. Cami-i Atik, Çullah Kara, İskender Çelebi, Tuzcular, Arap Mescidi, Âşık Doğan, Kiçi Bâli, Çavuş Bahçesi, Elmalı, Cami-i Cedid (Reâyâ), Makbûl Ağa ve Baba Doğan (İslam) mahalleleri dışında kalan diğer 24 mahallede mezru veya gayr-ı mezru olmak üzere en az bir hane tarla sahibidir.

¹¹⁶ 1 dönüm geniş adımlarla yürüyen dönümcünün adımı ile 40 x 40 = 1600 adım karelik bir yüzölçümünü, 91930 metre kareyi ifade eder. Bkz. İncalcık, 2003: 249. ; Emecen, 1994: 521. Bazı hane sahiplerinin kaza dışında toprakları mevcut olsa da önemli miktarda değildir. Ayrıca defterlerde 1 dönümden küçük araziler için dönüm yazılmayan tarlalar da bulunmaktadır.

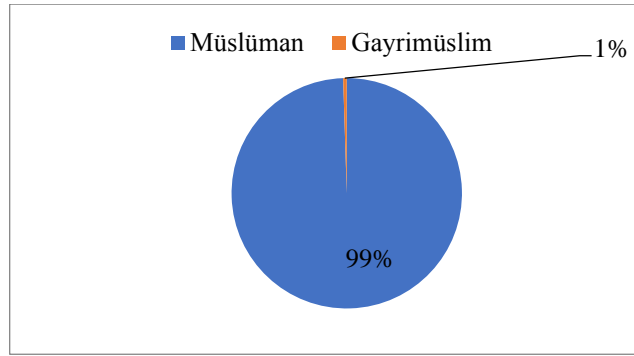
¹¹⁷ İncalcık, 1996: 3.

En fazla tarla dönümüne sahip olan mahalle 5.000 dönümle Divan Pîri mahallesiyken onu 2.025 dönüm ile Sağır Bey Mahallesi takip eder. En fazla mezru tarlanın bulunduğu mahalleler 1.025 dönüm ile Sağır Bey ve 1.000 dönüm ile Makbûl Ağa mahalleleridir. En fazla gayr-ı mezru tarlaya sahip olan mahalle 5.000 dönüm ile Divan Pîri mahallesidir. 31 dönüm ile en fazla bahçe dönümüne sahip mahalle olan Meydan mahallesini, 26 dönümle Sofular (Ermeni) ve 24 dönümle Baba Doğan mahalleleri takip etmektedir. Arap Mescidi, Âşık Doğan, Kızılsaray, İğdir Hasan, Şeyh Sinan, Kiçi Bâli ve Elmalı mahallelerinde ise bahçe kaydına rastlanmamıştır. En fazla bostana sahip olan mahalleler 28,5 dönüm ile Meydan ve 23 dönüm ile Sofular mahalleleridir. Meydan, Kızılharım, Hatip Süleyman, Kızılsaray, İğdir Hasan ve Karadayı mahalleleri dışında bostan kaydına rastlanmamıştır.

Antalya’da bulunan ziraî toprakların cemaatler açısından dağılımına bakıldığında zaman gayrimüslimlerin ziraî faaliyetlere neredeyse hiç rağbet gösterilmediği anlaşılmaktadır. Öyle ki, ziraî toprakların %99,5’i Müslümanlara, %0,5’i gayrimüslimlere aittir. Benzer bir şekilde toplam tarla miktarının %99,9’u Müslümanlara aittir. Yine benzer olarak, gayr-ı mezru tarlaların %99,9’u Müslümanlara aitken, mezru tarlaların tamamı Müslümanlara aittir. Bahçelerde de durum %64,0 Müslüman, %36 gayrimüslim şeklindedir. Bostanların ise tamamı Müslüman hanelere aittir. Görüldüğü üzere Antalya da ziraî toprakların neredeyse tamamı Müslümanlara aittir.

Şekil 6. Toprağın Kullanılış Durumuna Göre Dağılımı (%) (1844)

Şekil 7. Zirai Toprağın Cemaatlere Göre Dağılımı (1844)

2.1.2. Mahallelere Göre Tarla Dağılımı

1844-1845 yıllarında Antalya’da tespit ettiğimiz 1.592 haneden 145’i (%9,1) ya tarla sahibiydi ya da tarla üzerinde ziraat yapmaktaydı. 1.592 haneden 1.447’si yani şehir halkının %90,9 gibi çok büyük bir kısmı ise tarla üzerinde herhangi bir faaliyette bulunmamaktaydı. Bu durum Antalya merkez mahallelerinde tarımın ekonomi üzerinde önemli bir rol oynamadığını göstermektedir. 145 kişiden 95’ini, başkalarının tarlasında kiracı olarak faaliyet gösterenler, 2’sini ortakçı olarak faaliyet gösterenler ve geri kalan 48’ini ise tarla sahibi haneler oluşturmaktadır. Duruma yüzdesel ifadelerle baktığımızda tarla sahibi 145 kişinin %65,5’inin kiracı olarak, %1,4’ünün ortakçılık yaparak ve geriye kalan %33,1’lik kısmının sahip olduğu tarla üzerinde ziraat yaparak veya tarlasını kiraya vererek faaliyet gösterdiği söylenebilir.

Tablo 9. Tarla Sahiplerinin Mahallelere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Tarla Sahibi Hane Sayısı	Toplam Hane İçindeki Oran %	Toplam Tarla Dönümü	Hane Başına Düşen Ortalama Tarla Dönümü
Ahi Kızı	32	1	3,1	700	700
Sağır Bey	71	2	2,8	2.025	1.013
Cami-i Atik	48	0	0	0	0
Meydan	113	11	9,7	260	24
Çullah Kara	13	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	3	3,2	90,5	30
Kızılharım	21	1	4,8	12	12
İskender Çelebi	29	0	0	0	0
Has Balaban	33	2	6,1	430	215
Bâli Bey	65	2	3,1	27	14
Tuzcular	43	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	0
Hatip Süleyman	28	3	10,7	175	58
Makbûl Ağa	3	1	33,3	2.100	2.100
Sofular	59	1	1,7	378	378
Ahi Yusuf	32	1	3,1	900	900

Divan Pîri	20	1	5	5.000	5.000
Arap Mescidi	34	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	1	5,3	25	25
Kızılsaray	117	7	6	115	16
İğdir Hasan	47	3	6,4	40	13
Şeyh Sinan	21	0	0	0	0
Baba Doğan	28	4	14,3	440	110
Kiçi Bâli	38	0	0	0	0
Karadayı	15	1	6,7	15	15
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0
Araban	24	0	0	0	0
Elmalı	7	0	0	0	0
Toplam	1.191	45	3,8	12.732,5	283
Gayrimüslim					
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	3	21,4	9	3
Makbûl Ağa (Rum)	187	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0
Toplam	401	3	0,7	9	3
Genel Toplam	1592	48	3,0	12741,5	265

Antalya’da toplam miktarı 14.218,5 dönüm olan tarlanın yalnızca 12.741,5 dönümünün sahipleri hakkında bilgi edinebiliyoruz. Geriye kalan topraklar müstecir adı verilen kiracılar tarafından ekildiği için defterlerde bu toprakların gerçek sahipleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Defterlerde kayıtlı 1.592 haneden 48’ine ait tarla kaydı bulunmaktadır. Bu durumda Antalya’da yaşayan 1.592 haneden %3’ü tarla sahibidir. Tarla sahiplerinin 45’i Müslüman, 3’ü gayrimüslimdir. Buna göre 1.191 Müslüman haneden %3,8’inin ve 401 gayrimüslim haneden %0,7’sinin tarlası bulunmaktadır. 12.741,5 dönüm tarla, tarla sahibi hane sayısına bölündüğünde hane başına düşen dönüm miktarı 265 dönüm olur. Hane başına düşen dönüm miktarının bu kadar yüksek olmasında Divan Pîri, Sağır Bey ve Makbûl Ağa gibi mahallelerde bazı hanelerin çok yüksek dönümde tarlaya sahip olması etkilidir. 12.741,5 dönüm tarlayı toplam hane sayısına böldüğümüzde ise hane başına ortalama 8 dönüm tarla düştüğü söylenebilir. Müslüman mahallelerde tarla sahibi hane başına düşen ortalama dönüm miktarı 283 iken gayrimüslimlerde bu miktar 3 dönümdür.

Müslüman mahallelerde tarla sahibi hane sayısının en fazla olduğu yer 11 hane ile Meydan mahallesidir. Mahallede tarla sahibi hane oranı %9,7’dir. Ancak 3 haneli Makbûl Ağa mahallesinde sadece 1 haneye ait tarla kaydına rastlanmaktayken tarla sahibi hane oranının en yüksek olduğu yer burasıdır. Bu durum üzerinde mahallenin düşük nüfusa sahip olması etkilidir. 59 haneli Sofular (İslam) mahallesinde yalnızca 1 haneye ait tarla kaydına rastlanmakta ve %1,7 oranla bu mahalle en düşük tarla sahibi hane oranına sahip mahalle

olmaktadır. Tarla sahibi hane başına düşen ortalama dönüm miktarının en yüksek olduğu yer ise 5.000 dönüm ile Divan Pîri mahallesiyken, en düşük olduğu yer 12 dönüm ile Kızılharım mahallesidir. Cami-i Atik, Çullah Kara, İskender Çelebi, Tuzcular, Şehr-i Karakoyunlu, Arap Mescidi, Âşık Doğan, Takyeci Mustafa, Şeyh Sinan, Kiçi Bâli, Çavuş Bahçesi, Araban ve Elmalı mahallelerinde ise hiçbir hane tarla sahibi değildir.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde yalnızca Sofular (Ermeni) mahallesinde yaşayan 3 hanede tarla kaydına rastlanmıştır. Bu durum Antalya’da hububat üretiminin daha çok Müslümanlar tarafından yapıldığını göstermektedir. 14 haneli mahallede tarla sahibi olan 3 hanenin toplam haneye oranı %21,4’tür. Mahallede toplam 9 dönüm tarla bulunmakla birlikte tarla sahibi hane başına düşen ortalama dönüm miktarı 3’tür. Cami-i Cedid (Reâyâ), Baba Doğan (Zimmi) ve Makbûl Ağa (Rum) mahallelerinde ise hiçbir haneye ait tarla kaydına rastlanmamaktadır. Toplamda 401 gayrimüslim hane içinde yalnızca 3 hane de tarla kaydına rastlanması gayrimüslim hanelerden %0,7’sinin tarla sahibi olduğunu gösterir. Bu durum bizi Antalya’da yaşayan gayrimüslimlerin ziraattan oldukça uzak olduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

2.1.2.1. Ekili Olma Durumuna Göre Tarlaların Dağılımı

Tablo 10. Ekili Olma Durumuna Göre Tarlalar (1844)

Mahalleler	Toplam Dönüm	Mezru Tarla Dönümü	Oranı %	Gayr-ı Mezru Tarla Dönümü	Oranı %
Ahi Kızı	700	400	57,1	300	42,9
Sağır Bey	2.025	1.025	50,6	1.000	49,4
Cami-i Atik	0	0	0	0	0
Meydan	725	721	99,4	4	0,6
Çullah Kara	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	90,5	90,5	100	0	0
Kızılharım	113	113	100	0	0
İskender Çelebi	0	0	0	0	0
Has Balaban	430	330	76,7	100	23,3
Bâli Bey	27	12	44,4	15	55,6
Tuzcular	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	55	55	100	0	0
Hatip Süleyman	200	175	87,5	25	12,5
Makbûl Ağa	2.100	1000	47,6	1.100	52,4
Sofular	578	363	62,8	215	37,2
Ahi Yusuf	900	400	44,4	500	55,6
Divan Pîri	5.000	0	0	5.000	100
Arap Mescidi	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	133	133	100	0	0
Tahıl Pazarı	25	0	0	25	100

Kızılsaray	387	372	96,1	15	3,9
İğdir Hasan	86	86	100	0	0
Şeyh Sinan	100	100	100	0	0
Baba Doğan	440	40	9,1	400	90,9
Kiçi Bâli	0	0	0	0	0
Karadayı	15	0	0	15	100
Çavuş Bahçesi	0	0	0	0	0
Araban	80	80	100	0	0
Elmalı	0	0	0	0	0
Toplam	14.209,5	5.495,5	38,7	8.714	61,3
Gayrimüslim					
Cami-i Cedit (Reâyâ)	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	9	0	0	9	100
Makbûl Ağa (Rum)	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	0	0	0	0	0
Toplam	9	0	0	9	100,0
Genel Toplam	14.218,5	5.495,5	38,7	8.723	61,3

Antalya’da tarlaların ekili olup olmama durumuna ilişkin tablo yukarıda verilmiştir. Tabloya göre 14.218,5 dönüm tarlanın 5.495,5 dönümü yani %38,7’si mezru, diğer bir ifade ile ekilidir. Toplam tarla miktarının 8.723 dönümü yani %61,3’ü ise gayr-ı mezrudur. Görüldüğü üzere Antalya’da tarlaların çok büyük bir kısmını gayr-ı mezru tarlalar oluşturmaktadır. Mezru tarlaların tamamı Müslüman mahallelerde bulunmakla birlikte bu durum gayrimüslimlerin tarlalardan gelir elde etmediğini göstermektedir.

En fazla mezru tarlanın bulunduğu mahalle 1.025 dönüm ile Sağır Bey mahallesi iken onu 1.000 dönüm ile Makbûl Ağa mahallesi takip etmektedir. En düşük dönemde mezru toprağa sahip olan mahalle 12 dönüm ile Bâli Bey mahallesidir. Cami-i Atik, Çullah Kara, İskender Çelebi, Tuzcular, Arap Mescidi, Âşık Doğan, Kiçi Bâli, Çavuş Bahçesi ve Elmalı mahallelerinde ise hiç bir mezru tarlaya rastlanmamaktadır.

Gayrı mezru toprakların yalnızca 9 dönümü Sofular (Ermeni) mahallesinde bulunurken geriye kalan 8.714 dönüm gayr-ı mezru toprak Müslüman mahallelerde bulunmaktadır. En fazla gayr-ı mezru tarla dönümüne sahip olan mahalle 5.000 ile Divan Pîri mahallesidir. Onu 1.000’er dönümle Sağır Bey ve Makbûl Ağa mahalleleri takip etmektedir.

2.1.2.2. Mezru Tarlalar

Tablo 11. Mezru Tarlaların Mahallelere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hâsılat Elde Eden Hane	1844			1845		Toplam Gelir	Hane Başına Düşen Gelir (1844)	Hane Başına Düşen Gelir (1845)	Toplam Mahalle Geliri İçindeki Payı (%) (1844)
		Hâsılat	Kira Geliri	Toplam	Hâsılat	Hâsılat				
Ahi Kızı	0	0	0	0	350	350	0	0	0	
Sağır Bey	1	0	355	355	0	355	355	0	1,5	
Cami-i Atik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Meydan	45	14.895	20	14.915	14.365	29.280	331	319	34,5	
Çullah Kara	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Timurcu Süleyman	3	275	140	415	272	687	138	91	1,4	
Kızılharım	9	3.135	0	3.135	2.720	5.855	348	302	45,2	
İskender Çelebi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Has Balaban	2	650	0	650	480	1.130	325	240	2,3	
Bâli Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Tuzcular	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Şehr-i Karakoyunlu	3	1.065	0	1.065	750	1.815	355	250	20	
Hatip Süleyman	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Makbûl Ağa	1	0	200	200	0	200	200	0	20,2	
Sofular	10	2.700	0	2.700	3.407,5	6.107,5	270	341	13,3	
Ahi Yusuf	1	0	350	350	0	350	350	0	3,3	
Divan Pîri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Arap Mescidi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Âşık Doğan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Takyeci Mustafa	12	3.890	0	3.890	3.448	7.338	324	287	25,1	
Tahıl Pazarı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kızılsaray	19	7.825	0	7.825	6.250	14.075	412	329	25,7	
İğdir Hasan	6	1.310	25	1.335	2.040	3.375	223	340	14,8	
Şeyh Sinan	4	2.161	0	2.161	2.000	4.161	540	500	36,6	
Baba Doğan	1	0	60	60	0	60	60	0	0,6	
Kiçi Bâli	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Karadayı	0	0	0	0	200	200	0	0	0	
Çavuş Bahçesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Araban	3	1.690	0	1.690	1.350	3.040	563	450	26,4	
Elmalı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Toplam	121	42.106	615	42.721	37.633	80.354	353	311	9,6	
Gayrimüslim										
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Sofular (Ermeni)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Makbûl Ağa (Rum)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Baba Doğan (Zimmi)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Toplam	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Genel Toplam	121	42.106	615	42.721	37.633	80.354	353,1	311	6,0	

Defterlerde hanelerin sahip olduğu mezru tarlaların alt kısmına 1844 yılında elde edilen ve 1845 yılında elde edilmesi beklenen tahmini gelirler kaydedilmiştir. Kayıtlara göre 1844 ve 1845 yıllarında Antalya'da tarlalardan elde edilen toplam gelir 80.354 kuruştur.

80.354 kuruşun 42.721 kuruşu (%53,2) 1844 yılına; 37.633 kuruşu (%46,3) 1845 yılına ait gelirlerdir. 1845 yılında elde edilmesi beklenen tarla gelirinin 1844 yılından 5.088 kuruş eksik olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu durumun sebebi tarlalardan bir sonraki yıl daha az verim alınmasının beklenmesidir.

Mezru tarla sahipleri tarlalardan üzerinde ziraat yaparak ya da tarlalarını kiraya vererek gelir elde etmektedir. Antalya’da mezru tarlalardan elde edilen 1844 yılı toplam geliri 42.721 kuruştur. Bu gelirin 42.106 kuruşu (%98,6) ziraî faaliyetler, 615 kuruşu (%1,4) kira sonucu elde edilmiştir. 1844 yılında tarla üzerinden en fazla gelir elde eden mahalle 14.915 kuruş ile Meydan mahallesidir. Mahalle bu gelirin 14.895 kuruşunu tarla üzerinde yapılan ziraattan, 20 kuruşunu ise tarlanın kira bedelinden elde etmiştir. Mahallenin tarlalardan elde ettiği gelir, toplam gelirin %34,5’ini oluşturmaktadır. Mezru tarlalardan en az gelir elde eden mahalle ise 60 kuruş ile Baba Doğan mahallesidir. 60 kuruş mahallenin toplam gelirin %0,6’sını oluşturmaktadır. Tarladan gelir elde etmeyen Müslüman mahalleler olduğu gibi, gayrimüslim mahallelerin hiçbiri tarladan gelir elde etmemektedir.

Antalya’da tarlalardan gelir elde eden toplam 121 hane bulunmaktadır. Buna göre Antalya’da yaşayan 1.592 haneden %7,6’sı tarladan gelir elde etmektedir. Tarladan gelir elde eden 121 hanenin tamamı Müslüman mahallelerde bulunmakta ve 121 hanenin Müslüman hane sayısı içindeki oranı %10,2 olmaktadır.

1844 yılında tarlalardan en fazla gelir elde eden mahalle nüfus bakımından da yoğun olan Meydan mahallesidir. Mahallede oturan 45 kişi tarladan 14.915 kuruş gelir elde etmiştir. Bu mahalle aynı zamanda tarladan en fazla gelir elde eden hane sayısının bulunduğu mahalledir. 1844 yılına göre tarlalardan en düşük gelir elde eden mahalle Baba Doğan (İslam) mahallesi iken 1845 yılı verilerine göre bu mahalle Karadayı mahallesi olmaktadır. Elde edilen tarla gelirini tarla sahibi hane sayısına böldüğümüzde hane başına düşen ortalama gelir 1844 yılı için 353 kuruş, 1845 yılı için 311 kuruş olarak hesaplanmaktadır. 1844 yılında tarlalardan elde edilen gelir toplam gelirin %9,6’sını oluşturmaktadır. Toplam mahalle geliri içinde tarla gelirleri payının en yüksek olduğu mahalle %45,2 ile Kızılharim mahallesi olurken en düşük olduğu mahalle Baba Doğan (İslam) mahallesidir.

1844 yılı tarla gelirlerini tarla sahibi hane sayısına böldüğümüzde Araban mahallesinin 563 kuruşla hane başına en yüksek tarla gelirini elde eden mahalle olduğu görülmektedir. Bu mahallede 3 hane tarla sahibidir ve mezru tarlalardan toplamda 1.690 kuruş elde edilmiştir. Tarla sahibi hane başına düşen en düşük gelir ise Baba Doğan (İslam) mahallesine aittir. Bu mahallede tarladan gelir elde eden hane sayısı 1, tarladan elde edilen kira geliri 60 kuruştur.

Defterlerde 1845 yılı tahmini tarla gelirlerine de rastlamaktayız. Toplamda 37.633 kuruş olan bu gelirin 1844 yılı gelirlerinden daha düşük olduğu görülmektedir. 1845 yılında tarladan en fazla gelir elde etmesi beklenen mahalle Meydan mahallesidir. Bu mahalle 1844 yılında da tarlalardan en fazla gelir elde eden mahalledir. Mahallenin 14.365 kuruş olan 1845 yılı geliri 1844 yılı gelirinden 550 kuruş eksiktir. Bu yıl içerisinde tarladan en düşük gelir elde etmesi beklenen mahalle ise 200 kuruş ile Karadayı mahallesidir. Yine tahmini olarak hane başına en yüksek tarla gelirine sahip olacak olan mahalle 500 kuruş ile Şeyh Sinan mahallesidir. Hane başına en düşük tarla gelirinin düştüğü mahalle ise 91 kuruş ile Timurcu Süleyman mahallesidir. 1845 yılı tarla gelirlerinin tarla sahibi hane başına düşen ortalama miktarı ise 311 kuruştur.

2.1.2.3. Kiralık Tarlalar

Tablo 12. Tarla Kiralayan Hanelerin Mahallere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Tarla Kiralayan Hane Sayısı	Toplam Hane İçindeki Oranı %	Kiralanan Tarla Dönümü	Hane Başına Düşen Ortalama Dönüm Miktarı
Müslüman					
Ahi Kızı	32	0	0	0	0
Sağır Bey	71	0	0	0	0
Cami-i Atik	48	0	0	0	0
Meydan	113	35	31	465	13
Çullah Kara	13	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	0	0	0	0
Kızıllarım	21	8	38,1	101	13
İskender Çelebi	29	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	0
Bâli Bey	65	0	0	0	0
Tuzcular	43	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	3	25	55	18
Hatip Süleyman	28	1	3,6	25	25
Makbûl Ağa (İslam)	3	0	0	0	0
Sofular (İslam)	59	9	15,3	200	22
Ahi Yusuf	32	0	0	0	0
Divan Piri	20	0	0	0	0
Arap Mescidi	34	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	12	18,5	133	11
Tahl Pazarı	19	0	0	0	0
Kızılsaray	117	14	12	272	19
İğdir Hasan	47	5	10,6	46	9
Şeyh Sinan	21	4	19	100	25
Baba Doğan (İslam)	28	0	0	0	0

Kiçi Bâli	38	0	0	0	0
Karadayı	15	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0
Araban	24	3	12,5	80	27
Elmalı	7	0	0	0	0
Toplam	1.191	95	8	1.477	16
Gayrimüslim					
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0
Toplam	401	0	0	0	0
Genel Toplam	1.592	95	6	1.477	16

Temettüat defterlerinde bazı hanelere ait tarla kayıtlarında “müstecir olduğu tarla” ifadesi ile karşılaşılmaktadır. Bu şekilde kayda geçen tarlalar, üzerinde ziraat yapan kişilerin mülkünde bulunmayan arazilerdir. Antalya’da toplam miktarı 14.218,5 dönüm olan tarlanın yalnızca 12.741,5 dönümünün sahipleri hakkında bilgi edinebiliyoruz. Geriye kalan topraklar müstecir adı verilen kiracılar tarafından ekildiği için defterlerde bu toprakların gerçek sahipleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Defterlerde bu şekilde kaydedilen 95 tarla bulunmaktadır. 145 hanede tarla kaydına rastlandığına göre bu hanelerden %65,5’inin toprağı bulunmadığı veya elindeki topraklar kendine yetmediği için tarla kiraladığı anlaşılmaktadır.

Kiralık tarlalarda ziraat yapan hanelerin hepsi Müslüman mahallelerde oturmaktadır. Bu mahalleler Meydan, Kızılharim, Şehr-i Karakoyunlu, Hatip Süleyman, Sofular (İslam), Takyeci Mustafa, Kızılsaray, İğdir Hasan, Şeyh Sinan ve Araban mahalleleridir. Kiralanan toplam tarla dönümü 1.477 olmakla birlikte bu tarlaları kiralayan kişi başına düşen ortalama dönüm miktarı 16’dır. Tarla kiralayan 95 hanenin toplam hane içindeki oranı %6,0, Müslüman haneler içindeki oranı %8,0’dır. En fazla tarla kiralanan mahalle 35 hane ile Meydan mahallesidir. Onu 14 hane ile Kızılsaray ve 12 hane ile Takyeci Mustafa mahalleleri takip etmektedir. Tarla kiralayan hane sayısını toplam hane sayısına böldüğümüzde en yüksek oranın %38,1 ile Kızılharim mahallesinde olduğunu görmekteyiz. Bu mahallede oturan 21 hane reisinden 8’i tarlası bulunmadığı için başkasının tarlasını kiralayarak ziraat yapmıştır. Tarla kiralayan hane oranının en düşük olduğu yer ise %3,6 ile Hatip Süleyman mahallesidir. Bu mahallede yaşayan 28 haneden yalnızca 1’i tarla kiralamaya ihtiyaç duymuştur.

Antalya’da 14.218,5 dönümlük toplam tarla miktarının 1.477 dönümünü kiraya verilen tarlalar oluşturur. Bu durumda kiraya verilen tarlalar toplam tarla dönümünün %10,4’ünü teşkil eder. Dönüm olarak bakıldığı zaman en fazla tarla kiralanan mahalle 465 dönüm ile Meydan mahallesindedir. Mahalledeki 35 kişi bu tarlalar üzerinde ziraat yapmaktadır.

Mahallede tarla kiralayan hane başına düşen ortalama dönüm miktarı 13'tür. 272 dönüm ile Kızılsaray mahallesi de kiralık tarla dönümünün yüksek olduğu diğer bir mahalledir. Bu mahallede tarla kiralarak ziraat yapan 14 hane başına ortalama 19 dönüm tarla düşmektedir.

Defterlerde tarla kiralayanların çok büyük bir kısmı ziraat erbabı olarak kaydedilmiştir. Bu kişilerin neden ve kimden tarla kiraladığı açıkça ifade edilmese de sahip oldukları yıllık kazançların çok yüksek olmadığı dikkate alındığında geçimlerini sağlamak adına tarla kiraladıkları söylenebilir. Ayrıca kiralanan tarlaların gerçek sahipleri ile ilgili de herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak bu kişiler muhtemelen büyük toprak sahipleri olup, ziraat yapmadığı toprakları kiralarak kazanç sağlamaktadır.

2.1.2.4. Ekilme Şekli Yönünden Tarlalar

Tablo 13. Ekilme Şekli Yönünden Tarlalar (1844)

Mahalleler	Toplam Dönüm	Gayri Mezru Dönüm	Sahibi Tarafından Ekilen Mezru Dönüm	Kiralanan Ekilen Mezru Dönüm	Kiraya Verilerek Ekilen Mezru Dönüm	Ortakla Birlikte Ekilen Mezru Dönüm
Müslüman						
Ahi Kızı	700	300	400	0	0	0
Sağır Bey	2.025	1.000	1.025	0	0	25
Cami-i Atik	0	0	0	0	0	0
Meydan	725	4	236	465	20	0
Çullah Kara	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	90,5	0	90,5	0	0	0
Kızılharim	113	0	12	101	0	0
İskender Çelebi	0	0	387	0	0	0
Has Balaban	430	100	330	0	0	0
Bâli Bey	27	15	12	0	0	0
Tuzcular	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	55	0	0	55	0	0
Hatip Süleyman	200	25	175	25	0	0
Makbûl Ağa	2.100	1.000	0	0	1.000	0
Sofular	578	215	163	200	0	0
Ahi Yusuf	900	500	400	0	0	0
Divan Pîri	5.000	5.000	0	0	0	0
Arap Mescidi	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	133	0	0	133	0	0
Tahıl Pazarı	25	25	0	0	0	0
Kızılsaray	387	15	10	272	0	90
İğdir Hasan	86	0	30	46	10	8
Şeyh Sinan	100	0	0	100	0	0
Baba Doğan	440	400	40	0	40	0
Kiçi Bâli	0	0	0	0	0	0
Karadayı	15	15	0	0	0	0

Cavuş Bahçesi	0	0	0	0	0	0
Araban	80	0	0	80	0	0
Elmalı	0	0	0	0	0	0
Toplam	14.209,5	8.614	3.310,5	1.477	1.070	123
Gayrimüslim						
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	9	9	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	0	0	0	0	0	0
Toplam	9	0	0	0	0	0
Genel Toplam	14.218,5	8.614	3.310,5	1.477	1.070	123
%	100	60,6	23,3	10,4	7,5	0,9

Mezru tarlaları ekilme şekli yönünden ele aldığımız yukarıdaki tabloya göre, Antalya’da bulunan 14.218,5 dönüm tarlanın 8.623’sini ekili olmayan tarlalar oluştururken; 5.559,5 dönümünü farklı yollarla ekilen mezru tarlalar oluşturur. 5.559,5 dönüm mezru toprağın 3.310,5 dönümü tarla sahipleri tarafından, 1477 dönümü kiralanarak, 1.070 dönümü kiraya verilerek ve 123 dönümü ortağa verilerek ekilmiştir. Başka bir ifadeyle Antalya’da mezru tarlaların %59,5’i sahibi tarafından, %26,6’sı kiralanarak, %19,5’i kiraya verilerek ve %2,2’si ortağa verilerek ekilmiştir.

Sahibi tarafından ekilen tarla dönümünün en yüksek olduğu yer 1.025 dönüm ile Sağır Bey mahallesi, en düşük olduğu yer 10 dönüm ile Kızılsaray mahallesidir. Kiralanarak ekilen tarla dönümünün en yüksek olduğu mahalle 465 dönüm ile Meydan mahallesi olurken, en düşük olduğu yer Hatip Süleyman mahallesidir. Sahipleri tarafından kiraya verilen 1.070 dönüm tarlanın en fazla bulunduğu mahalle Makbûl Ağa, en düşük olduğu yer 20 dönüm ile Meydan mahallesidir. Son olarak ortakla birlikte ekilen tarla kaydına 2 mahallede rastlanmaktadır. Bu mahalleler Kızılsaray ve Sağır Bey mahalleleridir.

2.1.2.5. Tarımsal İşletme Olarak Tarlalar

Tarlalar bir işletme alanı olarak düşünüldüğünde yüzölçümüne göre üçe ayrılır. Yüz ölçümleri 10 dönümden az olan küçük işletmelere “imalat-ı sagire”, 10-50 dönüm arasında olan orta büyüklükte işletmelere “imalat-ı mütevasıta”, yüz ölçümleri 50 dönümden daha fazla olan büyük işletmelere “imalat-ı cesime” denilmektedir.¹¹⁸ Küçük işletmelere sahip olan hanelerin kendi işletmesindeki tarım işleri bütün çalışma zamanını doldurmadığından başkalarının tarlalarında çalıştığı ya da başka bir ekonomik faaliyetle uğraştığı, buna karşılık

¹¹⁸ Güran, 2014: 91.

büyük işletme sahiplerinin en azından hasat mevsimi gibi ziraî faaliyetlerin yoğun olduğu dönemlerde yardımcı iş gücüne ihtiyaç duyduğu bilinmektedir.¹¹⁹

Tablo 14. İşletme Büyüklüklerine Göre Tarlalar (1844)

Mahalleler	Hane sayısı	Küçük			Orta			Büyük		
		Hane	Dönüm	Kuruş	Hane	Dönüm	Kuruş	Hane	Dönüm	Kuruş
Ahi Kızı	32	0	0	0	0	0	0	1	400	0
Sağır Bey	71	0	0	0	1	25	0	1	1.000	355
Cami-i Atik	48	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	8	39	1.500	35	577	12.265	2	105	1150
Çullah Kara	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	1	0,5	100	1	20	275	1	70	140
Kızılharım	21	2	11	300	7	102	2.835	0	0	0
İskender Çelebi	29	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	2	70	650	2	260	0
Bâli Bey	65	0	0	0	1	12	0	0	0	0
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	3	55	1.065	0	0	0
Hatip Süleyman	28	0	0	0	1	25	1.300	2	150	150
Makbül Ağa	3	0	0	0	0	0	0	1	1.000	200
Sofular	59	1	3	60	8	160	2.540	1	200	100
Ahi Yusuf	32	0	0	0	0	0	0	1	400	350
Divan Piri	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	2	13	420	10	120	3470	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kızılsaray	117	0	0	0	18	322	6.755	1	50	0
İğdir Hasan	47	3	21	730	4	45	605	0	200	100
Şeyh Sinan	21	0	0	0	3	50	1.321	1	50	840
Baba Doğan	28	0	0	0	1	40	60	0	0	0
Kiçi Bâli	38	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Araban	24	0	0	0	2	30	725	1	50	965
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1.191	17	87,5	3.110	97	1653	33.866	15	3.935	4.350

Yukarıdaki tabloda Antalya merkez mahallelerinde bulunan mezru tarlaların işletme büyüklüklerini ve bu işletme büyüklüklerine sahip hane sayısı ile işletmelerden elde edilen geliri görmekteyiz. Buna göre Antalya'da yaşayan 1191 haneden 17'si 0-10 dönüm arasında

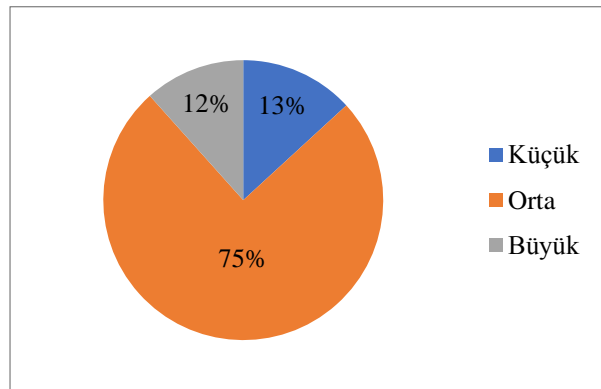
¹¹⁹ Güran, 2014: 91.

değişen tarım işletmelerine, 97'si 10-50 dönüm arasında değişen tarım işletmelerine ve 15'i 50 veya daha fazla dönümlük tarım işletmelerine sahipti. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde tarım, küçük üreticinin elinde aile içi geçimliği sağlayacak ölçüde geliştiği için orta büyüklükte ve küçük işletmelere sahip olan hane sayısının büyük tarım işletmelerine sahip olan hane sayısından fazla olduğu görülür.¹²⁰ Bu durum üzerinde tarımla uğraşan nüfusun sınırlı kalması ve devletin toprak mülkiyetine müdahalesi etkilidir.¹²¹

Küçük tarım işletmelerinin toplam dönüm miktarı 87,5 iken bu işletmelerden yıllık 3.110 kuruş gelir elde edilmiştir. Elde edilen geliri toplam dönüme böldüğümüzde küçük tarım işletmelerinde 1 dönüm başına 36 kuruş düştüğü anlaşılır. 3.110 kuruşu küçük işletmeye sahip hane sayısına böldüğümüzde ise hane başına ortalama 184 kuruş gelir elde edildiği söylenebilir.

Orta büyüklükteki işletmelerin toplam dönüm miktarı 1.653 ve bu arazilerden elde edilen yıllık gelir 33.866 kuruştur. Bu değeri orta büyüklükte işletmesi olan hane sayısına böldüğümüzde hane başına düşen ortalama gelir 349 kuruş, elde edilen toplam geliri toplam dönüme oranladığımızda dönüm başına 20 kuruş düştüğü görülür.

Büyük işletmelerden elde edilen yıllık gelir 4.350 kuruş iken toplam dönüm miktarı 3.935'dir. Büyük işletmeye sahip hane başına düşen ortalama gelir 290 kuruş, büyük işletmelerde 1 dönümden elde edilen ortalama gelir ise 1 kuruştur. Dönüm başına elde edilen gelirin işletmeler büyüdükçe dikkat çekici bir şekilde düştüğü görülmektedir. Öyle ki küçük işletmelerde bir dönümden elde edilen ortalama gelir 35,5 kuruş iken orta büyüklükte işletmelerden 20 kuruş, büyük işletmelerde yalnızca 1 kuruştur. Demek ki dönüm büyüdükçe topraktan alınan verim düşmektedir. Ancak hane başına elde edilen gelirlere bakıldığında en az gelirin sırasıyla 184 kuruş ile küçük işletmelerden, 290 kuruş ile büyük işletmelerden ve 349 kuruş ile orta büyüklükteki işletmelerden elde edildiği söylenebilir.

Şekil 8. İşletme Büyüklüklerine Göre Tarlaların Dağılımı (%) (1844)

¹²⁰ Koç, 2005: 73.

¹²¹ Pamuk, 2007:

2.1.3. Bahçeler ve Mahallelere Göre Dağılımı

Nüfusun kalabalık olduğu kasaba ve şehirlerde daha yaygın olarak görülen bahçecilik Antalya’da da yoğun olarak görülen tarımsal faaliyetler arasındaydı. Antalya’da bahçe ile uğraşan haneler kendi ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra elde ettiği ürünleri pazarda halka satarak kazanç elde ediyordu.¹²² Tarla ve bostanlara göre daha iyi gelir getirdiği anlaşılan bahçecilik tarımsal faaliyetler arasında oldukça yaygındı. İncelediğimiz defterlerde hanelerin sahip oldukları bahçeler ve bahçelerden elde edilen 1844 yılı gelirleri ile 1845 yılı tahmini gelirleri kaydedilmiştir. Bizde bu verilerden yararlanarak oluşturduğumuz tablo aracılığı ile Antalya’da bahçeciliğin durumunu ele alalım.

---

¹²² Güran, 2014: 239; Akdağ, 1999: 141.

Tablo 15. Bahçeler ve Mahallelere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Bahçe Sahibi Hane Sayısı	Bahçe de Kiracı Olan Hane Sayısı	Bahçe si Olan Toplam Hane Sayısı	Sahiplik Oranı %	Bahçe Dönümü	Hane Başına Düşen Bahçe Dönümü	Geliri				Hane Başına Düşen Bahçe Geliri	Mahallenin Toplam Geliri İçindeki Oranı
								Kirasından Elde Edilen Gelir (1844)	Hasılatından Elde Edilen Gelir (1844)	Toplam Bahçe Geliri (1844)	Hasılatından Elde Edilen Gelir (1845)		
Müslüman													
Ahi Kızı	32	1	0	1	3,1	2	2	270	0	270	0	270	2
Sağır Bey	71	3	0	3	4,2	7	2,3	295	250	545	200	182	2,4
Cami-i Atik	48	1	0	1	2,1	5	5	412	0	412	0	412	2,1
Meydan	113	17	14	31	27,4	31	1,8	432,5	7360	7.792,50	7392	458	18
Cüllah Kara	13	1	0	1	7,7	1	1	50	0	50	0	50	1,1
Timurcu Süleyman	94	1	0	1	1,1	1	1	100	0	100	0	100	0,3
Kızılharım	21	1	3	4	19	4	4	120	600	720	500	720	10,4
İskender Çelebi	29	2	0	2	6,9	2	1	125	0	125	0	63	1,3
Has Balaban	33	5	0	5	15,2	17	3,4	1583	200	1783	200	357	6,2
Bâli Bey	65	1	0	1	1,5	3	3	110	0	110	0	110	0,4
Tuzcular	43	1	0	1	2,3	3	3	210	0	210	0	210	1,5
Şehr-i Karakoyunlu	12	4	1	5	41,7	5	1,3	0	1800	1.800	1350	450	33,8
Hatip Süleyman	28	4	0	4	14,3	5	1,3	880	0	880	0	220	6,2
Makbûl Ağa	3	1	0	1	33,3	1	1	120	0	120	0	120	12,1
Sofular	59	3	1	4	6,8	6	2	260	860	1.120	0	373	5,5
Ahi Yusuf	32	3	0	3	9,4	4	1,3	418	0	418	0	139	4
Divan Pîri	20	4	0	4	20	7	1,8	620	0	620	0	155	2,1
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	1	0	1	1,5	1	1	0	500	500	480	500	3,2
Tahıl Pazarı	19	2	0	2	10,5	2	1	300	0	300	0	150	4,9
Kızılsaray	117	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

İğdir Hasan	47	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şeyh Sinan	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan	28	1	0	1	3,6	1	1	100	0	100	0	100	1
Kiçi Bâli	38	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karadayı	15	1	0	1	6,7	1	1	100	0	100	0	100	0,7
Çavuş Bahçesi	4	1	0	1	25	1	1	150		150	0	150	6,3
Araban	24	1	0	1	4,2	1	1	0	110	110	100	110	1,7
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0
Toplam	1.191	60	19	79	6,6	115	1,9	6.655,50	11680	11.680	10.222	306	4,1
Gayrimüslim													
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	12	0	12	85,7	26	2,2	0	2.480	2.480	3.117	206,7	16,8
Makbûl Ağa (Rum)	187	8	0	8	4,3	12	1,5	1.455	500	1.955	500	62,5	0,4
Baba Doğan (Zimmi)	187	16	0	16	8,6	24	1,5	1.130	1.290	2.420	1.405	80,6	1,2
Toplam	401	36	0	36	9	62	1,7	2.585	4.270	6.855	5.022	118,6	1,6
Genel Toplam	1.592	96	19	115	7,2	177	1,5	9.240,50	15.950	25.190,5	15.244	196,6	3,2

Antalya'da toplamda 115 hane bahçe sahibiydi. 31 mahalleden 26'sında bahçe kaydına rastlanmakla birlikte bahçe faaliyetleri bazı mahallelerde yoğunlaşmıştı. Bahçeciliğin yoğun olarak yapıldığı mahalleler Meydan, Sofular (Ermeni) ve Baba Doğan mahalleleridir. Bahçeye sahip hane sayısının 31 olduğu Meydan mahallesi bahçeye sahip hane sayısının en yüksek olduğu mahalledir. Ancak bahçe sahibi hane sayısını, mahallelerin toplam hane sayısına oranladığımızda sahiplik oranı en yüksek olan mahalle Meydan değil Sofular (Ermeni) mahallesidir. Bu mahallede yaşayan 14 haneden 12'si bahçe sahibidir. Yani mahalle sakinlerinin %85,7'i bahçecilik ile uğraşmaktadır.

Antalya'da toplamda 177 dönüm bahçe bulunmakla birlikte bahçe sahibi 110 hane başına ortalama 1,5 dönüm bahçe düşmektedir. 177 dönüm bahçeden 1844 yılında elde edilen yıllık gelir 25.190,5 kuruştur. Bahçeciliğin bu işle uğraşan hane başına ortalama olarak 196,6 kuruş gelir bıraktığı görülmektedir ki bu oldukça iyi bir rakamdır. Mahallelerin toplam geliri içinde bahçe geliri oranı ise %3,2'dir.

Müslüman hanelerin yaşadığı mahallelerde toplamda 115 bahçe kaydına rastlıyoruz. Bahçe sahipliği oranının en yüksek olduğu Müslüman mahalle %41,7 oran ile Şehr-i Karakoyunlu mahallesidir. Mahallede oturan 12 haneden 5'i bahçe sahibidir. 115 dönüm bahçenin 52 dönümü Meydan ve Has Balaban mahallelerinde bulunmaktadır. Müslüman mahallelerde hane başına düşen ortalama bahçe miktarı 1,5 dönümdür. Cami-i Atik mahallesi 5 dönüm ile hane başına düşen en yüksek bahçe dönümüne sahip olan mahalledir. Müslüman mahallelerde bahçelerden elde edilen 18.339,5 kuruşluk gelir mahallelerin toplam gelirinin %4'ünü oluşturmaktadır. Bahçecilikle uğraşan hanelerin elde ettiği ortalama gelir ise 248 kuruştur. Bahçeden en fazla gelir elde eden mahalle de 7.842,5 kuruş ile Meydan mahallesidir. Mahallenin toplam geliri içinde bahçe geliri %18,1'lik paya sahiptir.

Gayrimüslim mahallelerden Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesi dışında her mahallede bahçe kaydına rastlanır. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde toplamda 36 dönüm bahçe bulunmakla birlikte bu dönümün neredeyse yarısı Baba Doğan mahallesindedir. 187 hanenin yaşadığı Baba Doğan mahallesinde 16 hane bahçe ile uğraşmaktadır. Bahçe sahibi gayrimüslim hanelerin toplam haneye oranı %8,6 olurken, en fazla sahiplik oranına sahip olan mahalle %85,7 ile Sofular (Ermeni) mahallesidir. Gayrimüslim mahallelerin bahçeden elde ettiği toplam gelir 6.937 kuruş olmakla birlikte mahalleler arasında gelirlerin birbirine yakın olması ilginçtir. 8 adet bahçe bulunan Makbûl Ağa mahallesi kendisinden 2 katı daha fazla bahçeye sahip Baba Doğan mahallesine yakın bir gelir elde etmektedir. Bu durum Makbûl Ağa mahallesindeki bahçelerden daha yüksek gelir elde edildiğini göstermektedir. Hane

başına en fazla gelir elde eden mahalle ise yine Makbûl Ağa (Rum) mahallesi olmaktadır. Sofular mahallesi %16,8 ile toplam gelirin dikkate değer bir bölümü bahçelerden elde etmektedir.

2.1.4. Bostanlar ve Mahallelere Dağılımları

Tablo 16. Bostanlar ve Mahallelere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Müslüman	Hane Sayısı	Bostan Olan Hane	Sahiplik Oranı %	Bostan Dönümü	Hane Başına Düşen Bostan Dönümü	Geliri		Bostan Sahibi Hane Başına Düşen Bostan Geliri (1844)	Bostan Sahibi Hane Başına Düşen Bostan Geliri (1845)	Mahallenin Toplam Geliri İçindeki Oranı
							1844	1845			
Ahi Kızı		32	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sağır Bey		71	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cami-i Atik		48	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Meydan		113	12	10,6	28,5	2,4	1.805	1.750	150,4	145,8	4,2
Çullah Kara		13	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman		94	1	1,1	2	2	150	100	150	100	0,5
Kızılharım		21	1	4,8	0,5	0,5	50	0	50	0	0,7
İskender Çelebi		29	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Has Balaban		33	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bâli Bey		65	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tuzcular		43	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu		12	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hatip Süleyman		28	1	3,6	2	2	400	300	400	300	2,8
Makbûl Ağa		3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular		59	4	6,8	13	3,3	420	455	105	113,8	2,1
Ahi Yusuf		32	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Divan Piri		20	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arap Mescidi		34	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan		56	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa		65	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tahıl Pazarı		19	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kızılsaray		117	4	3,4	8	2	285	220	71,3	55	0,9
İğdir Hasan		47	3	6,4	5	1,7	495	150	165	50	5,5
Şeyh Sinan		21	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan		28	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kiçi Bâli		38	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karadayı		15	1	6,7	4	4	0	200	0	200	0
Çavuş Bahçesi		4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Araban		24	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Elmalı		7	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam		1.191	27	2,3	63	2,3	3.605	3.175	133,5	117,6	0,8
Gayrimüslim											
Cami-i Cedid (Reâyâ)		13	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)		14	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)		187	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)		187	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam		401	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam		1.592	27	1,7	63	2,3	3.605	3.175	133,5	5	0,2

Sebze ve meyve üretiminin yapıldığı tarlalar kayıtlarda bostan ya da bostan tarlası şeklinde karşımıza çıkar. Antalya’da toplamda 27 hanede 63 dönüm bostan kaydına rastlanmıştır. Bu ise Antalya halkının %1,7’sinin bostanı olduğunu ve bostan ile uğraşan kişi başına ortalama 2,3 dönüm düştüğünü göstermektedir. Defterlerde bostanlardan elde edilen 1844 ve 1845 yılı tahmini gelirleri kaydedilmiştir. Buna göre 1844 yılında bostanlardan 3.605 kuruş, 1845 yılında 3.175 kuruş gelir elde edilmesi beklenmektedir. 63 dönüm bostanın 28,5 dönümü Meydan mahallesinde bulunmaktadır. Mahalle aynı zamanda en fazla bostana sahip olan hanenin bulunduğu mahalledir. Mahallede bulunan 113 hanenin 12’si (%10,6) bostan sahibidir. Meydan mahallesinde toplamda 28,5 dönüm bostan bulunmakla beraber bu iş ile uğraşan kişi başına ortalama olarak 2,4 dönüm bostan düşmektedir. Mahallenin bostanlardan elde ettiği 1844 yılı geliri 1.805 kuruştur. Bu ise bostan sahibi hane başına ortalama olarak 150 kuruş gelir düştüğünü göstermektedir. 1845 yılında mahallenin bostanlardan elde etmesi beklenen gelir bir önceki yıldan 255 kuruş daha düşük olarak 1.750’tur. Mahallenin toplam geliri içinde bostan gelirleri oranı ise %4,2’dir. Meydan mahallesi dışında Çullah Kara, Timurcu Süleyman, Kızılharim, Hatip Süleyman, Sofular (İslam), Kızılsaray, İğdir Hasan ve Karadayı mahallelerinde bostan bulunmaktadır. Gayrimüslim hiçbir hane de bostana rastlanmamıştır.

2.1.5. Yetiştirilen Tarım Ürünleri

Tablo 17. Yetiştirilen Tarım Ürünleri (1844)

Mahalleler	Hinta		Şair		Darı		Sisam		Toplam Kuruş	%
	Keyl	Kuruş	Keyl	Kuruş	Keyl	Kuruş	Kıyye	Kuruş		
Ahi Kızı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sağır Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cami-i Atik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Meydan	510	4.660	170	1.280	1.300	7.640	380	2.130	15.710	39,4
Cullah Kara	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	0	0	20	100	20	150	10	130	380	1
Kızılharim	60	600	20	100	210	1.260	30	380	2.340	5,9
İskender Çelebi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	30	300	70	350	0	0	0	0	650	1,6
Bâli Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tuzcular	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	0	0	0	0	120	720	50	250	970	2,4
Hatip Süleyman	0	0	0	0	200	1.200	40	100	1.300	3,3
Makbûl Ağa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular	0	0	0	0	350	2.100	150	380	2.480	6,2
Ahi Yusuf	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Divan Pîri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arap Mescidi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	0	0	0	0	600	3.550	40	340	3.890	9,7

Tahıl Pazarı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kızılsaray	20	200	10	60	530	3.160	160	3.250	6.670	16,7
İğdir Hasan	0	0	0	0	490	1.210	0	0	1.210	3
Şeyh Sinan	30	300	0	0	280	1.680	70	630	2.610	6,5
Baba Doğan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kiçi Bâli	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karadayı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Araban	0	0	0	0	220	1.290	70	400	1.690	4,2
Elmalı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	650	6.060	290	1.890	4.320	23.960	1.000	7.990	39.900	100,0

Ele alınan dönemde hane reislerinin ödediği öşür kayıtlarından yola çıkarak Antalya'da yetiştirilen tarım ürünlerini gösterdiğimiz tablo yukarıda verilmiştir. Gayrimüslim yerleşim birimlerinde bu ürünlerden herhangi birine rastlanmadığı için tabloda gayrimüslimlere yer vermedik. Temettüat defterlerine göre incelenen mahallelerde 4 ürünün ziraatı yapılmaktadır. Bu ürünler hinta, şair, darı ve sisam olarak kayda geçmiştir. Hinta günümüzde buğday olarak bildiğimiz, öğütülmesi ile ortaya çıkarılan buğday unu ile ekmek gibi pek çok gıda maddesi üretilen önemli bir tarım ürünüdür. Şair, diğer adıyla arpa, daha çok hayvan besiciliğinde yem olarak kullanılan, ayrıca ekmek ve şarap yapımında da kullanılan, yetiştirme alanı oldukça geniş bir tarım ürünüdür.¹²³ Mısır olarak bildiğimiz darı ise Antalya'da en fazla yetiştirilen tarım ürünüdür. Sisam yani susam, sınıai bir ürün olmakla birlikte sıcak iklimlerde yetiştirilebilmektedir. Bahsi geçen ürünlere defterlerdeki aşar vergisi kısmındaki kayıtlardan ulaşabiliyoruz. Aşar vergisi 10/1 oranında alınan ürün vergisi olduğu için elde ettiğimiz verileri 10 ile çarparak yetiştirilen tarım ürünlerinin gerçek miktarlarına ulaşabiliyoruz.

Kayıtlarda hinta, şair ve darı keyl¹²⁴, sisam kıyye¹²⁵ birimi ile kaydedilmiştir. Tabloya göre en fazla yetiştirilen tarım ürünü 4.320 keyl ile darıdır. Darıdan toplamda 23.960 kuruş elde edildiği anlaşılmaktadır. En fazla darı yetiştirilen mahalle 1.300 keyl ile Meydan mahallesidir. Mahalle toplam darı miktarının %30,1'ine sahip olmakla birlikte aynı zamanda 7.640 kuruş ile darıdan en yüksek gelir elde eden mahalledir. En az darı üretimine sahip mahalle ise 120 keyl ile Şehr-i Karakoyunlu mahallesidir. Toplam darı miktarının %2,7'sini elinde bulunduran mahalle, darıdan 720 kuruş gelir elde etmiştir.

En fazla yetiştirilen diğer ürün hinta olarak kaydedilen buğdaydır. Hinta üretimi darı kadar yaygın olmamakla birlikte yalnızca 5 mahallede görülmektedir. Bu mahalleler Meydan, Kızılharim, Has Balaban, Kızılsaray ve Şeyh Sinan mahalleleridir. Toplam da 650 keyl

¹²³ Tunç, 2018: 73.

¹²⁴ 1 keyl (kile) 25,659 kilodur. Bkz. İnalçık, 1996: 251.

¹²⁵ 1 kıyye (okka) 1,3 kg. bkz. İnalçık, 1996: 253.

buğdaydan 6.060 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu ise darıdan keyl başına 9,3 kuruş gelir elde edildiği anlamına gelir. En fazla buğday üretilen mahalle 5.100 keyl ile Meydan'dır. Meydan mahallesi toplam buğdayın %78,5'ini elinde bulundururken elde ettiği yıllık gelir 4.660 kuruştur. Buğday üretiminde Meydan'ı sırasıyla Kızıllarım, Has Balaban ve Şeyh Sinan takip ederken en az buğday üretilen mahalle Kızıllarım mahallesidir. 20 keyl buğday üretilen mahalle toplam buğday üretiminin %3,1'ini elinde bulundurmaktadır. Mahallenin yıllık buğday geliri ise 200 kuruştur.

Değerlendireceğimiz diğer tarım ürünü şair olarak kayda geçen arpadır. Toplamda 290 keyl arpa üretiminin yapıldığı Antalya'da arpadan elde edilen toplam gelir 1.890 kuruştur. Bu ürün hintaya benzer bir şekilde Meydan, Kızıllarım, Has Balaban ve Kızıllarım mahallelerinde üretilmektedir. Arpanın en fazla bulunduğu mahalle diğer tarım ürünlerinde de ilk sırayı alan Meydan mahallesidir. Mahalle de 170 keyl arpa üretilmiş ve bu üründen 1280 kuruş gelir elde edilmiştir. Toplam arpa üretiminin %63,0'ünü elinde tutan mahalleyi 70 keyl ile Has Balaban mahallesi takip ederken diğer mahallelerdeki arpa üretimi oldukça düşüktür. En az arpa üretimi yapılan mahalle ise 10 keyl ile Kızıllarım mahallesidir. Mahallenin bu üründen elde ettiği yıllık gelir 60 kuruştur.

Yetiştirilen tarım ürünlerinden toplamda 39.900 kuruş gelir elde edildiği görülür. Tarım ürünlerinden en fazla gelir elde eden mahalle 15.710 kuruş ile Meydan mahallesidir. Mahallenin elde ettiği gelir tarım ürünlerinden elde edilen gelirin %39,5'ini oluşturmaktadır. En az gelir elde eden mahalle ise 280 kuruş %0,7 oranla Timurcu Süleyman mahallesidir.

İncelenen tarım ürünlerinin her mahallede aynı oranda gelir getirmediği belirtilmelidir. Mesela İğdir Hasan mahallesinde 490 keyl darıdan 1.210 kuruş gelir elde edilirken Timurcu Süleyman mahallesinde 20 keyl darıdan 150 kuruş gelir elde edilmiştir. Yani İğdir Hasan mahallesinde 1 keyl darı başına 2,5 kuruş gelir düşerken Timurcu Süleyman mahallesinde keyl başına 7,5 kuruş gelir düşmektedir. Ayrıca bu durum her üründen tarlanın verimliliğine göre farklı oranlarda vergi alındığını da göstermektedir. Bu yüzden bazı hanelerin elde ettiği ürün miktarı diğer hanelerden düşük olsa da daha yüksek vergi ödeyebilmekte ya da diğer hanelerden daha yüksek miktarda üretim yaptığı görülen bir hane benzer şekilde daha az vergi ödeyebilmektedir.

2.2. Hayvancılık

Orta Asya'dan beri Türklerin temel geçim kaynağı olan hayvancılık Osmanlı döneminde de önemini korumuştur. Hanelerin hayvan beslemekteki amacı onların etinden, sütünden, balından veya gübresinden ya da ulaşım, taşımacılık ve tarımsal faaliyetlerde

fiziksel güçlerinden yararlanmaktadır. 19. yüzyıl Antalya'sında da çalışmamızın sınırlı kaldığı mahallelerde hayvancılığı evin geçimini sağlamak amacıyla yapan ailelerin sayısı oldukça azdır. Bu durumun sebebi incelediğimiz yerleşim birimlerinin mahalleler olması ve dolayısıyla hanelerin çok farklı iş imkânları ile geçimini sürdürebilmesidir. Ancak Türk halkının günlük geçimlerinde süt ve yoğurdun önemi bilinmektedir. Bu sebeple Antalya'da da çoğu ailenin malı mülkü arasında sırf kendi ihtiyacı için birkaç inek, koyun ve keçi gibi sağmal hayvan beslenmektedir.¹²⁶ Beslenen hayvanları türlerine göre sınıfladığımızda büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan, yük ve binek hayvanı ve arı kovanı olarak 4 grupta incelemek mümkündür.

2.2.1. Küçükbaş Hayvancılık

Tablo 18. Mahallelere Göre Toplam Küçükbaş Hayvan Dağılımı (1844)

Küçükbaş Hayvan Dağılımı (Baş)					
Mahalleler	Keçi	Koyun	Oğlak	Kuzu	Toplam
Müslüman					
Ahi Kızı	0	0	0	0	0
Sağır Bey	0	0	0	0	0
Cami-i Atik	0	0	0	0	0
Meydan	70	0	60	0	130
Çullah Kara	0	0	0	0	0
Timurecu Süleyman	0	0	0	0	0
Kızıllarım	30	30	0	20	80
İskender Çelebi	0	0	0	0	0
Has Balaban	0	0	0	0	0
Bâli Bey	0	0	0	0	0
Tuzcular	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	0	0	0	0	0
Hatip Süleyman	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa	0	0	0	0	0
Sofular	20	0	20	0	40
Ahi Yusuf	0	0	0	0	0
Divan Pîri	0	0	0	0	0
Arap Mescidi	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	0	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	0	0	0	0	0
Kızılsaray	0	0	0	0	0
İğdir Hasan	20	0	20	0	40
Şeyh Sinan	75	0	75	0	150
Baba Doğan	15	0	5	0	20
Kiçi Bâli	25	0	20	0	45
Karadayı	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	0	0	0	0	0
Araban	0	0	0	0	0

¹²⁶Akdağ, 1999: 140.

Elmalı	0	0	0	0	0
Toplam	255	30	200	20	505
%	50,5	5,9	39,6	4,0	100,0
Gayrimüslim					
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	0	0	0	0	0
Toplam	0	0	0	0	0
%	0	0	0	0	0
Genel Toplam	255	30	200	20	485
%	50,5	5,9	39,6	4,0	100,0

Keçi, koyun, oğlak ve kuzu küçükbaş hayvan olarak adlandırılır. Oğlak keçinin, kuzu koyunun yavrusudur. Kayıtlardan Müslümanların yaşadığı Meydan, Kızılharım, Sofular, İğdir Hasan, Şeyh Sinan, Baba Doğan ve Kiçi Bâli mahallelerinde küçükbaş hayvancılık yapıldığı anlaşılmaktadır. Gayrimüslim mahalleler olan Cami-i Cedid (Reâyâ), Baba Doğan, Sofular ve Makbûl Ağa mahallelerinde ise hiçbir küçükbaş türüne rastlanmamıştır.

Nefs-i Antalya mahallelerinde toplam küçükbaş sayısı 505'tir. Küçükbaş hayvanın yarısından fazlasını 255 adet ile keçi, %39,6'sını 200 adet ile oğlak, %5,9'unu 30 adet ile koyun ve %4'ünü 20 adet ile kuzu oluşturur. Bu hayvanlar arasında gelir getirenler sağmal keçi ve sağmal koyunlardır. Defterlerde sağmal bir keçiden elde edilen yıllık gelir 4 kuruş, sağmal bir koyundan elde edilen yıllık gelir 6 kuruş olarak kaydedilmiştir. İncelenen mahallelerde küçükbaş hayvancılıktan elde edilen toplam gelir ise 1.200 kuruştur.

En fazla küçükbaşın bulunduğu yerler Meydan ve Şeyh Sinan mahalleleridir. İki mahallede toplam 260 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır ki bu sayı toplam küçükbaş sayısının yarısından fazladır. Meydan mahallesinde bulunan 130 hayvanın 70'ini keçi, 60'ını oğlak oluşturur. Şeyh Sinan mahallesinde de benzer bir durum görülmekte ve buradaki küçükbaşın 75'ini keçi, 55'ini oğlak oluşturmaktadır. Her iki mahallede de koyun ve kuzu bulunmamaktadır. En az küçükbaş hayvanın bulunduğu mahalle ise 15 keçi ve 5 oğlağın bulunduğu Baba Doğan (İslam) mahallesidir.

2.2.1.1.Keçi

Tablo 19. Mahallelere Göre Keçi Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Keçisi Olan Hane Sayısı	Keçisi Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı	Toplam Keçi	Sağmal Keçi	Keçilerden Elde Edile Yıllık Gelir	Toplam Hayvan Geliri İçinde Keçi Gelirinin Payı	Toplam Gelir İçinde Keçi Gelirinin Payı
Müslüman								
Ahi Kızı	32	0	0	0	0	0	0	0
Sağır Bey	71	0	0	0	0	0	0	0
Cami-i Atik	48	0	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	2	1,8	70	70	280	3,4	0,6
Çullah Kara	13	0	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	0	0	0	0	0	0	0
Kızılharım	21	1	4,8	30	30	120	1,5	1,7
İskender Çelebi	29	0	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	0	0	0	0
Bâli Bey	65	0	0	0	0	0	0	0
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	0	0	0	0
Hatip Süleyman	28	0	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0	0
Sofular	59	1	1,7	20	20	80	1	0,4
Ahi Yusuf	32	0	0	0	0	0	0	0
Divan Pîri	20	0	0	0	0	0	0	0
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	0	0	0	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	0	0	0	0
Kızılсарay	117	0	0	0	0	0	0	0
İğdir Hasan	47	1	2,1	20	20	80	1	0,9
Şeyh Sinan	21	2	9,5	75	75	300	3,7	5,1
Baba Doğan	28	1	3,6	15	15	60	0,7	0,6
Kiçi Bâli	38	1	2,6	25	25	100	1,2	0,6
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0	0
Araban	24	0	0	0	0	0	0	0
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1.191	9	0,8	255	255	1.020	12,5	0,2
Gayrimüslim								
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	401	0	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	1.592	9	0,6	255	255	1.020	12,5	0,1

255 adet ile toplam küçükbaş sayısının yarısından fazlasını oluşturan keçinin tamamı Müslüman mahallelerde beslenmektedir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde keçiye rastlanmamıştır. Defterlerde süt verebilecek durumda olan keçiler sağmal olarak kaydedilmiş ve hâsılat-ı senevisi 4 kuruştan hesaplanmıştır. 255 keçinin tamamı sağmal olduğu için toplam

keçi hâsılatı 1020 kuruştur. Bu rakam küçükbaş gelirinin %85'ini oluşturmaktadır. 1.020 kuruşun toplam hayvan hâsılatı içindeki payı %12,5 iken toplam gelir içindeki payı ise %0,1'dir.

Antalya kazasının ele alınan mahallelerinde yaşayan 1.592 haneden yalnızca 9'unda keçi beslenmektedir. Keçisi olan hanelerin toplam hane içindeki oranı ise %0,6'dır. Tabloda keçi beslenen her hane de en az 15 adet keçi bulunduğu görülmektedir. Bu durum keçi ve koyun gibi hayvanların sürü halinde beslendiğini gösterir.

Toplam keçi sayısının %29,4'ü Şeyh Sinan mahallesinde oturan meslek kaydı olmayan Tarsuslu Ali Efendi'ye ve devencilik yapan Hüseyin'e aittir. Ali Efendi'nin 50, Hüseyin Efendi'nin ise 25 keçisi bulunmaktadır. Mahallede bulunan 75 keçinin tamamı sağmal olup elde edilen yıllık hâsılat 300 kuruştur. 300 kuruş, mahallenin hayvan gelirinin %3,7'sini toplam gelirinin %5,1'ine sahiptir. Şeyh Sinan mahallesinden sonra en çok keçi beslenen mahalle Meydan'dır. Bu mahallede de benzer bir şekilde 2 hane tarafından 70 keçi beslenmektedir. 70 keçiden 50'si mesleği çobanlık olan Şeyh Ali Hoca'ya diğer 20'si ise mesleği hatiplik olan Mehmet'e aittir. Bu iki mahalle dışında Kızılharim, Sofular (İslam), İğdir Hasan, Baba Doğan ve Kiçi Bâli mahallelerinde de keçi varlığına rastlanmaktadır. Ancak küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu bir bölgede oldukça düşük olan bu rakamların sebebi incelenen yerleşim birimlerinin mahalleler olmasıdır.

2.2.1.2.Koyun

Tablo 20. Mahallere Göre Koyun Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Koyunu Olan Hane Sayısı	Koyunu Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı	Toplam Koyun	Gelir Getiren Koyun Miktarı	Yıllık Geliri	Toplam Hayvan Geliri İçinde Koyun Geliri Oranı%	Mahallenin Toplam Geliri İçinde Koyun Geliri Oranı%
Ahi Kızı	32	0	0	0	0	0	0	0
Sağır Bey	71	0	0	0	0	0	0	0
Cami-i Atik	48	0	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	0	0	0	0	0	0	0
Çullah Kara	13	0	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	0	0	0	0	0	0	0
Kızılharim	21	1	4,8	30	30	180	2,2	2,6
İskender Çelebi	29	0	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	0	0	0	0
Bâli Bey	65	0	0	0	0	0	0	0
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	0	0	0	0
Hatip Süleyman	28	0	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0	0

Sofular	59	0	0	0	0	0	0	0
Ahi Yusuf	32	0	0	0	0	0	0	0
Divan Pîri	20	0	0	0	0	0	0	0
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	0	0	0	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	0	0	0	0
Kızılsaray	117	0	0	0	0	0	0	0
İğdir Hasan	47	0	0	0	0	0	0	0
Şeyh Sinan	21	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan	28	0	0	0	0	0	0	0
Kiçi Bâli	38	0	0	0	0	0	0	0
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0	0
Araban	24	0	0	0	0	0	0	0
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1.191	1	0,1	30	30	180	2,2	0,04
Gayrimüslim								
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	401	0	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	1.592	1	0,1	30	30	180	2,2	0,03

Tablodan anlaşıldığı üzere gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde koyun varlığına rastlanmazken Müslüman mahallelerden yalnızca Kızıllarım'de koyun beslenmektedir. Bu mahallede ziraat erbabı Mustafa Efendi'ye ait 30 adet sağmal koyun bulunmaktadır. 30 koyundan 180 kuruş gelir elde edildiğine göre bir koyundan elde edilen yıllık gelirin 6 kuruş olduğu hesaplanacaktır. Antalya'da yalnızca bu hanede koyun bulunmasından ötürü koyun sahibi hane sayısının toplam haneye oranı %0,1 gibi oldukça önemsiz bir orandır. Bu durumun sebebi Antalya'nın yazları çok sıcak ve kurak geçmesi ile açıklanabilir. 30 koyundan elde edilen gelir, toplam hayvan gelirinin %2,2'sini, toplam gelirin ise %0,03'ünü oluşturur.

2.2.1.3. Oğlak ve Kuzu

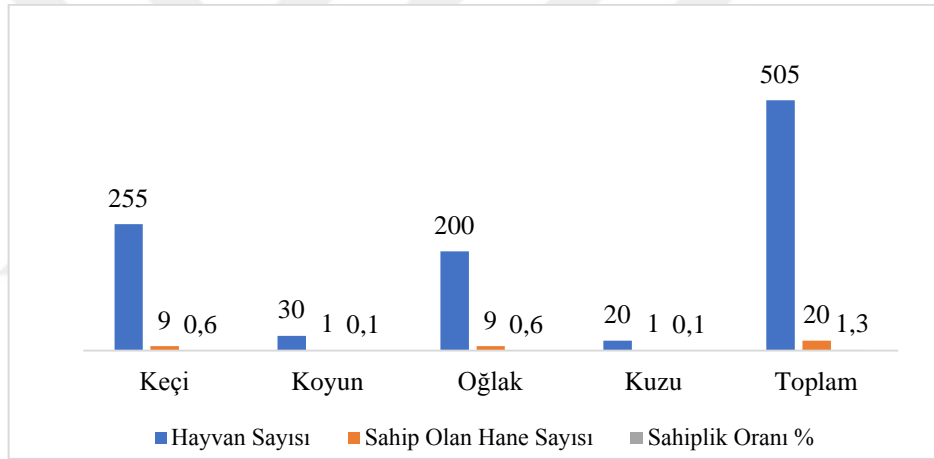
Tablo 21. Mahallelere Göre Oğlak ve Kuzu Dağılımı (1844)

Mahalleler	OĞLAK				KUZU		
	Hane Sayısı	Oğlağı Olan Hane Sayısı	Oğlağı Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı	Toplam Oğlak	Kuzusu Olan Hane Sayısı	Kuzusu Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı	Toplam Kuzu
Ahi Kızı	32	0	0	0	0	0	0
Sağır Bey	71	0	0	0	0	0	0
Cami-i Atik	48	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	2	1,8	60	0	0	0
Çullah Kara	13	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	0	0	0	0	0	0
Kızılharım	21	1	4,8	20	1	4,8	20
İskender Çelebi	29	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	0	0	0
Bâli Bey	65	0	0	0	0	0	0
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	0	0	0
Hatip Süleyman	28	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0
Sofular	59	1	1,7	20	0	0	0
Ahi Yusuf	32	0	0	0	0	0	0
Divan Pîri	20	0	0	0	0	0	0
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	0	0	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	0	0	0
Kızılsaray	117	0	0	0	0	0	0
İğdir Hasan	47	1	2,1	20	0	0	0
Şeyh Sinan	21	2	9,5	55	0	0	0
Baba Doğan	28	1	3,6	5	0	0	0
Kiçi Bâli	38	1	2,6	20	0	0	0
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0
Araban	24	0	0	0	0	0	0
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0
Toplam	1.191	9	0,8	200	1	0,1	20
Gayrimüslim							
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	0	0	0	0	0	0
Toplam	401	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	1.592	9	0,6	200	1	0,1	20

Oğlak ve kuzunun Antalya merkez mahallelerindeki toplam sayısı 220 idi. Henüz yavru olan bu hayvanlardan sağmal durumda olmadıkları için gelir elde edilememektedir. Toplam sayısı 200 olan oğlak yalnızca Meydan, Kızılharım, Sofular, İğdir Hasan, Şeyh Sinan,

Baba Doğan ve Kiçi Bâli mahallelerinde beslenmektedir. 1.191 Müslüman haneden 9'unda rastlanan oğlağın Müslüman haneler içinde sahiplenme oranı %0,8 iken toplam hane sayısı içindeki sahiplik oranı %0,6'dır. Meydan en fazla oğlak bulunan mahalledir. Burada 50 sağmal keçisi olan Ali hoca tarafından 40; 20 sağmal keçi sahibi Mehmet Efendi tarafından da 20 adet oğlak beslenmektedir. Sağmal keçi sayısı kadar oğlak olması gerekirken 10 adet oğlak sayım yapılmadan önce yaşamını yitirmiş ya da başka sebeplerden ötürü sayıma dâhil edilmemiş olmalıdır. Kuzu ise yalnızca Kızıllarım'de oturan 30 sağmal koyun sahibi Mustafa Efendi tarafından beslenmektedir. Burada da benzer olarak 30 adet kuzu bulunması beklenirken 20 adet kuzu kaydına rastlanmıştır. Kuzu sahipliğinin toplam hane içindeki payı ise yok denecek kadar azdır. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde keçi ve koyun bulunmadığı için oğlak ve kuzu varlığına da rastlamamaktayız.

2.2.1.4. Toplam Küçükbaş

Şekil 9. Antalya'da Toplam Küçükbaş (1844)

Yukarıdaki grafikte küçükbaş hayvanların sayısı, bu hayvanlara sahip olan hane sayısı ve sahiplik oranları önce hayvan özelinde daha sonra toplam küçükbaş genelinde gösterilmiştir. Bizde grafikteki gibi önce hayvanları tek tek değerlendirelim. Temettüat defterlerine göre toplamda 255 keçi bulunmaktadır. 255 keçi 9 hane tarafından beslenmektedir. Antalya'da 1.592 hane bulunduğuna göre keçi sahibi hane sayısının toplam hane içindeki oranı %0,6'dır. Keçi sahibi hane sayısına böldüğümüzde hana başına 28 keçinin düştüğünü söyleyebiliriz. Antalya'da yalnızca bir hane tarafından 30 adet koyun beslenmektedir. Koyun sahibi hane sayısının toplam hane sayısına oranı %0,1 gibi oldukça düşük bir orandır. Defterlerde toplamda 200 adet oğlak kaydına rastlanmıştır. 200 oğlağı 9 hane beslemektedir. Oğlak sahibi hane başına düşen ortalama oğlak sayısı 22'dir. Bu

hayvanın toplam hane sayısı içinde sahiplenme oranı %0,6'dır. 20 kuzu ise yalnızca 1 hanede bulunduğu için sahiplenme oranı %0,1'dir.

Küçükbaş hayvanlara toplu olarak baktığımızda Antalya'da toplamda 505 adet küçükbaş olduğunu görüyoruz. En fazla beslenen küçükbaş 255 adet ile keçi, en az bulunan küçükbaş 20 adet ile kuzudur. Antalya'da yaşayan 1.592 haneden 20'si bu hayvanlardan en az birine sahiptir. Bu durumda Antalya'da küçükbaş hayvan besleme oranının %1,3 olduğu ve küçükbaş hayvancılığın Antalya merkez mahallelerinde yaygın olmadığı söylenebilir.

2.2.2. Büyükbaş Hayvancılık

Büyükbaş hayvan genel anlamda sığır olarak adlandırılan, yaş ve cinslerine göre farklı isimler alan ağır ve hantal yapılı hayvanlara verilen ortak bir isimdir. İncelenen defter kayıtlarında Antalya merkez mahallelerinde büyükbaş olarak inek, öküz, tosun ve danaya rastlanılmıştır. Bu hayvanlar hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse 2 yaş ve üzerindeki dişi sığırlara inek, 2 yaş ve üzeri kısırlaştırılmış erkek sığırlara öküz, 15 aydan büyük ve 2 yaşını geçmemiş erkek yavruya tosun, 6-15 aylık yavruya erkek veya dişi ayrımı gözetmeksizin dana denilmektedir. Temettüat sayımları yapılırken bazı inekler sağmal, dölsüz ve kısır; bazı danalar dişi ve erkek olarak ayrıca belirtilmiştir. Şimdi incelediğimiz mahallelerdeki toplam büyükbaş durumuna bakalım.

Tablo 22. Mahallelere Göre Toplam Büyükbaş Hayvan Dağılımı (1844)

Büyükbaş Hayvan Dağılımı					
Mahalleler	İnek	Öküz	Tosun	Dana	Toplam
Müslüman					
Ahi Kızı	5	2	0	1	8
Sağır Bey	2	0	0	0	2
Cami-i Atik	0	0	0	0	0
Meydan	105	59	0	1	165
Çullah Kara	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	0	0	0	0	0
Kızıllarım	19	10	4	0	33
İskender Çelebi	0	0	0	0	0
Has Balaban	0	4	0	0	4
Bâli Bey	2	0	0	0	2
Tuzcular	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	15	8	0	4	27
Hatip Süleyman	2	4	0	0	6
Makbûl Ağa	0	0	0	0	0
Sofular	14	15	0	0	29
Ahi Yusuf	0	0	0	0	0
Divan Pîri	15	0	0	0	15
Arap Mescidi	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	2	2	0	0	4
Takyeci Mustafa	0	14	0	0	14
Tahıl Pazarı	5	2	0	0	7
Kızılsaray	20	18	0	0	38
İğdir Hasan	0	8	0	0	8
Şeyh Sinan	9	4	0	0	13
Baba Doğan	1	0	0	0	1
Kiçi Bâli	0	0	0	0	0
Karadayı	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	0	0	0	0	0
Araban	0	4	0	0	4
Elmalı	0	0	0	0	0
Toplam	216	154	4	6	380
%	52,2	37,2	1	1,4	91,8
Gayrimüslim					
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	6	0	0	0	6
Makbûl Ağa (Rum)	2	6	0	0	8
Baba Doğan (Zimmi)	20	0	0	0	20
Toplam	28	6	0	0	34
%	6,8	1,4	0	0	8,2
Genel Toplam	244	160	4	6	414
%	58,9	38,6	1	1,4	100

İncelenen 34 defter kaydında toplamda 244 inek, 160 öküz, 4 tosun ve 6 danaya rastlanmıştır. 414 adet olan toplam büyükbaşın %58,9'unu inek, %38,6'sını öküz, %1'ini tosun ve %1,4'ünü dana oluşturmaktadır. Bu hayvan grubunun %91,8'i Müslüman mahallelerde, %8,2'si gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde beslenmektedir. En çok beslenen büyükbaş 244 adet ile inek, en az beslenen 4 adet ile tosunur. Tüm mahalleler içinde en fazla büyükbaşa sahip olan mahalle Meydan mahallesidir. Yalnızca 1 büyükbaşın bulunduğu Baba Doğan (İslam) mahallesinin en az büyükbaşa sahip olan mahalle olduğu ve her mahallede büyükbaş bulunmadığı görülmektedir.

Müslüman mahallelerde bulunan 380 büyükbaş toplam büyükbaşın %91,8'ini oluşturur. Bu mahallelerde en fazla beslenen büyükbaş genele bakıldığında da en çok beslenen inektir. Müslüman mahallelerde bulunan 216 inek toplam büyükbaşın %52,2'sini oluşturur. Müslüman mahallelerde ineikten sonra en fazla beslenen hayvan 154 adet öküzdür. Bu mahallelerdeki toplam büyükbaş içindeki oranı %37,2 olan öküzü, %1,4 ile 6 adet dana ve %1 ile 4 adet tosun takip etmektedir.

Müslüman mahalleler arasında en fazla büyükbaş besleyen mahalle Meydan'dır. Bu mahalle toplam büyükbaşın %39,9'una sahiptir. Mahallede bulunan 165 hayvandan 105 adeti inek, 59 adeti öküz ve 1 adedi danadır. Tüm mahalleler içinde en çok inek ve öküz de yine bu mahallede bulunmaktadır. Meydan'dan sonra en çok büyükbaş beslenen mahalle 38 hayvan ile Kızılsaray mahallesidir. Bu mahallede 20 inek ve 18 öküz bulunmakla birlikte tosun ve danaya rastlanmamaktadır. Müslüman mahallelerden en az büyükbaşa Baba Doğan (İslam) mahallesinde rastlanırken Cami-i Atik, Çullah Kara, Timurcu Süleyman, İskender Çelebi, Tuzcular, Makbûl Ağa, Ahi Yusuf, Arap Mescidi, Kiçi Bâli, Karadayı, Çavuş Bahçesi ve Elmalı mahallelerinde ise büyükbaş türüne rastlanmamıştır.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde toplamda 34 büyükbaş mevcuttur. Yani toplam büyükbaşın %8,2'si gayrimüslim haneler tarafından beslenmektedir. 34 hayvanın 28'ini inek, 6'sını öküz oluşturmaktadır. Bu ise Antalya genelindeki inek miktarının %14,5'inin ve öküz miktarının %3,8'inin gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde bulunduğu anlamına gelmektedir. Tosun ve dana ise bu mahallelerde bulunmamaktadır. Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesi dışındaki her gayrimüslim mahallede büyükbaş hayvana rastlanmaktadır. En fazla büyükbaşa sahip olan gayrimüslim mahalle Baba Doğan (Zimmi) mahallesidir. Burada 20 adet inek bulunmaktadır. En az büyükbaşa sahip gayrimüslim hane ise 6 inek ile Sofular (Ermeni) mahallesidir.

2.2.2.1. İnek

Tablo 23. Mahallelere Göre İnek Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	İneği Olan Hane Sayısı	İneği Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oramı %	Sağmal İnek	Kısır İnek	Dölsüz İnek	Kara Sığır İneği	Toplam İnek	Toplam İnek Geliri	Toplam Hayvan Geliri İçinde İnek Geliri Oramı %	Toplam Gelir İçinde İnek Geliri Payı %
Müslüman											
Ahi Kızı	32	3	9,4	4	0	1	0	5	80	1	0,6
Sağır Bey	71	1	1,4	2	0	0	0	2	40	0,5	0,2
Cami-i Atik	48	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	26	23	102	0	3	0	105	2040	24,9	4,7
Çullah Kara	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kızıllarım	21	3	14,3	14	5	0	0	19	280	3,4	4
İskender Çelebi	29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bâli Bey	65	1	1,5	2	0	0	0	2	40	0,5	0,1
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şehri Karakoyunlu	12	3	25	12	0	3	0	15	240	2,9	4,5
Hatip Süleyman	28	1	3,6	2	0	0	0	2	40	0,5	0,3
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular	59	6	10,2	14	0	0	0	14	280	3,4	1,4
Ahi Yusuf	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Divan Piri	20	1	5	10	5	0	0	15	200	2,4	0,7
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	1	1,8	2	0	0	0	2	40	0,5	0,3
Takyeci Mustafa	65	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	1	5,3	5	0	0	0	5	100	1,2	1,6
Kızılsaray	117	3	2,6	20	0	0	0	20	400	4,9	1,3
İğdir Hasan	47	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şeyh Sinan	21	2	9,5	9	0	0	0	9	180	2,2	3,1
Baba Doğan	28	1	3,6	1	0	0	0	1	20	0,2	0,2
Kiçi Bâli	38	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Araban	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1191	53	4,5	199	10	7	0	216	3980	48,6	0,9
Gayrimüslim											
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	2	1,1	20	0	0	0	20	400	4,9	2,7
Sofular (Ermeni)	14	6	42,9	0	0	0	6	6	180	2,2	0,1
Makbûl Ağa (Rum)	187	1	0,5	2	0	0	0	2	40	0,5	0
Toplam	401	9	2,2	22	0	0	6	28	620	7,6	0,2
Genel Toplam	1592	62	3,9	221	10	7	6	244	4600	56,2	0,6

Büyükbaş hayvan içerisinde en fazla sahiplenilen ve tek gelir elde edilen hayvan türü inektir. Ancak ilginç bir şekilde ineğin yavrusu olan buzağıya hiçbir hanede

rastlanmamaktadır. Toplam sayısı 244 olan ineğin 221'i sağmal, 10'ü dölsüz, 7'si kısır ve 6'sı karasığır ineği olarak kaydedilmiştir. Gelir getiren inek türleri ise sağmal ve karasığır olanlarıdır. Sağmal bir inekten elde edilen gelir 20 kuruş iken karasığır ineğinden 30 kuruş gelir elde edilmektedir. Toplamda 221 sağmal, 6 karasığır inek bulunduğu göre inek geliri 4.600 kuruş olarak hesaplanmaktadır. 4.600 kuruşun 3.980 kuruş ile %86,5'i Müslüman, 620 kuruş ile %13,5'i gayrimüslim haneler tarafından elde edilmiştir. Bu gelirin toplam hayvan hâsılatı içindeki payı %56,2 iken, toplam gelir içindeki payı %0,6'dır.

İncelenen 1.592 haneden 62'sinde inek bulunmaktadır ki bu durum toplam hanenin %3,9'unda inek bulunduğunu gösterir. En fazla inek bulunan mahalle 105 ile Meydan mahallesidir. 113 haneli Meydan mahallesinde 26 hane tarafından 105 inek beslenmektedir. Mahallede ineği olan hanelerin toplam hane içindeki oranı %23'dür. Bu ineklerin 103'ü sağmal ve 3'ü dölsüz olarak kaydedilmiştir. Mahallede ineklerden elde edilen yıllık gelir 2.040 kuruşken bu gelirin toplam hayvan geliri içindeki payı %24,9 gibi yüksek bir orandır. İnek gelirinin mahallede elde edilen toplam gelire oranı ise %4,7'dir. Meydan mahallesini 20 inekle Kızılsaray ve 19 inekle Kızıllarım mahalleleri takip etmektedir.

Müslüman mahallelerde inek durumuna baktığımızda toplam inek sayısının 216, inek bulunan hane sayısının 53 olduğunu görürüz. Bu mahallelerde 1.191 hanenin yaşadığı bilindiğine göre hanelerin %4,5'i inek sahibidir. 216 ineğin 199'ü sağmal, 10'u kısır ve 7'si dölsüzdür. Bu durumda ineklerin %92,1'i sağmal, %4,6'sı kısır ve %3,2'si dölsüzdür. Müslüman Mahallelerde inekten elde edilen yıllık gelir ise 3.980 kuruştur. Bu gelirin toplam hayvan geliri içindeki oranı %48,6 iken Müslüman mahallelerde elde edilen toplam gelir içindeki payı 0,9'dur. En fazla inek bulunan ve bu hayvandan en fazla gelir elde eden mahalle ise genele bakıldığında da ilk sırayı alan Meydan mahallesidir. Tabloda adı geçen karasığır ineği hiçbir Müslüman mahallede bulunmamaktadır. Cami-i Atik, Çullah Kara, Timurcu Süleyman, İskender Çelebi, Has Balaban, Tuzcular, Makbûl Ağa, Ahi Yusuf, Arap Mescidi, Takyeci Mustafa, İğdir Hasan, Kiçi Bâli, Karadayı, Çavuş Bahçesi, Araban ve Elmalı mahallelerinde ise hiçbir inek türüne rastlanmamaktadır.

Gayrimüslim hanelerin durumuna bakacak olursak buradaki toplam inek sayısının 28 olduğunu görürüz. 401 gayrimüslim haneden 9'unda inek beslenmekle birlikte gayrimüslimler arasında bu hayvana sahip olma oranı %2,2'dir. 28 ineğin 22'si sağmal ve 6'sı karasığır olarak kaydedilmiştir. Karasığır ineği sadece Sofular (Ermeni) mahallesinde bulunmaktadır. Mahallede bulunan 14 haneden 6'sı bu inek türüne sahiptir ve mahallede başka bir inek türüne rastlanılmamaktadır.

Cami-i Cedit (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	2	1,1	6	0	0	0	0	0	0
Toplam	401	2	0,5	6	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	1592	90	5,7	160	2	0,1	4	3	0,2	6

Yukarıdaki tabloda öküz, tosun ve dananın Antalya merkez mahallelerdeki durumu aktarılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere Antalya’da 160 öküz, 4 tosun ve 6 dana bulunmaktadır. 160 öküz 90 hane tarafından beslenmekle birlikte Antalya’da öküz besleme oranı %5,7’dir. 160 öküzün %96,3’sü Müslüman, %3,7’si gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde bulunmaktadır. Tarla sürmede etkin olarak kullanılan bu hayvanın Müslüman mahallelerde daha yaygın olarak görülmesinde gayrimüslimlerin ziraattan uzak olmaları etkilidir. Diğer hayvan türlerinde olduğu gibi en fazla öküz bulunan mahalle yine Meydan mahallesidir. Burada 34 hane tarafından 59 öküz beslenmektedir. Mahallede 113 hanenin yaşadığı bilindiğine göre öküzü olan hane sayısının toplam hane içindeki oranı %30,1’dir. Meydan mahallesini 18 öküz ile Kızılsaray, 15 öküz ile Sofular mahallesi takip eder. Cami-i Atik, Sağır Bey, Çullah Kara ve diğer 9 mahallede daha öküz varlığına rastlanmaktadır.

30 Müslüman mahallenin 14’ünde, 1.191 Müslüman hanenin 88’inde öküz beslendiği görülür. Bu durumda Müslüman mahalleler içinde öküz besleme oranı %46,6; öküz besleyen hane sayısının Müslüman mahalleler içindeki oranı %7,4’dür. En fazla öküz beslenen Müslüman mahalle Meydan olurken, en az öküze sahip Müslüman mahalleler Ahi Kızı, Hatip Süleyman, Âşık Doğan, Tahıl Pazarı ve Araban mahalleleridir.

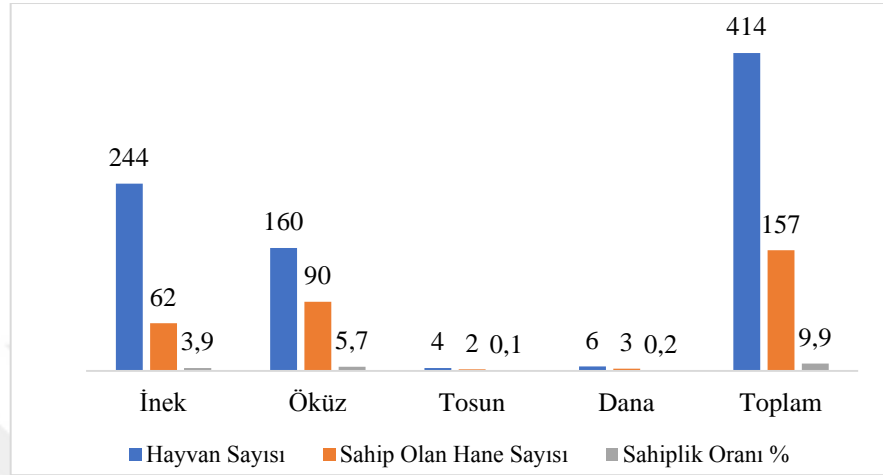
Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde öküzün durumu ise diğer hayvan türlerinde olduğu gibi yetersizdir. 4 gayrimüslim mahallede bulunan toplam öküz sayısı 6’dır. 401 gayrimüslim haneden 2’si yani %0,5’i öküz sahibidir. 6 öküzün tamamı 187 haneli Makbûl Ağa mahallesinde bulunmaktadır. Cami-i Cedit (Reâyâ), Baba Doğan ve Sofular mahallelerinde ise hiç öküze rastlanmamıştır.

Tamamı Kızılsaray mahallesinde bulunan tosunun toplam sayısı 4’tür ve Kör Mustafa isimli şahısın 2 oğlu tarafından beslenmektedir. Tosunu olan hanelerin Kızılsaray mahallesi içindeki oranı %9,5, tosunu olan hane sayısının Müslüman haneler içindeki payı %0,2 ve Antalya genelindeki oranı %0,1’dir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise tosuna rastlanmamaktadır.

Toplam dana sayısı 6 olmakla birlikte bu hayvana yalnızca Müslüman mahallelerde rastlanmaktadır. Müslüman hanelerden 3’ünün dana sahibi olduğu, dana sahibi hane sayısının Müslüman haneler içindeki oranının %0,3, Antalya’da toplam hane içindeki oranının %0,2

olduğu görülmektedir. Bu danalardan 1'i Ahi kızı mahallesinde, bir diğeri Meydan mahallesinde ve kalan 4'ü Şehri Karakoyunlu mahallesinde Sünbül oğlu Kara Ali isimli kişiye aittir.

2.2.2.3. Toplam Büyükbaş

Şekil 10. Antalya'da Toplam Büyükbaş (1844)

Büyükbaş hayvanların toplam sayısı, bu hayvanları sahiplenen hane sayısı ve sahiplik oranları yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Verileri ele aldığımızda en çok sahiplenilen hayvanın öküz olduğunu görmekteyiz. Toplamda 90 hanede 160 öküz beslenmiştir. Öküz sayısı öküz sahibi hane sayısına bölüldüğünde hane başına düşen öküz miktarı 1,8 olarak hesaplanmaktadır. Sahiplik oranı bakımından en yüksek orana sahip olan hayvan da %5,7 ile öküzdür. Öküzden sonra en fazla sahiplenilen hayvan 62 hanede bulunan inektir. İneğin toplam hane içinde sahiplenme oranı %3,9; inek sahibi hane başına düşen ortalama inek sayısı ise 3,9'dur. Sahiplenilme oranı sahip olan hane sayısı ile doğru orantılı olduğu için en yüksek sahiplenme oranında ikinci sırayı inek almaktadır. Antalya'da en çok bulunan hayvan inek olmasına karşın sahiplik açısından öküzün gerisinde kalmıştır.

3 hanede beslenen 6 dananın dana sahibi hane başına düşen ortalama miktarı 2 iken toplam hane içindeki sahiplenme oranı 0,2'dir. Son olarak 2 hanede görülen tosun ise sahiplenme oranı ve sahip olan hane sayısı bakımından son sıradadır. Tosun sahibi hane başına ortalama 2 tosun düşmekteyken bu hayvana sahip hane sayısının Antalya geneli içinde oranı 0,1'dir. Toplam büyükbaş durumuna baktığımızda ise 414 büyükbaşın 157 hanede beslendiğini ve sahiplenme oranının %9,9 olduğunu görmekteyiz.

2.2.3. Yük ve Binek Hayvancılık

Kısrak, bargir, tay, katır, deve ve merkep yük, taşıma ve ulaşımda kullanıldığı için yük ve binek hayvanı olarak değerlendirilmiştir. Dişi ata kısrak, erkek ata bargir ya da beygir, atın yavrusuna tay denilmektedir. Merkep eşeğin diğer adı, katır ise kısrak ile erkek eşeğin çiftleşmesi sonucu doğan melez bir hayvan türüdür. Diğer hayvan türlerinde olduğu gibi defter kayıtlarından elde ettiğimiz verileri aşağıdaki tablolara aktardık. Şimdi bu verileri değerlendirelim. Tabloya sığmadığı için iki adet tabloda bu hayvanları inceledik. Defterlerde yük ve binek olarak değerlendirdiğimiz bu hayvanlara ait herhangi bir gelir kaydına rastlanmamıştır.

Tablo 25. Mahallelere Göre Toplam Yük ve Binek Hayvan Dağılımı (1844)

Yük ve Binek Hayvan Dağılımı							
Mahalleler	Katır	Kısrak	Bargir	Tay	Deve	Merkep	Toplam
Müslüman							
Ahi Kızı	0	1	3	0	0	9	13
Sağır Bey	0	1	21	0	35	14	71
Cami-i Atik	0	1	0	0	0	0	1
Meydan	0	10	27	1	20	36	94
Çullah Kara	0	0	1	0	14	1	16
Timurcu Süleyman	1	0	13	0	0	3	17
Kızıllarım	0	5	4	2	3	6	20
İskender Çelebi	0	2	1	0	0	1	4
Has Balaban	0	0	15	0	21	4	40
Bâli Bey	1	1	7	0	13	2	24
Tuzcular	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	0	0	3	0	0	6	9
Hatip Süleyman	0	6	5	0	6	2	19
Makbûl Ağa	0	0	1	0	0	0	1
Sofular	0	1	9	1	56	18	85
Ahi Yusuf	0	1	6	0	6	3	16
Divan Pîri	0	10	10	0	52	5	77
Arap Mescidi	0	0	0	0	3	1	4
Aşık Doğan	0	0	5	0	14	9	28
Takyeci Mustafa	0	1	4	0	0	8	13
Tahıl Pazarı	0	0	5	0	13	2	20
Kızılsaray	0	2	3	0	11	13	29
İğdir Hasan	0	0	4	0	30	12	46
Şeyh Sinan	0	0	2	0	13	3	18
Baba Doğan	0	2	6	0	12	7	27
Kiçi Bâli	0	0	7	0	17	6	30
Karadayı	0	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	0	0	2	0	0	0	2
Araban	0	0	5	0	2	3	10
Elmalı	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	2	44	169	4	341	174	734
%	0,3	5,9	22,5	0,5	45,5	23,2	97,9
Gayrimüslim							
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	0	0	3	0	0	0	3
Makbûl Ağa (Rum)	0	4	6	0	0	2	12
Baba Doğan (Zimmi)	0	0	0	0	0	1	1

Toplam	0	4	9	0	0	3	16
%	0	0,5	1,2	0	0	0,4	2,1
Genel Toplam	2	48	178	4	341	177	750
%	0,3	6,4	23,7	0,5	45,5	23,6	100

Tablo verilerine göre 1844 yılında Antalya’da 750 baş yük ve binek hayvanı bulunmaktadır. Yük ve binek hayvanını 2 katır, 48 kısarak, 178 bargir, 4 tay, 341 deve ve 177 merkep oluşturmaktadır. Bu hayvanların toplam yük ve binek hayvanı içindeki payları ise şu şekildedir: Katır %0,3; kısarak %6,8; bargir %25,1; tay %0,6; deve %48,2 ve merkep %25. Tabloya baktığımızda Cami-i Cedid (Reâyâ), Tuzcular, Karadayı ve Elmalı mahalleleri hariç her mahallede en az 1 adet yük ve binek hayvanına rastlandığını görmekteyiz. 341 adet ile toplam yük ve binek hayvanın %45,5’ini oluşturan deve en çok beslenen yük ve binek hayvanıdır. Onu 178 adet %23,7 oran ile bargir ve 177 adet %23,6 oran ile merkep takip eder. Antalya’da en az rastlanan yük ve binek türü ise 2 adet %0,3 oran ile katırdır.

Yük ve binek hayvanlarını Müslüman mahalleler çerçevesinde ele aldığımızda durumun çok değişmediğini görmekteyiz. Bu mahallelerde toplamda 692 adet yük ve binek hayvanı bulunmaktadır ki bu tüm yük ve binek hayvanlarının %97,9’unun Müslüman mahallelerde bulunduğu anlamına gelir. En çok beslenen yük ve binek türü olan devenin tamamı Müslüman mahallelerde bulunurken onu takip eden merkebin ve bargirin de neredeyse tamamı yine bu mahallelerdedir. Yine benzer bir şekilde katır ve tayın tamamı Müslüman mahallelerde bulunmaktadır. Meydan mahallesi en çok yük ve binek hayvanın bulunduğu mahalle olurken Tuzcular, Karadayı ve Elmalı mahalleleri dışında bütün Müslüman mahallelerde yük ve binek hayvan türüne ait en az 1 adet hayvan bulunmaktadır.

Gayrimüslim mahallelerdeki yük ve binek sayısı ise sadece 16’dır. Bu mahallelerde katır, tay ve deve bulunmazken kısarak, bargir ve deve sayısı da oldukça azdır. En fazla hayvanın bulunduğu mahalle 12 adet ile Makbûl Ağa Mahallesi olurken Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesinde hiçbir yük ve binek hayvana rastlanmamıştır.

2.3.1.Kısarak, Bargir ve Tay

Tablo 26. Mahallelere Göre Kısarak, Bargir ve Tay Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Kısarak				Toplam Kısarak	Bargir			Tay		
		Kısrağı Olan Hane Sayısı	Kısrağı Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı %	Döllü Kısarak	Dölsüz Kısarak		Bargiri Olan Hane Sayısı	Bargiri Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı %	Toplam Bargir	Tayı Olan Hane Sayısı	Tayı Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı %	Toplam Tay
Ahi Kızı	32	1	3,1	0	0	1	3	9,4	3	0	0	0
Sağır Bey	71	1	1,4	0	0	1	9	12,7	21	0	0	0
Cami-i Atik	48	1	2,1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	4	3,5	1	1	10	24	21,2	27	1	0,9	1
Çullah Kara	13	0	0	0	0	0	1	7,7	1	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	0	0	0	0	0	9	9,6	13	0	0	0
Kızılharim	21	2	9,5	0	0	5	4	19	4	2	4,8	2
İskender Çelebi	29	1	3,4	0	0	2	1	3,4	1	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	0	0	6	18,2	15	0	0	0
Bâli Bey	65	1	1,5	0	0	1	6	9,2	7	0	0	0
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	0	0	3	25	3	0	0	0
Hatip Süleyman	28	2	7,1	0	0	6	5	17,9	5	0	0	0
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Sofular	59	1	1,7	0	0	1	9	15,3	9	1	1,7	1
Ahi Yusuf	32	1	3,1	0	0	1	4	12,5	6	0	0	0
Divan Pîri	20	1	5	0	0	10	3	15	10	0	0	0
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0	0	4	7,1	5	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	1	1,5	0	0	1	3	4,6	4	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	0	0	3	15,8	5	0	0	0
Kızıl Saray	117	1	0,9	0	0	2	3	2,6	3	0	0	0
İğdir Hasan	47	0	0	0	0	0	4	8,5	4	0	0	0
Şeyh Sinan	21	0	0	0	0	0	2	9,5	2	0	0	0
Baba Doğan	28	1	3,6	0	0	2	6	21,4	6	0	0	0
Kiçi Bâli	38	0	0	0	0	0	6	15,8	7	0	0	0
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	2	50	2	0	0	0
Araban	24	0	0	0	0	0	5	20,8	5	0	0	0
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1191	19	1,6	1	1	44	125	10,5	169	3	0,3	4
Gayrimüslim												
Cami-i Cedit (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0	0	3	21,4	3	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	2	1,1	0	0	4	5	2,7	6	0	0	0
Toplam	401	2	0,5	0	0	4	8	2	9	0	0	0
Genel Toplam	1592	21	1,3	1	1	48	133	8,4	178	3	0,2	4

Kayıtlara göre toplam kısrak sayısı 48'dir. 48 kısrığın 44'ü Müslüman, 4'ü gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde bulunmaktadır. Kısrığa sahip toplam hane sayısı 21, bu hanelerin toplam hane içindeki oranı %1,3'tür. Müslüman mahalleler arasında en fazla kısrak bulunan mahalleler Meydan ve Divan Pîri mahalleleridir. Her iki mahallede de 10'ar adet kısrak bulunmaktadır. Meydan mahallesindeki 113 hanenin 4'ünde kısrak bulunuyor olması mahallenin %3,5'inin kısrak sahibi olduğu anlamına gelir. Mahalledeki kısraklardan biri döllü, biri dölsüz olarak kaydedilmiştir. Divan Pîri mahallesinde ise hizmetkârlıkla uğraşan Hacı Mehmet Ağa'ya ait 10 adet kısrak bulunmaktadır. Mahallede kısrak sahiplenme oranı ise %5'tir. Müslüman mahalleleri genel olarak değerlendirdiğimizde 30 yerleşim yerinin 14'ünde, 1.192 hanenin 19'unda kısrak beslendiğini görmekteyiz. Bu durumda Müslüman mahallelerde kısrak sahibi hane sayısının toplam haneye oranı %1,6 olmaktadır. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise yalnızca Makbûl Ağa mahallesinde 2 hanede 4 kısrığa rastlanmıştır. Gayrimüslim hanelerde kısrak sahiplenme oranı ise %0,5 olarak hesaplanmaktadır.

Bir diğer yük ve binek hayvanı olan bargirin toplam sayısı 178'dir. Bu hayvanın 169'u Müslüman mahallede 9'u gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde bulunurken en fazla bargir bulunan mahalle 27 adet ile Meydan'dır. Meydan mahallesinde oturan 113 hanenin 24'ünde yani %21,2'sinde bargir beslenmektedir. Bargir bulunan hane sayısının toplam hane içindeki oranının en yüksek olduğu yerleşim merkezi ise Şehr-i Karakoyunlu mahallesidir. Bu mahallede yaşayan 12 haneden 3'ünde yani mahallenin %25'inde bargir bulunmaktadır. Cami-i Atik, Tuzcular ve Arap Mescidi dışındaki bütün mahallelerde bargir beslendiği ve toplam hane sayısı içinde bargir sahibi olma oranının %8,4 olduğu görülür.

Müslüman mahallelerde 1191 haneden 125'inde yani %10,5'inde bargir bulunmaktadır. Müslüman mahalleler içinde en fazla bargiri olan hane sayısı ile en fazla bargir bulunan mahalle Meydan mahallesidir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise Sofular (Ermeni) ve Makbûl Ağa mahallelerinde 8 adet bargir bulunmaktadır. Gayrimüslim 401 haneden 8'inde bargir bulunması gayrimüslimlerin %2'sinin bargir sahibi olduğunu gösterir.

Tay yalnızca Meydan, Kızılharim ve Sofular mahallelerinde bulunmaktadır. Toplam tay sayısı 4 olmakla birlikte adı geçen mahallelerin her birinde 1 hane tay beslemektedir. 113 haneli Meydan'ın tay sahibi hane oranı %0,9; 21 haneli Kızılharim mahallesinde %4,8 ve 59 haneli Sofular mahallesinde %1,7'dir. Müslüman 1.191 hane içinde tay sahiplenme oranı ise 0,2'dir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde taya rastlanmamıştır.

2.2.3.2. Katır, Merkep ve Deve

Tablo 27. Mahallelere Göre Katır, Merkep ve Deve Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Katır			Merkep			Deve			
		Katırı Olan Hane Sayısı	Katırı Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı	Toplam Katır	Merkebi Olan Hane Sayısı	Merkebi Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı	Toplam Merkep	Devesi Olan Hane Sayısı	Devesi Olan Hane Sayısının Toplam Haneye Oranı	Dişi Deve	Toplam Deve
Müslüman											
Ahi Kızı	32	0	0	0	8	25	9	0	0	0	0
Sağır Bey	71	0	0	0	13	18,3	14	7	9,9	0	35
Cami-i Atik	48	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	0	0	0	35	31	36	13	11,5	0	20
Çullah Kara	13	0	0	0	1	7,7	1	1	7,7	0	14
Timurcu Süleyman	94	1	1,1	1	3	3,2	3	0	0	0	0
Kızılharım	21	0	0	0	6	28,6	6	1	4,8	0	3
İskender Çelebi	29	0	0	0	1	3,4	1	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	3	9,1	4	1	3	0	21
Bâli Bey	65	1	1,5	1	2	3,1	2	2	3,1	0	13
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	0	0	0	6	50	6	1	8,3	0	0
Hatip Süleyman	28	0	0	0	2	7,1	2	1	3,6	0	6
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sofular	59	0	0	0	17	28,8	18	15	25,4	0	56
Ahi Yusuf	32	0	0	0	3	9,4	3	1	3,1	0	6
Divan Piri	20	0	0	0	4	20	5	5	25	0	52
Arap Mescidi	34	0	0	0	1	2,9	1	1	2,9	0	3
Âşık Doğan	56	0	0	0	8	14,3	9	4	7,1	0	14
Takyeci Mustafa	65	0	0	0	8	12,3	8	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	2	10,5	2	2	10,5	0	13
Kızılsaray	117	0	0	0	11	9,4	13	6	5,1	0	11
İğdir Hasan	47	0	0	0	12	25,5	12	7	14,9	2	30

Şeyh Sinan	21	0	0	0	3	14,3	3	4	19	0	13
Baba Doğan	28	0	0	0	6	21,4	7	2	7,1	0	12
Kiçi Bâli	38	0	0	0	5	13,2	6	3	7,9	0	17
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Araban	24	0	0	0	3	12,5	3	1	4,2	0	2
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1191	2	0,2	2	163	13,7	174	78	6,5	2	341
Gayrimüslim											
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	1	0,5	1	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	0	0		2	1,1	2	0	0	0	0
Toplam	401	0	0	0	3	0,7	3	0	0	0	0
Genel Toplam	1592	2	0,1	2	166	10,4	177	78	4,9	2	341

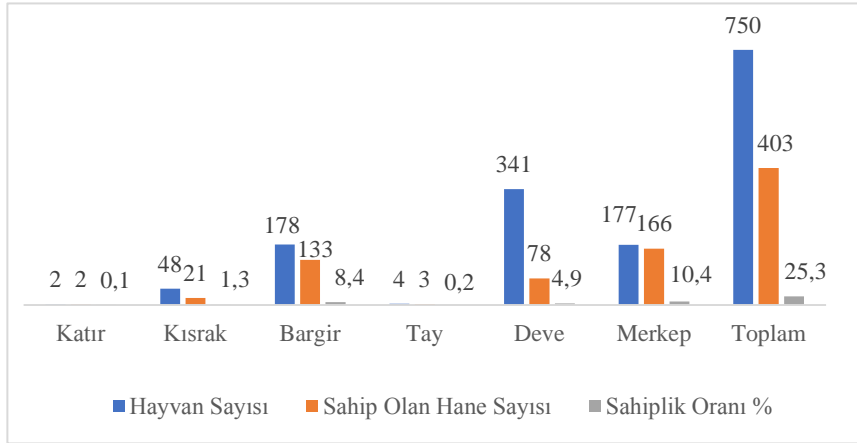
Katır bulunan mahalleler Timurcu Süleyman ve Bâli Bey mahalleleridir. Her iki mahallede de bir adet katır bulunmaktadır. 94 haneli Timurcu Süleyman mahallesinde yalnızca 1 hane tarafından katır beslendiği için mahallede katır sahipliği oranı %1,1'dir. Benzer şekilde 65 hane bulunan Bâli Bey mahallesinde katır sahibi hane oranı %1,5'tir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise katır bulunmamaktadır.

Merkep, yük ve binek hayvanları içerisinde en fazla hanenin sahip olduğu türdür. Antalya'da toplamda 177 adet merkep bulunmaktadır. Bunun 174'ü Müslüman haneler, 3'ü gayrimüslim haneler tarafından beslenmektedir. Toplamda 166 hane merkep sahibidir. Bu durumda Antalya'da merkep sahibi olma oranı %10,4'dür. En fazla merkep bulunan mahalle ise Meydan mahallesidir. Burada 35 hanenin sahip olduğu 36 adet merkep bulunmaktadır.

Şehr-i Karakoyunlu Mahallesi merkep sahipliği oranının en yüksek olduğu mahalledir. 12 haneli mahallenin 6 hanesi yani mahalle sakinlerinin %50'si merkep sahibidir. Cami Atik, Tuzcular, Makbûl Ağa İslam, Cami-i Cedid (Reâyâ) ve Sofular mahallelerinde ise merkep bulunmamaktadır. Müslüman mahallelerin merkep sahipliği oranı %13,7'dir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise toplam 3 adet merkep bulunmaktadır. Sofular ve Makbûl Ağa mahallelerinde 3 hane tarafından beslenen merkeplerin gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde sahiplenme oranı 0,7'dir.

Yük ve binek hayvanları içerisinde en fazla bulunan hayvan türü devedir. Deve bu dönemde taşımacılıkta vazgeçilmez bir araçtır. Kayıtlarda mesleği deveci olan pek çok haneye rastlanmıştır. Antalya mahallelerinde 341 adet deve bulunmaktadır. Develerin hepsi Müslüman haneler tarafından beslenmektedir. İğdir Hasan mahallesinde bulunan 2 deve dışı olarak ayrıca belirtilmiş diğer mahallelerde devenin herhangi bir özelliği belirtilmemiştir. 1.191 Müslüman hanenin 78 hanesinde deve varlığına rastlanır. Diğer bir ifadeyle Antalya Müslüman halkının %6,5'i deve sahibidir. En çok deve bulunan mahalle 56 deve ile Sofular mahallesidir. Bu mahalle sakinlerinin %25,4'ü deve beslemektedir. Tüm mahalleler içinde en yüksek deve sahipliği oranının olduğu yer de yine burasıdır.

2.2.3.3. Toplam Yük ve Binek

Şekil 11. Antalya'da Toplam Yük ve Binek Hayvan (1844)

Yük ve binek hayvanların sayısını, bu hayvanlara sahip hane sayısını ve sahiplik oranlarını ifade eden grafiğe göre 750 hayvan 403 hane tarafından beslenmektedir. Yük ve binek hayvanı besleyen hane başına düşen ortalama hayvan sayısı 1,9'dur. Bu hayvan grubunun toplam hane içinde sahiplenme oranı %23,3'dür. Yük ve binek hayvanı içinde 166 hanede bulunan merkep %10,4 oranla sahiplik oranı açısından birinci sıradadır. Toplam 177 merkebi merkep sahibi hane sayısına böldüğümüzde hane başına 1 merkep düştüğü görülür. Merkepten sonra sahiplik oranının en yüksek olduğu hayvan türü 133 hane tarafından beslenen bargirdir. Bargir beslenen 133 hane başına ortalama olarak 1 bile düşmemektedir. 341 adet ile deve, yük ve binek hayvan grubunda en fazla olan türdür. Ancak devenin sahip olunma açısından merkep ve bargirin gerisinde kaldığı görülür. 341 deve 78 hane arasında paylaşılırken hane başına ortalama 4 deve düştüğü söylenebilir. En az sahip olunan hayvan ise sayıca da az olan katırdır.

2.2.4. Arıcılık

İncelediğimiz kayıtlara göre Antalya'da arıcılık da yapılmaktadır. Defter kayıtlarında kovan sahibi hanelerin kaç adet kovana olduğu yazılmış ve hemen altına yıllık geliri kuruş cinsinden verilmiştir. Nefs-i Antalya mahallelerinde arıcılıkla uğraşan 6 mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler Meydan, Kızılharim, Şehr-i Karakoyunlu, Sofular, Takyeci Mustafa ve Kızılsaray mahalleleridir. Mahallelerin hepsi Müslüman olup, gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde arıcılık yapılmamaktadır. 1.592 haneden sadece 13'ünde kovana rastlanmaktadır. Bu durumda Antalya halkının %0,8'inin arıcılık yaptığını söylemek mümkündür. En fazla kovanın bulunduğu Meydan mahallesinde 113 haneden 5'i kovan işiyle uğraşmakta, yüzdesel ifadeyle mahalle sakinlerinin %4,4'ü arıcılık yapmaktadır. En az kovanın bulunduğu mahalle ise Şehr-i Karakoyunlu mahallesidir. Burada toplam 12 haneden

2'sinde kovan bulunmasına rağmen bu rakam mahallenin %16,7'sinde arı kovani bulunduğunu göstermektedir. Mahallede bulunan hane sayısının azlığı nedeniyle kovan sahipliği bakımından ilk sırayı bu mahalle alır.

239 arı kovanından elde edilen yıllık hâsılat 2.390 kuruştur. Böylece Antalya mahallelerinde bir arı kovanından sabit olarak 10 kuruş yıllık gelir elde edildiği söylenebilir. Arıcılıktan en çok gelir elde eden mahalle en fazla kovanın bulunduğu Meydan mahallesidir. Mahallede 159 kovandan 1.590 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu rakam toplam hayvan geliri içinde %19,4'lük, mahallenin toplam geliri içinde %3,7'lik bir paya sahiptir. Hayvan hâsılatı içinde arıcılık gelirlerinin en yüksek olduğu mahalle ise Takyeci Mustafa mahallesidir. 20 kovanın bulunduğu mahallede arıcılıktan 200 kuruş elde edilmiştir. Mahallede bulunan diğer hayvan türlerinden gelir elde edilmediği için mahallede hayvan hâsılatının tamamı arı kovanlarından elde edilmiştir. 200 kuruşun toplam gelir içindeki payı ise %1,3'tür.

Tablo 28. Antalya'da Arıcılık (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Kovan Olan Hane Sayısı	Kovan Olan Hane Sayısının Toplam Hane İçindeki Oranı %	Toplam Kovan	Toplam Kovan Geliri	Hayvan Hâsılatı İçindeki Oranı %	Toplam Gelir İçindeki Oranı%
Ahi Kızı	32	0	0	0	0	0	0
Sağır Bey	71	0	0	0	0	0	0
Cami-i Atik	48	0	0	0	0	0	0
Meydan	113	5	4,4	159	1590	19,4	3,7
Çullah Kara	13	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	94	0	0	0	0	0	0
Kızılharım	21	3	14,3	15	150	1,8	2,2
İskender Çelebi	29	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	33	0	0	0	0	0	0
Bâli Bey	65	0	0	0	0	0	0
Tuzcular	43	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	2	16,7	5	50	0,6	0,9
Hatip Süleyman	28	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa	3	0	0	0	0	0	0
Sofular	59	1	1,7	25	250	35	1,2
Ahi Yusuf	32	0	0	0	0	0	0
Divan Piri	20	0	0	0	0	0	0
Arap Mescidi	34	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	56	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	65	1	1,5	20	200	2,4	1,3
Tahıl Pazarı	19	0	0	0	0	0	0
Kızılsaray	117	1	0,9	15	150	1,8	0,5
İğdir Hasan	47	0	0	0	0	0	0
Şeyh Sinan	21	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan	28	0	0	0	0	0	0
Kiçi Bâli	38	0	0	0	0	0	0
Karadayı	15	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	4	0	0	0	0	0	0

Araban	24	0	0	0	0	0	0
Elmalı	7	0	0	0	0	0	0
Toplam	1.191	13	1,1	239	2.390	29,2	0,5
Gayrimüslim							
Cami-i Cedit (Reâyâ)	13	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	187	0	0	0	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	14	0	0	0	0	0	0
Baba Doğan (Zimmi)	187	0	0	0	0	0	0
Toplam	401	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	1.592	13	0,8	239	2.390	29,2	0,3

2.2.5. Toplam Hayvancılık

İncelenen defterlere göre Antalya mahallelerinde büyükbaş, küçükbaş, yük ve binek ile arı kovani olmak üzere 4 çeşit hayvan grubu bulunmaktadır. Mahallelerde büyükbaş hayvan olarak; öküz, inek, tosun ve dana, küçükbaş hayvan olarak keçi, koyun, kuzu ve oğlak; yük-binek hayvanı grubundan da bargir, merkep, tay, deve ve kısarak beslenmektedir. Defterlerde bazı hayvanlar sağmal, dişi, kısır, döllü, dölsüz gibi ayırt edici özellikleri ile kaydedilmiştir. Kümes hayvanı olarak ise herhangi bir kayıda rastlanmamıştır. Hane mesleklerine bakıldığında çobanlık dışında hayvansal meslekler görülme de her türlü meslek sahibi, hayvan beslemektedir.

Tablo 29. Antalya'da Hayvan Türlerinin Dağılım Oranı (%) (1844)

Hayvan Türlerinin Dağılım Oranı (%)		
Hayvanın Türü	Adet	%
Büyükbaş	414	24,8
Küçükbaş	505	30,3
Yük ve Binek	750	44,9
Toplam	1.669	100
Arı Kovanı	239	-

Antalya genelinde 1.629 baş hayvan ve 239 adet arı kovani bulunmaktadır. Toplam hayvan içerisinde sayıca en fazla bulunan hayvan 750 baş ile yük ve binek hayvanıdır. Bu dönemde yük ve binek hayvanları ulaşımda ve taşımada vazgeçilmez bir araç olduğu için toplam hayvan içindeki payı %44,9 gibi yüksek bir orandır. Yük ve binekten sonra en çok beslenen hayvan türü küçükbaş hayvandır. Sayısı 505 olan küçükbaşın, toplam hayvan içindeki oranı %30,3'dür. Onu 414 baş %24,8 oran ile büyükbaş hayvan takip etmektedir. Antalya mahallelerindeki toplam arı kovani ise 239'dur. Arılar baş üzerinden değil kovan üzerinden değerlendirildiği için tabloda genele dâhil edilmemiştir.

Tablo 30. Toplam Hayvan Gelir Dağılımı (1844)

TOPLAM HAYVAN GELİR DAĞILIMI					
Hayvanın Cinsi	Hayvan Sayısı	Gelir Getiren Hayvan Sayısı	Gelir Getiren Hayvanın Toplam Sayıya Oranı %	Elde Edilen Gelir	Toplam Hayvan Geliri İçindeki Oranı %
Büyükbaş	414	227	55,2	4.600	56,2
Küçükbaş	505	285	56,4	1.200	14,7
Yük ve Binek	750	0	0	0	0
Toplam	1.669	512	31,5	5.800	70,8
Arı Kovanı	239	239	-	2.390	29,2

Temel amacı hanelerin gelirini ve bu gelirden alınacak vergiyi tespit etmek olan Temettuat defterlerine göre hayvanları gelir getiren ve getirmeyen olarak değerlendirmek de mümkündür. Kayıtlara göre 1.629 baş hayvanın 512'sinden yani %30,7'sinden gelir elde edilmektedir. Böylece gelir getirmeyenlerin oranı %70,3 olarak hesaplanmaktadır. Gelir getiren hayvan türleri sağmal inek, karasığır ineği, sağmal keçi, sağmal koyun ve arı kovanlarıdır. Defterlerde toplam hayvan içerisinde en yüksek paya sahip olan yük ve binek hayvanlarına ait gelir kaydına rastlanmamaktadır. Bu hayvanlar sadece hanelerin günlük ihtiyaçlarını gidermek için kullanılmış olmalıdır.

En fazla gelir getiren hayvan türü 4.600 kuruş ile büyükbaş hayvandır. 414 adet büyükbaşın 227'sinden yani %54,8'inden gelir elde edilmektedir. Büyükbaş hayvan gelirinin toplam hayvan geliri içindeki payı %56,2'dir. Kayıtlarda büyükbaş hayvan olarak öküz, dana ve tosuna ait gelir kaydına rastlanmazken, yalnızca karasığır ve sağmal ineklerden gelir elde edildiği görülmektedir. Bu gelirin %3,9'ü karasığır ineklerden %96,1'i ise sağmal ineklerden elde edilmiştir.

Büyükbaştan sonra en çok gelir getiren hayvan küçükbaştır. Kayıtlara göre Antalya merkez mahallelerinde küçükbaş hayvan olarak keçi, koyun, oğlak ve kuzu beslenmektedir. 505 küçükbaşın 285 adedinden, başka bir ifadeyle %56,4'ünden gelir elde edilmektedir. Küçükbaş hayvanlar içinde gelir getirenler keçi ve koyunların sağmal olanlarıdır. Küçükbaştan elde edilen toplam gelir ise 1.200 kuruştur. Bu rakamın toplam hayvan geliri içindeki oranı %14,7'dir. Bu gelirinin %85'i sağmal keçilerden, %15'i sağmal koyunlardan elde edilmiştir.

Arıcılık da gelir getiren hayvancılık faaliyetlerindedir. Bir arı kovanından elde edilen yıllık gelir 10 kuruştur. Toplamda 239 arı kovanı olduğuna göre elde edilen yıllık kazanç 2390 kuruş olarak hesaplanmaktadır. Bütün kovanlardan gelir elde edildiği için gelir getiren kovanın toplam kovan içindeki oranı %100'dür. Arıcılıktan elde edilen gelir toplam hayvan gelirinin ise %29,2'sini oluşturmaktadır.

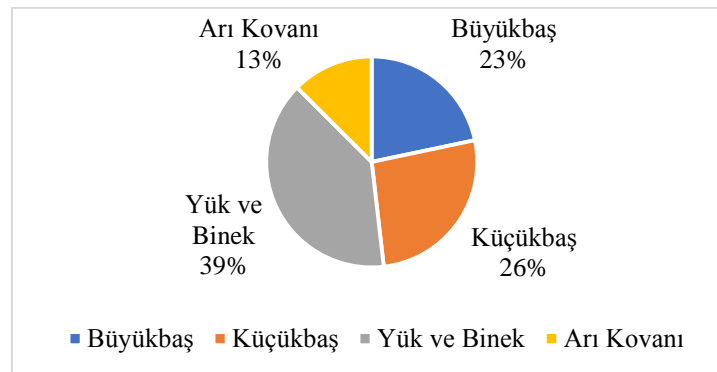
Tablo 31. Antalya'da Hayvan Sahiplik Oranı (%) (1844)

Hayvan Sahiplik Oranı (%)			
Hayvanın Cinsi	Hayvan Sayısı	Sahip Olan Hane Sayısı	Sahiplik Oranı %
Büyükbaş	414	157	9,9
Küçükbaş	505	20	1,3
Yük ve Binek	750	403	25,3
Toplam	1.669	580	36,4
Arı Kovanı	239	13	0,8

1.592 hanenin 580'i baş olarak değerlendirilen, 13'ü kovan olarak değerlendirilen hayvan türlerinden en az birine sahiptir. Bu durumda baş olarak değerlendirilen hayvanların sahiplik oranı %36,4, arı kovanına sahip hanelerin oranı %0,8'dir. Toplam hayvan içinde en fazla sahiplenilen hayvan türü sayıca da en fazla olan yük ve binek hayvanıdır. 1592 hanenin 403'ünde en az bir adet yük ve binek hayvan bulunmaktadır. Yük ve binek hayvana sahip olan hane sayısının toplam haneye oranı ise %25,3'dür. Bu grup içinde en çok sahiplenilen hayvan türü ise merkeptir. Antalya mahallelerinde en az 1, en fazla 2 merkebe sahip olan 166 hane bulunmaktadır. Bu durum hanelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bu hayvanları beslediğini düşündürmektedir.

Yük ve binek hayvanından sonra en çok sahiplenilen diğer hayvan türü büyükbaşdır. 1592 hanenin 157'sinde en az 1 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu grubun genel toplam içindeki sahiplik oranı ise %9,9'a denk gelmektedir. En çok sahiplenilen büyükbaş ise 90 hanenin beslediği öküzdür.

Toplamda 505 adet olan küçükbaş, büyükbaştan sayıca fazla olsa da sadece 20 hane tarafından beslenmektedir. Bu durumun sebebi olarak küçükbaş hayvanların sürü şeklinde beslenmesi gösterilebilir. Bu hayvan grubunun sahiplik oranı %1,3'dür. En fazla sahip olunan küçükbaş ise 9 hanede bulunan keçidir. Toplamda 239 adet olan arı kovanı ise 13 hanede bulunmaktadır. Arı kovanı sahibi hane sayısının toplam hane içindeki oranı %0,8'dir.

Şekil 12. Hayvanların Türlerine Göre Dağılım Oranı (%) (1844)

Nefs-i Antalya mahallelerindeki hayvan varlığı tabloda verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere büyükbaş olarak değerlendirildiğimiz inek, öküz, dana ve tosun hayvanlarının toplam sayısı 414 iken toplam hayvan sayısının %23'ünü oluşturmaktadır. Keçi, koyun, oğlak ve kuzu ise küçükbaş hayvan kategorisinde 505 adet ile toplam hayvan içinde %26'lık bir paya sahiptir.750 ile toplam hayvan sayısının %39'unu oluşturan deve, katır, merkep gibi hayvanlar ise yük ve binek hayvanlar olarak ele alınmıştır. Yüzdeler dilim içinde en yüksek payın yük ve binek hayvanlara ait olması o dönemde ulaşım ve taşıma faaliyetlerinde hayvan gücünün kullanılıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca defterde tüccar olarak kaydedilen hanelerin özellikle bu tür hayvanlara sahip olması duruma uygun düşmektedir. Arı “kovanları ise toplam hayvan içerisinde %13'lük bir dilime sahiptir.

Tablo 32. Hayvan Türlerine Göre Gelir Dağılımı (1844)

Mahalleler	Büyükbaş Hayvan Hâsılatı	Küçükbaş Hayvan Hâsılatı	Yük ve Binek Hayvan Hâsılatı	Arı Kovanı Hâsılatı	Toplam Hâsılat	Her Bir Mahallenin Hayvan Hâsılatının Toplam Hayvan Hâsılatına Oranı %
Müslüman						
Ahi Kızı	80	0	0	0	80	1,0
Sağır Bey	40	0	0	0	40	0,5
Cami-i Atik	0	0	0	0	0	0
Meydan	2.040	280	0	1590	3.910	47,7
Çullah Kara	0	0	0	0	0	0
Timurcu Süleyman	0	0	0	0	0	0
Kızılharım	280	300	0	150	730	8,9
İskender Çelebi	0	0	0	0	0	0
Has Balaban	0	0	0	0	0	0
Bâli Bey	40	0	0	0	40	0,5
Tuzcular	0	0	0	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	240	0	0	50	290	3,5
Hatip Süleyman	40	0	0	0	40	0,5
Makbûl Ağa	0	0	0	0	0	0
Sofular	280	80	0	250	610	7,4
Ahi Yusuf	0	0	0	0	0	0
Divan Pîri	200	0	0	0	200	2,4
Arap Mescidi	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	40	0	0	0	40	0,5
Takyeci Mustafa	0	0	0	200	200	2,4
Tahıl Pazarı	100	0	0	0	100	1,2
Kızılsaray	400	0	0	150	550	6,7
İğdir Hasan	0	80	0	0	80	1,0
Şeyh Sinan	180	300	0	0	480	5,9
Baba Doğan	20	60	0	0	80	1,0
Kiçi Bâli	0	100	0	0	100	1,2
Karadayı	0	0	0	0	0	0
Çavuş Bahçesi	0	0	0	0	0	0
Araban	0	0	0	0	0	0
Elmalı	0	0	0	0	0	0
Toplam	3.980	1.200	0	2.390	7.570	92,4
Gayrimüslim						

Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	0	0	0	0
Sofular (Ermeni)	180	0	0	0	180	2,2
Makbûl Ağa (Rum)	40	0	0	0	40	0,5
Baba Doğan (Zimmi)	400	0	0	0	400	4,9
Toplam	620	0	0	0	620	7,6
Genel Toplam	4.600	1.200	0	2.390	8.190	100,0

Temettüat kayıtlarına göre Antalya’da hayvanlardan elde edilen toplam gelir 8.190 kuruştur. 8.190 kuruşun 7.570’i (%92,4) Müslüman mahallelerde, 620 (%7,6) kuruşu gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde elde edilmektedir. Elde edilen hayvan hâsılâtının 4.600 kuruş ile %56,2’si büyükbaştan, 1.200 kuruş ile %14,7’si küçükbaştan ve 2.390 kuruş ile %29,2’si arı kovanından sağlanmaktaydı. Yük ve binek olarak değerlendirilen bargir, kısrak, deve gibi hayvanlardan gelir elde edilmediği için toplam hayvan hâsılâtı içinde yük ve binek hayvanlarının payı %0’dır.

Hayvandan en fazla gelir alan mahalle Meydan’dır. 3.910 kuruşun elde edildiği Meydan mahallesinde en çok gelir getiren hayvan türü 2.040 kuruş ile büyükbaştır. Büyükbaştan sonra mahallede 1.590 kuruş ile arıcılık 280 kuruş ile küçükbaş gelir getirmektedir. Mahallenin toplam hayvan geliri içindeki payı %47,7 oranla neredeyse toplam hayvan gelirinin yarısıdır. Meydan mahallesinden sonra hayvandan en fazla gelir elde eden mahalleler Kızılharim, Sofular ve Kızılsaray mahalleleridir. Bu mahallelerin toplam hayvan geliri içindeki payı sırasıyla %8,9; %7,4 ve %6,7’dir. Çullah Kara, Timurcu Süleyman, İskender Çelebi, Has Balaban, Tuzcular, Makbûl Ağa, Ahi Yusuf ve Arap Mescidi mahallelerinde ise hiçbir hayvan türüne ait gelir saptanamamıştır.

Müslüman mahallelerin toplam hayvan hâsılâtı 7.570 kuruştur ve toplam hayvan gelirinin %92,4’ünü oluşturmaktadır. 7.570 kuruşun 3980 kuruşu yani %52,6’sı büyükbaş, 1.200 kuruşu yani %15,9’u küçükbaş, 2.390 kuruşu yani %31,6’sı arı kovanlarından elde edilmiştir. Müslüman mahalleler içinde hayvandan en fazla gelir elde eden mahalle Meydan mahallesidir. Büyükbaş ve arı kovanından en fazla gelir elde eden mahalle de yine Meydan mahallesidir. Kızılharim ve Şeyh Sinan mahalleleri ise küçükbaş hayvancılıktan en fazla gelir elde edilen mahallelerdir.

Gayrimüslim mahallelerin hayvanlardan elde ettiği toplam 620 kuruştur. Tamamı büyükbaştan elde edilen 620 kuruşun toplam hayvan hâsılâtı içindeki payı %7,6’dır. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde hayvandan en çok gelir elde eden mahalle 400 kuruş ile Baba Doğan mahallesidir. Mahallenin toplam hayvan geliri içindeki payı %4,9’dur. Gayrimüslim mahalleler içindeki hayvan gelirine oranı ise %64,5 denk gelir. Sofular

mahallesindeki toplam hayvan geliri 180, Makbûl Ağa'nın ise yalnızca 40 kuruştur. Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesinde ise herhangi bir hayvana ait gelir kaydı bulunmamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde hayvancılıktan elde edilen en yüksek geliri %47,7 ile Meydan mahallesi sağlamaktadır. En az gelir elde edilen mahalleler ise %0,5 ile Sağır Bey, Bâli Bey, Hatip Süleyman, Âşık Doğan ve Makbûl Ağa (Rum) mahalleleridir. Bu 5 mahallede hayvancılıktan 40 kuruş elde edilmiştir. Cami-i Atik, Timurcu Süleyman, İskender Çelebi, Has Balaban, Tuzcular, Makbûl Ağa İslam, Ahi Yusuf, Arap Mescidi ve Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallelerinde ise hayvancılıktan hiç gelir elde edilmemiştir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEFS-i ANTALYA'DA EKONOMİK YAPI

3.1. Gelir ve Vergiler

3.1.1. Mahallelere Göre Gelir Dağılımı

Temettüat defterlerinin asıl amacı hane reislerinin elde ettiği gelirlere göre vergi vermesini sağlamaktır. Bu nedenle defterlere hanelerin elde ettikleri ziraat, hayvan, emlak, meslek ve hatta zuhurat gelirleri büyük bir titizlikle kaydedilmiştir. Her hanenin gelir beyanında dürüst olup olmadığı bilinmemekle beraber elimizdeki veriler sayesinde hanelerin elde ettiği gelirler, bu gelirlerin kaynaklara göre dağılımı, mahallelerin refah düzeyleri ve bu sayede Antalya şehrinin ekonomik profili hakkında çıkarımlar yapabilmekteyiz. 1844-1845 yılında Antalya merkez mahallelerinde elde edilen toplam geliri, bu gelirin hane başına düşen ortalama miktarını ve mahalle gelirlerinin toplam gelir içindeki payını içeren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 33. Mahallelere Göre Gelir Dağılımı (1844)

Mahalleler	Hane Sayısı	Toplam Gelir	Hane Başına Düşen Gelir (krş.)	Gelirin Toplam Gelir İçindeki Payı (%)
Müslüman				
Ahi Kızı	32	13230	413	1,9
Sağır Bey	71	22925	323	3,2
Cami-i Atik	48	20045	418	2,8
Meydan	113	43213	382	6,1
Çullah Kara	13	4710	362	0,7
Timurcu Süleyman	94	29265	311	4,1
Kızılharım	21	6930	330	1
İskender Çelebi	29	9780	337	1,4
Has Balaban	33	28847	874	4,1
Bâli Bey	65	30840	474	4,4
Tuzcular	43	14362	334	2
Şehr-i Karakoyunlu	12	5325	444	0,8
Hatip Süleyman	28	14194	507	2
Makbûl Ağa	3	990	330	0,1
Sofular	59	20307	344	2,9
Ahi Yusuf	32	10570	330	1,5
Divan Pîri	20	29808	1490	4,2
Arap Mescidi	34	7470	220	1,1
Âşık Doğan	56	15255	272	2,2
Takyeci Mustafa	65	15490	238	2,2
Tahıl Pazarı	19	6160	324	0,9
Kızılsaray	117	30420	260	4,3
İğdir Hasan	47	9035	192	1,3
Şeyh Sinan	21	5901	281	0,8
Baba Doğan	28	10190	364	1,4

Kiçi Bâli	38	15920	419	2,2
Karadayı	15	13718	915	1,9
Çavuş Bahçesi	4	2380	595	0,3
Araban	24	6410	267	0,9
Elmalı	7	1350	193	0,2
Toplam	1191	445040	374	62,9
Gayrimüslim				
Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	7250	558	1
Sofular (Ermeni)	14	14800	1057	2,1
Makbûl Ağa (Rum)	187	135023	722	19,1
Baba Doğan (Zimmi)	187	105845	566	15
Toplam	401	262918	656	37,1
Genel Toplam	1592	707958	445	100

Tabloya göre 1844 yılında Antalya’da elde edilen toplam gelir 707.958 kuruştur. Bu gelirin 445.040 kuruşu (%62,9) Müslüman, 262.918 kuruşu (%37,1) gayrimüslim mahallelerden elde edilmekteydi. Elde edilen toplam geliri hane sayısına böldüğümüzde hane başına ortalama olarak 445 kuruş gelir düştüğü söylenebilir. Hane başına düşen ortalama gelir miktarı Müslüman mahallelerde 374 kuruş, gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise 445 kuruştur. Görüldüğü gibi gayrimüslim hanelerin gelir düzeyi genel ortalamanın, dolayısıyla Müslüman mahallelerin genel ortalamasının bir hayli üstündedir. Bu durumdan çıkarılabilecek en temel sonuç Antalya gayrimüslimlerin refah düzeyinin Müslümanlardan daha iyi olduğudur.

En fazla gelirin elde edildiği mahalle 135.023 kuruşla Makbûl Ağa (Rum) mahallesiyken, gelir düzeyi en düşük mahalle 1.350 kuruş gelir elde eden Elmalı mahallesiydi. Tabii bu durum mahallelerin nüfus yoğunluğu ile de doğru orantılıdır. Müslümanlar arasında en fazla gelir elde edilen mahalle 43.213 kuruş ile Meydan mahallesidir. Bu mahalle toplam gelirin %6,1’ini elinde tutmaktadır. Meydan mahallesini 30.840 kuruş ile Bâli Bey ve 30.420 kuruş ile Kızılsaray mahalleleri takip etmekte, böylece adı geçen 3 mahalle Antalya’da elde edilen gelirin %14,8’ini oluşturmaktaydı. En düşük gelire sahip Müslüman mahalle 990 kuruş ile Makbûl Ağa olurken mahallenin toplam gelir içindeki payı %0,1’di. Hane başına en yüksek gelirin düştüğü mahalle 1.490 kuruş ile Divan Pîri, hane başına en az gelir düşen mahalle 192 kuruş ile İğdir Hasan mahallesiydi. Mahalle gelirinin toplam gelire oranında en yüksek yüzde %6,1 ile Meydan mahallesindeyken en düşük yüzde %0,1 ile Makbûl Ağa mahallesindeydi. Müslüman mahallelerde hane başına düşen ortalama gelir ise genel ortalamanın altındaydı.

187 haneli Makbûl Ağa (Rum) mahallesi kalabalık bir nüfusa sahip olmasından ötürü hem gayrimüslim yerleşim birimleri arasında, hem de genel tabloda 135.023 kuruşla en yüksek geliri elinde tutan mahalleydi. Mahallede hane başına düşen ortalama gelir 722

kuruştı. Ancak gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde hane başına en yüksek gelirin düştüğü mahalle 1057 kuruşla Sofular (Ermeni) mahallesiydi. Bu mahalleler arasında en düşük gelir payına sahip olan, aynı zamanda hane başına en düşük gelir düşen mahalle Cami-i Cedid (Reâyâ) mahallesiydi. Bu mahallede elde edilen gelir, toplam gelirin %1'ini oluşturmaktaydı. Anadolu mahallelerinde farklı gelir düzeyine sahip hanelerin herhangi bir ayrıma tabi tutulmayarak yakın evlerde yaşadığı görülmektedir.¹²⁷ İncelenen Mahallelerde de aynı mahalle içinde farklı kesimden insanların iç içe yaşadığı söylenebilir.

3.1.2. Mahallelere Göre Gelir Grupları

Tablo 34. Mahallelere Göre Gelir Grupları (1844) ¹²⁸

Mahalleler	Hane Sayısı	Alt Gelir Grubu İçindeki Hane Sayısı	Toplam Hane İçindeki Yüzdesi %	Orta Gelir Grubu İçindeki Hane Sayısı	Toplam Hane İçindeki Yüzdesi %	Üst Gelir Grubu İçindeki Hane Sayısı	Toplam Hane İçindeki Yüzdesi %
Müslüman							
Ahi Kızı	32	23	71,9	9	28,1	0	0
Sağır Bey	71	61	85,9	10	14,1	0	0
Cami-i Atik	48	32	66,7	16	33,3	0	0
Meydan	113	78	69	35	31	0	0
Çullah Kara	13	10	76,9	3	23,1	0	0
Timurcu Süleyman	94	79	84	15	16	0	0
Kızılharim	21	18	85,7	3	14,3	0	0
İskender Çelebi	29	24	82,8	5	17,2	0	0
Has Balaban	33	28	84,8	4	12,1	1	3
Bâli Bey	65	44	67,7	20	30,8	1	1,5
Tuzcular	43	37	86	6	14	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	12	7	58,3	5	41,7	0	0
Hatip Süleyman	28	17	60,7	11	39,3	0	0
Makbûl Ağa	3	2	66,7	1	33,3	0	0
Sofular	59	47	79,7	12	20,3	0	0
Ahi Yusuf	32	25	78,1	7	21,9	0	0
Divan Pîri	20	14	70	4	20	2	10
Arap Mescidi	34	32	94,1	2	5,9	0	0
Âşık Doğan	56	47	83,9	9	16,1	0	0
Takyeci Mustafa	65	65	100	0	0	0	0
Tahıl Pazarı	19	14	73,7	5	26,3	0	0
Kızılsaray	117	100	85,5	17	14,5	0	0
İğdir Hasan	47	45	95,7	2	4,3	0	0
Şeyh Sinan	21	18	85,7	3	14,3	0	0
Baba Doğan	28	21	75	7	25	0	0
Kiçi Bâli	38	24	63,2	14	36,8	0	0
Karadayı	15	12	80	2	13,3	1	6,7
Çavuş Bahçesi	4	2	50	2	50	0	0
Araban	24	21	87,5	3	12,5	0	0
Elmalı	7	7	100	0	0	0	0
Toplam	1191	954	80,1	232	19,5	5	0,4
Gayrimüslim							

¹²⁷ Bayartan, 2005: 97.

¹²⁸ 0-500 kuruş arasında gelir elde eden haneler alt, 500-2500 kuruş arasında gelir elde eden haneler orta, 2500 ve üzerinde gelir elde eden haneler üst gelir grubu içinde değerlendirilmiştir.

Cami-i Cedid (Reâyâ)	13	7	53,8	6	46,2	0	0
Sofular (Ermeni)	14	0	0	14	100	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	187	81	43,3	104	55,6	2	1,1
Baba Doğan (Zimmi)	187	118	63,1	67	35,8	2	1,1
Toplam	401	206	51,4	191	47,6	4	1
Genel Toplam	1592	1160	72,9	423	26,6	9	0,6

Hanelerin elde ettiği gelirleri gelir grupları içerisinde değerlendirdiğimizde Antalya merkezinde yaşayan 1.592 haneden 1.160'nın 0 ile 500 kuruş arasında bir gelire, 423'ünün 500 ile 2.500 kuruş arasında bir gelire ve 9'unun 2.500 kuruş veya daha fazla geliri sahip olduğunu tespit ediyoruz. Bu durumda Antalya'da halkının %72,9'u alt gelir grubuna, %26,6'sı orta gelir grubuna ve %0,6'sı üst gelir grubuna dâhil olduğunu söylemek mümkündür. Duruma Müslüman-gayrimüslim özelinde baktığımızda Müslüman 1.191 haneden 954'ünün alt, 232'sinin orta ve 5'inin üst gelir grubuna; gayrimüslim 401 haneden 206'sının alt, 191'inin üst ve 4'ünün üst gelir grubuna sahip olduğunu görmekteyiz. Buna göre Müslümanların %80,1'i, gayrimüslimlerin %51,4'ü alt gelir grubuna, Müslümanların %19,5'i; gayrimüslimlerin %47,6'sı orta gelir grubuna ve Müslümanların %0,4'u gayrimüslimlerin %1'i üst gelir grubuna dâhil olmaktadır. Anlaşılabileceği üzere Antalya gayrimüslimleri maddi anlamda Müslümanlardan daha iyi durumdadır.

Müslüman mahalleler arasında alt gelir grubuna sahip hane sayısının en yüksek olduğu yer Kızılsaray mahallesiydi. Mahallede yaşayan 117 haneden 100'ü yani %85,5'i alt düzey gelire sahipti. Ancak alt gelir grubuna sahip hane sayısını mahallenin toplam hane sayısına böldüğümüzde %100 oranla Takyeci Mustafa ile Elmalı mahalleleri bu anlamda en üst sırayı almaktaydı. Takyeci Mustafa mahallesinde yaşayan 65 hanenin ve Elmalı mahallesinde yaşayan 7 hanenin tamamı 0 ila 500 kuruş arasında değişen gelir durumuna sahipti. Elmalı mahallesine ait 48 hane kaydı eksik olduğu için bu mahalleye ilişkin verilerin gerçeği yansıtmama ihtimali yüksek olsa da elde edilen verilere göre bu iki mahalle, diğer mahallelere göre daha düşük bir refah düzeyine sahipti.

Müslüman mahallelerde orta gelir grubuna sahip hane sayısının en yüksek olduğu mahalle 35 ile Meydan mahallesiydi. Mahallenin %31'i orta düzeyde gelir elde etmekteyken, toplam hane içinde orta gelirli hane oranının en yüksek olduğu mahalle %50 oranla Çavuş Bahçesi mahallesiydi. Orta düzeyde gelir elde eden en düşük hane sayısına ve oranına sahip mahalleler ise Takyeci Mustafa ile Elmalı mahalleleri idi. Bu mahallelerde orta düzeyde gelir elde eden hane bulunmamaktaydı.

Müslüman mahallelerde üst gelir düzeyinde gelir elde eden 5 hane bulunmakta, bu hanelerden biri Has Balaban, biri Bâli Bey, ikisi Divan Pîri ve biri de Karadayı mahallesinde

oturmaktaydı. Üst gelir grubuna sahip olan hanelerden biri Has Balaban mahallesinde Antalya Azası olarak kaydedilen İbrahim Bey, Bâli Bey mahallesinde itibarlı ve sermayeli tüccar olarak kaydedilen Hacı Ömer Ağa, Divan Pîri mahallesinde eshab-ı çiftlikan olarak kaydedilen El-hacc Mehmet Ağa ve Teke mütesellimi Said Efendi'nin kızı Şerife Nimetullah Hatun ile Karadayı mahallesinde süvari tekaüdü olarak kaydedilen Hacı Mehmet Efendi'dir.¹²⁹

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerdealt gelir grubuna ait hane sayısının en fazla olduğu mahalle 118 hane ile Baba Doğan mahallesiydi. Sofular (Ermeni) mahallesinde ise alt gelir düzeyinde gelir elde eden hane bulunmamaktaydı. Alt gelir grubuna dâhil olan hane sayısı toplam hane sayısına böldüğümüzde en yüksek oran %63,1 ile Baba Doğan, en düşük oran %0 ile Sofular mahallesindeydi.

Orta gelir düzeyine ait hane sayısının en fazla olduğu gayrimüslim mahalle Makbûl Ağa mahallesiydi. Burada 104 hane 500 ile 2.500 kuruş arasında değişen bir gelire sahipken orta gelir düzeyinde hane sayısının en düşük olduğu mahalle Cami-i Cedid mahallesiydi. Ancak Sofular mahallesinde yaşayan 14 hanenin tamamı bu düzeyde bir gelire sahip olduğu için mahalleler arasında orta gelir düzeyine sahip hane oranının en yüksek olduğu mahalle burasıydı. Antalya'da tek Ermeni mahallesi olan Sofular mahallesinde neredeyse her hanede bahçe ve zuhuratından gelir kaydına rastlanması bu durumda etkilidir.

Baba Doğan ve Makbûl Ağa mahallelerinde ikişer adet üst gelir düzeyine sahip hane bulunmaktadır. Bu gelire sahip haneler Makbûl Ağa mahallesinde Avrupa tüccarı olan Hacı Alya ve Hacı Pavloz¹³⁰ ile Baba Doğan mahallesinde yine Avrupa tüccarı olan Hacı Urum ve Hacı İstrati'ye aitti.¹³¹

¹²⁹BOA., ML.VRD.TMT.d., 9715: 2.

¹³⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d., 2, 36.

¹³¹BOA., ML.VRD.TMT.d., 9685: 2-3.

3.1.3. Gelirin Kaynaklara Göre Dağılımı

Tablo 35. Gelirin Kaynaklara Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Ziraat Gelirleri (krş.)	Hayvancılık Gelirleri (krş.)	Meslek Gelirleri (krş.)	Emlak Gelirleri (krş.)	Zuhurat (krş.)	Toplam (krş.)
Müslüman						
Ahi Kızı	270	80	11.570	230	1.080	13.230
Sağır Bey	900	0	20.382	1.255	388	22.925
Cami-i Atik	412	0	17.433	2.000	200	20.045
Meydan	2.6642,5	3.970	5.090,5	1.260	6.250	43.213
Çullah Kara	50	0	4.410	105	145	4.710
Timurcu Süleyman	765	0	27.800	420	280	29.265
Kızılharim	3.405	730	2.335	140	320	6.930
İskender Çelebi	125	0	8.560	520	575	9.780
Has Balaban	650	0	10.539	17.098	560	28.847
Bâli Bey	110	40	29.650	860	180	30.840
Tuzcular	210	0	13.002	670	480	14.362
Şehr-i Karakoyunlu	3.365	290	1.670	0	0	5.325
Hatip Süleyman	2.700	40	4.924	6.530	0	14.194
Makbûl Ağa	320	0	120	450	100	990
Sofular	4.577	610	12.945	1.035	1.140	20.307
Ahi Yusuf	816	0	7.690	1.242	822	10.570
Divan Piri	579	200	5.641	23.388	0	29.808
Arap Mescidi	0	0	6.830	50	590	7.470
Âşık Doğan	0	40	13.750	530	935	15.255
Takyeci Mustafa	4.390	200	10.450	130	320	15.490
Tahıl Pazarı	300	100	5.394	366	0	6.160
Kızılsaray	8.110	550	20.515	550	695	30.420
İğdir Hasan	1.913	80	6.007	0	1.035	9.035
Şeyh Sinan	2.161	480	2.695	65	500	5.901
Baba Doğan	160	80	7.560	1.960	430	10.190
Kiçi Bâli	0	100	12.589	242	2.989	15.920
Karadayı	100	0	6.310	6.788	520	13.718
Çavuş Bahçesi	150	0	2.230	0	0	2.380
Araban	1.800	0	4.530	0	80	6.410
Elmalı	0	0	1.350	0	0	1.350
Toplam	64.981	7.590	283.972	67.884	20.614	445.040
%	14,6	1,7	63,8	15,3	4,6	100
Gayrimüslim						
Cami-i Cedid (Reâyâ)	50	0	7.200	0	0	7.250
Sofular (Ermeni)	2.480	180	9.690	0	2.450	14.800
Makbûl Ağa (Rum)	2.037	40	121.905	8.256	2.785	135.023
Baba Doğan (Zimmi)	2.460	400	94.755	3.640	4.590	105.845
Toplam	7.027	620	233.550	11.896	9.825	262.918
%	2,7	0,2	88,8	4,5	3,7	100
Genel Toplam	72.008	8.210	517.522	79.780	30.439	707.958
%	10,2	1,2	73,1	11,3	4,3	100,0

Yukarıdaki tabloda Antalya mahallelerinde elde edilen gelirlerin kaynaklara göre dağılımı gösterilmiştir. Ziraat, hayvancılık, meslek, emlak ve zuhurat olarak 5 gruba ayırdığımız gelirlerin toplam değeri 707.958 kuruştur. Antalya’da en fazla gelir sağlanan kaynak meslek gelirleridir. Toplam gelir içindeki oranı %73,1 olan 517.522 kuruş gelir ziraat erbablığı, demirci, dülger, amele gibi farklı meslekten elde edilmekteydi.

Müslüman mahalleler toplam gelirin %63,8’ini meslek gelirleri oluşturmaktaydı. En fazla meslek gelinine sahip olan Müslüman mahalle Bâli Bey mahallesiydi. Bâli Bey mahallesinde mesleklerden elde edilen toplam gelir 29.650 kuruştur. Bu değer mahallenin toplam gelirinin %96,1’ini oluşturmakta idi. Meslek gelirlerinin yüksek olduğu bir diğer mahalle 27.800 kuruş gelire Timurcu Süleyman mahallesidir. Bu mahallede de toplam gelirin %95 gibi çok yüksek bir bölümü meslek gelirlerinden elde etmektedir.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde toplam gelirin çok büyük bir kısmını meslek gelirleri oluşturmaktadır. Bu mahallelerde elde edilen 262.918 gelirin 233.550 kuruşu yani %88,8’i meslekler sayesinde elde edilmiştir. 121.905 kuruş ile Makbûl Ağa (Rum) mahallesi en yüksek meslek gelinine sahip mahalledir. Yine 94.755 kuruş ile Baba Doğan Mahallesi de meslek gelirlerinin yüksek olduğu bir mahalledir. Cami-i Cedid Mahallesi ise toplam gelirin neredeyse tamamını mesleklerden elde etmiştir.

En yüksek gelir sağlanan diğer kaynak ise emlak gelirleridir. Emlak gelirlerini hane, dükkân, değirmen gibi taşınmaz mülklerden elde edilen gelirler oluşturur. Antalya mahallelerinde elde edilen toplam gelirin 79.780 kuruşunun yani %11,3’ünün emlakten elde edildiği söylenebilir. Müslüman mahallelerde ise toplam gelirin 67.884 kuruşu emlakten elde edilmiştir. Bu rakam Müslüman mahallelerin toplam gelirinin %15,3’üne denk düşmektedir. 23.388 kuruş ile Divan Pîri mahallesi emlak geliri bakımından en yüksek gelire sahip mahalle olurken bu mahallenin toplam gelirinin %78,5’ini emlak gelirleri oluşturmaktadır. Şehr-i Karakoyunlu, İğdir Hasan, Çavuş Bahçesi, Araban ve Elmalı mahallelerinde ise emlak geliri bulunmamaktadır.

Gayrimüslim mahalleler arasında Cami-i Cedid (Reâyâ) ve Sofular (Ermeni) mahallesine ait herhangi bir emlak geliri bulunmazken Makbûl Ağa ve Baba Doğan mahallelerinin toplam geliri içinde emlakten elde edilen gelirin de payı bulunmaktadır. Makbûl Ağa (Rum) mahallesinin toplam gelirinin 8.256 kuruşu yani %6,1’i; Baba Doğan mahallesinin elde ettiği gelirin 3.640 kuruşu yani %3,4’ünü emlak geliri oluşturur. Gayrimüslim mahallelerin toplam gelirinin %4,5’inin ise emlakten elde edildiği söylenebilir.

Bir diğ er gelir kaynağı ise ziraattan elde edilen gelirlerdi. Tabloya baktığımızda toplam gelirin %10,2'sinin ziraattan elde edildiği g ör ¼ l ¼ r. Ziraattan elde edilen toplam gelir 72.008 kuruştur. M ¼ sl ¼ man mahallelerde ziraattan elde edilen gelir 64.891 kuruş ile toplam gelirin %14,6'sını oluştururken bu alandan en fazla gelir elde eden mahalle Meydan'dır. Mahallede 33 adet ziraat erbabı ve 16 adet bahçivan bulunması bu durumla doğru orantılıdır. mahallenin ziraattan elde ettiği 26.642,5 kuruş geliri toplam gelir i ¼ inde %61,7'lik bir orana sahiptir. Arap Mescidi, Âşık Doğan, Kiçi Bâli ve Elmalı mahalleri ise ziraattan gelir elde etmemektedir.

Gayrim ¼ slimlerin yaşadığı mahallelerde toplam gelirin %2,7'si ziraattan elde edilmektedir. Bunlardan Cami-i Cedid (Reâÿâ) mahallesi 50 kuruş ile en d ¼ ř ¼ k ziraat gelirine sahipken diğ er 3 mahalle de birbirine yakın oranda ziraattan gelir elde etmiştir. Ancak Sofular mahallesinin toplam gelirinin diğ er iki mahallenin altında olması bu mahallenin diğ er mahallelerden daha y ¼ ksek oranda ziraattan gelir elde ettiğini g ¼ stermektedir.

Defterlerde kaynağı belli olmayan gelirler i ¼ in zuhuratından ifadesi kullanılmıştır. Bu gelir kaynağından t ¼ m mahalleler i ¼ inde 30.439 kuruş elde edilmiştir. Diğ er bir ifade ile mahallelerde elde edilen toplam gelirin %4,3' ¼ n ¼ zuhurat gelirleri oluşturmaktadır. M ¼ sl ¼ man mahallelerin ise %4,6'sı zuhurat gelirleri oluştururken bu mahalleler arasında en fazla zuhurat gelir kaydına rastlanan mahalle 6.250 kuruş ile Meydan mahallesidir. Bu durum mahallenin %14,5 oranında zuhurat gelirine sahip olduğunu g ¼ sterir. şehr-i Karakoyunlu, Hatip S ¼ leyman, Divan P ¼ ri, Tahıl Pazarı, Çavuş Bahçesi mahallelerinde ise zuhurat gelirine rastlanmamıştır.

Gayrim ¼ slimlerin yaşadığı mahallelerde toplam gelirin %3,7'sini zuhurattan elde edilen gelirler oluştur. Bu durum 262.918 kuruşluk gelirin 9.825 kuruşunun zuhurattan olduğu anlamına gelir. Mahallelerden yalnızca Cami-i Cedid (Reâÿâ) mahallesinde zuhurat kaydı bulunmazken Baba Doğan mahallesi 4.590 kuruş ile en y ¼ ksek zuhurat gelirine sahip gayrim ¼ slim mahalledir.

Diğ er bir gelir kaynağı ise hayvancılıktır. Ele alınan d ¼ nemde ekonomi ¼ zerinde tarım ve hayvancılığın ¼ nemi yadsınamaz. Ancak incelenen mahallelerde haneler hayvancılığı geçim kaynağı olmaktan ziyade kendi ihtiyaçlarını karşılamaya y ¼ nelik yapmaktadır. ¼ yle ki hayvanlardan elde edilen gelir toplam gelir i ¼ inde %1,2 gibi ¼ nemsiz bir orana sahiptir. M ¼ sl ¼ man mahallelerde hayvancılıktan elde edilen toplam gelir 7.590 kuruş olmakla birlikte toplam gelirin %1,1'ini oluşturmaktadır. Hayvandan en fazla gelir sağlayan mahalle 3.970 kuruş ile Meydan'dır.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde hayvanlardan toplamda 640 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu mahalleler arasında hayvancılıktan en fazla gelir elde eden mahalle 400 kuruş ile Baba Doğan olurken onu 180 kuruş ile Sofular (Ermeni) ve 40 kuruş ile Makbûl Ağa (Rum) mahalleri takip etmektedir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde hayvandan elde edilen gelir toplam gelirin % 1'ine bile yaklaşmamaktadır.

Tablo 36. Mahallelerde Gelirin Kaynaklara Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Ziraat Gelirlerinin Toplam Gelir İçindeki Payı (%)	Hayvancılık Gelirlerinin Toplam Gelir İçindeki Payı (%)	Ticaret ve Zanaat Gelirlerinin Toplam Gelir İçindeki Payı (%)	Emlak Gelirlerinin Toplam Gelir İçindeki Payı (%)	Zuhurat Gelirlerinin Toplam Gelir İçindeki Payı (%)	Toplam Gelir (Kırş.)
Müslüman						
Ahi Kızı	2	0,6	87,5	1,7	8,2	13230
Sağır Bey	3,9	0	88,9	5,5	1,7	22925
Cami-i Atik	2,1	0	87	10	1	20045
Meydan	61,7	9,2	11,8	2,9	14,5	43213
Çullah Kara	1,1	0	93,6	2,2	3,1	4710
Timurcu Süleyman	2,6	0	95	1,4	1	29265
Kızılharım	49,1	10,5	33,7	2	4,6	6930
İskender Çelebi	1,3	0	87,5	5,3	5,9	9780
Has Balaban	2,3	0	36,5	59,3	1,9	28847
Bâli Bey	0,4	0,1	96,1	2,8	0,6	30840
Tuzcular	1,5	0	90,5	4,7	3,3	14362
Şehr-i Karakoyunlu	63,2	5,4	31,4	0	0	5325
Hatip Süleyman	19	0,3	34,7	46	0	14194
Makbûl Ağa	32,3	0	12,1	45,5	10,1	990
Sofular	22,5	3	63,7	5,1	5,6	20307
Ahi Yusuf	7,7	0	72,8	11,8	7,8	10570
Divan Piri	1,9	0,7	18,9	78,5	0	29808
Arap Mescidi	0	0	91,4	0,7	7,9	7470
Âşık Doğan	0	0,3	90,1	3,5	6,1	15255
Takyeci Mustafa	28,3	1,3	67,5	0,8	2,1	15490
Tahıl Pazarı	4,9	1,6	87,6	5,9	0	6160
Kızılsaray	26,7	1,8	67,4	1,8	2,3	30420
İğdir Hasan	21,2	0,9	66,5	0	11,5	9035
Şeyh Sinan	36,6	8,1	45,7	1,1	8,5	5901
Baba Doğan	1,6	0,8	74,2	19,2	4,2	10190
Kiçi Bâli	0	0,6	79,1	1,5	18,8	15920
Karadayı	0,7	0	46	49,5	3,8	13718
Çavuş Bahçesi	6,3	0	93,7	0	0	2380
Araban	28,1	0	70,7	0	1,2	6410
Elmalı	0	0	100	0	0	1350
Toplam	14,6	1,7	63,8	15,3	4,6	445040
Gayrimüslim						
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0,7	0	0	0	0	7250
Sofular (Ermeni)	16,8	0	48,6	0	0	14800
Makbûl Ağa (Rum)	1,5	0,1	7,2	0	1,8	135023
Baba Doğan (Zimmi)	2,3	0	115,2	7,8	2,6	105845
Toplam	2,7	0,2	36	1,4	1,7	262918
Genel Toplam	10,2	1,2	73,1	11,3	4,3	707958

3.2. Vergi Türleri

Incelediğimiz Temettüat defterlerinde “vergi-yi mahsûsa” ve “aşar” adı altında 2 tür vergiye rastlamaktayız. Çoğu Temettüat defterinde yer alan ve ağnam resmi olarak bilinen küçükbaş hayvan vergisi ise incelediğimiz defterlerde bulunmamaktadır. Defterlerde hane reislerinin meslek kısmının sol tarafına dik bir şekilde “sene-i sabıka da bir sene vermiş olduğu vergi-yi mahsûsa” ifadesi ile ödenen yıllık vergi “aşar rüsumundan bir senede vermiş olduğu” ifadesi ile hanenin bir yılda ödediği ürün vergisi kaydedilmiştir. Öşür vergisi içerisinde hinta, darı, sisam gibi tarım ürünlerinden alınan vergilerin yanı sıra öşr-i harir, öşr-i bostan, öşr-i bağan, öşr-i bahçe gibi çeşitli vergiler kaydedilmiştir. Bu kayıtlar sayesinde Antalya merkez mahallerinden alınan toplam vergi miktarını, gelirin yüzde kaçının devlete vergi olarak geri ödendiğini, verginin gelir içindeki oranını, mahallelere göre vergi dağılımını, kimlerin vergilerden muaf tutulduğunu ve vergi dağılımında adaletli davranılıp davranılmadığını öğrenebiliyoruz. Antalya Temettüat kayıtlarından ulaştığımız en önemli sonuç vergi dağılımında adaletli olunmadığıdır. Aynı gelire sahip hane reislerinden farklı miktarlarda vergi alınması ve yüksek gelirli bir hane ile düşük gelirli bir haneden aynı oranda vergi alınması bu duruma örnek gösterilebilir.

3.2.1. Vergi-yi Mahsûsa

Tanzimat Dönemi’nde yapılan en önemli değişikliklerden biri de vergileri toplama usulüdür. Tanzimat’tan önce “Tekâlif-i Örfiyye” adı altında çok çeşitte vergi toplanmaktayken fermanın ilanından sonra bütün örfi vergiler kaldırılıp yerine “vergi-yi mahsûsa” adında tek bir vergi uygulamasına gidildi. Vergi-yi mahsûsa, kaldırılan örfi vergilerin toplamından ibaret olup an-cemaatin yani komşuca toplanacaktı. Toplanacak vergi-yi mahsûsanın miktarı ise Maliye Nezareti tarafından yalnızca eyaletler düzeyinde belirlenmekteydi. Bu miktar her eyalette, önce kazalar ve daha sonra mahalle ve köyler arasında bölüştürülerek toplanacaktı.¹³² Vergilerin tahsili yapılırken dikkat edilecek en önemli husus vergi mükelleflerinin ödeme gücüyü. Ödeme gücünü belirlemek adına hane reislerinin sahip oldukları emlak, arazi ve hayvanlar ile esnaf ve tüccarların temettüları (kazançları) saptanarak gerçek servet-kazanç miktarı tespit edilecek ve tahsil edilecek, toplam vergi yerleşim birimindeki haneler arasında servetleri oranında paylaştırılacaktı.¹³³ Bu amaçla

¹³² Akkuş, 2017: 45.

¹³³ Şener, 1990: 96. ; Akkuş, 2017: 45.

tutulan Antalya Temettüat defterleri sayesinde 1844 yılında Antalya halkının ödediği vergi-yi mahsûsa miktarlarına ulaşabiliyoruz.

Tablo 37. Vergi-yi Mahsûsa'nın Mahallelere Göre Dağılımı (1844)

Mahalleler	Vergi-yi Mahsûsa	Hane Sayısı	Mahallelere Düşen Vergi Oranı	Hane Başına Düşen Vergi-yi Mahsûsa
Müslüman				
Ahi Kızı	731	32	2,1	23
Sağır Bey	1182	71	3,3	17
Cami-i Atik	666	48	1,9	14
Meydan	2312	113	6,5	20
Çullah Kara	243	13	0,7	19
Timurcu Süleyman	1827	94	5,1	19
Kızılharım	406	21	1,1	19
İskender Çelebi	543	29	1,5	19
Has Balaban	635	33	1,8	19
Bâli Bey	1496	65	4,2	23
Tuzcular	638	43	1,8	15
Şehr-i Karakoyunlu	453	12	1,3	38
Hatip Süleyman	470	28	1,3	17
Makbûl Ağa	70	3	0,2	23
Sofular	1929,5	59	5,4	33
Ahi Yusuf	325	32	0,9	10
Divan Pîri	396	20	1,1	20
Arap Mescidi	411	34	1,2	12
Âşık Doğan	950	56	2,7	17
Takyeci Mustafa	1248	65	3,5	19
Tahl Pazarı	451	19	1,3	24
Kızılsaray	1673,5	117	4,7	14
İğdir Hasan	527	47	1,5	11
Şeyh Sinan	415	21	1,2	20
Baba Doğan	581	28	1,6	21
Kiçi Bâli	780	38	2,2	21
Karadayı	265	15	0,7	18
Çavuş Bahçesi	150	4	0,4	38
Araban	419	24	1,2	17
Elmalı	40	7	0,1	6
Toplam	22233	1191	62,4	19
Gayrimüslim				
Cami-i Cedid (Reâyâ)	335	13	0,9	26
Sofular (Ermeni)	3530	14	9,9	252
Makbûl Ağa (Rum)	4420	187	12,4	24
Baba Doğan (Zimmi)	5106	187	14,3	27
Toplam	13391	401	37,6	33
Genel Toplam	35624	1592	100	22

1844-1845 tarihli Temettüat kayıtlarına göre Antalya merkez mahallelerinde halkın ödediği toplam vergi-yi mahsûsa 35.624 kuruştur. Bu miktarın %37,6'sı gayrimüslimler, %62,4'ü Müslümanlar tarafından ödenmekteydi. Tabloda Müslüman hane sayısı gayrimüslim hane sayısından 3 kat fazla olduğu halde toplam vergi yükünün 3'te birinden fazlasını gayrimüslimlerin ödediği görülmektedir. Bu durum gayrimüslim mahallelerden alınan vergi miktarının Müslüman hanelere göre daha fazla olduğu anlamına gelir. Ancak şunu da

belirtmekte fayda var ki vergiler elde edilen gelirler doğrultusunda alınmaktadır. Bu durum bizi aynı zamanda gayrimüslimlerin Müslümanlardan daha fazla kazanç elde ettiği sonucuna ulaştırır. Aynı tablodan hareketle Müslüman bir hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsûsanın 19 kuruş, gayrimüslim hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsûsanın 33 kuruş olduğunu görmekteyiz. Bu durumda Antalya’da yaşayan Müslümanlar gayrimüslimlere oranla daha az vergi ödemektedir.

En fazla vergi-yi mahsûsa ödeyen Müslüman mahalle 2.312 kuruş ile Meydan mahallesidir. Mahalle toplam vergi-yi mahsûsanın %6,5’ini karşılamaktadır. Burada yaşayan 113 hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsûsa 20 kuruştur. En fazla verginin Meydan mahallesinden alınmasındaki en büyük etken mahallenin Antalya’daki en kalabalık mahallelerden biri olmasıdır. Hane başına düşen en yüksek vergi-yi mahsûsa ortalaması ise düşük nüfusa sahip mahallelerden Şehr-i Karakoyunlu ve Çavuş Bahçesi mahallelerine aittir. Bu mahallelerde hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsûsa 38 kuruştur.

Müslüman mahalleler arasında en düşük vergi oranına sahip olan dolayısıyla en düşük vergiyi ödeyen mahalle 40 kuruş ile Elmalı mahallesidir. Mahallenin ödediği verginin toplam vergi-yi mahsûsa içindeki oranı %0,1’dir. Daha önce belirtildiği üzere bu mahallede yaşayan 48 hanenin kayıtlarının eksik olması, mahallenin vergi durumu hakkında doğru sonuçlar elde etmemize engel olmaktadır. Elde edilen kayıtlardan yola çıkarak toplam vergi-yi mahsûsayı hane sayısına böldüğümüzde hane başına düşen ortalama verginin 6 kuruş olduğu görülmektedir. Elmalı mahallesi aynı zamanda hane başına düşen ortalama verginin de en düşük olduğu yerdir.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde 5.106 kuruş ile en yüksek vergi ödeyen mahalle Baba Doğan (Zimmi) mahallesidir. Antalya’nın kalabalık mahallelerinden biri olan mahalle toplam vergi-yi mahsûsanın %14,3’ünü karşılamaktadır. Burada hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsûsa 27 kuruştur. Baba Doğan ile eşit hane sayısına sahip olan Makbûl Ağa (Rum) mahallesi 4.420 kuruş ile Baba Doğan’dan daha az vergi ödemiştir. Bu mahallede hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsûsa 24 kuruştur. Mahalle toplam vergi-yi mahsûsa içinde %12,4 ile önemli bir paya sahiptir. Baba Doğan ve Makbûl Ağa mahalleri toplam vergi miktarının %26,7 gibi yüksek bir kısmını elinde tutmakla birlikte bu durum üzerinde iki mahallenin diğer Mahallelere göre daha yoğun nüfusa sahip olması etkilidir. Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerden az vergiye dolayısıyla en az vergi oranına sahip olan mahalle ise 13 haneli Cami-i Cedid mahallesidir. Mahallenin ödediği 335 kuruş vergi toplam vergi-yi mahsûsanın %0,9’unu oluşturmaktadır.

Ermeni taifenin yaşadığı 14 haneli Sofular (Ermeni) mahallesi ödediği vergilerle dikkati çekmektedir. Hane başına düşen en yüksek vergi oranına sahip mahalleden toplanan 3.530 kuruşluk verginin 14 haneye bölünmesiyle 252 kuruş oldukça yüksek bir değer elde edilmektedir. Bu sayı Antalya genelinde hane başına düşen ortalama verginin 11 katından bile fazladır. Oldukça ilginç olan bu durum Ermenilerin çok yüksek gelir elde ettiğini göstermektedir.¹³⁴ Mahallenin ödemekle yükümlü olduğu vergi-yi mahsûsa toplam vergi miktarının %9,7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 38. Mahallelere Göre Vergi-yi Mahsûsa Veren ve Vermeyen Haneler (1844)

Mahalleler	Vergi Veren Hane Sayısı	Vergi Vermeyen Hane Sayısı	Toplam Hane Sayısı	Vergi Veren Hane Sayısının Toplam Hane İçindeki Oranı %	Vergi Vermeyen Hane Sayısının Toplam Hane İçindeki Oranı%
Müslüman					
Ahi Kızı	20	12	32	62,5	37,5
Sağır Bey	49	22	71	69	31
Cami-i Atik	33	15	48	68,8	31,3
Meydan	86	27	113	76,1	23,9
Çullah Kara	10	3	13	76,9	23,1
Timurcu Süleyman	67	27	94	71,3	28,7
Kızılharim	17	4	21	81	19
İskender Çelebi	21	8	29	72,4	27,6
Has Balaban	21	12	33	63,6	36,4
Bâli Bey	45	20	65	69,2	30,8
Tuzcular	30	13	43	69,8	30,2
Şehr-i Karakoyunlu	11	1	12	91,7	8,3
Hatip Süleyman	18	10	28	64,3	35,7
Makbûl Ağa	2	1	3	66,7	33,3
Sofular	55	4	59	93,2	6,8
Ahi Yusuf	19	13	32	59,4	40,6
Divan Pîri	11	9	20	55	45
Arap Mescidi	26	8	34	76,5	23,5
Âşık Doğan	43	13	56	76,8	23,2
Takyeci Mustafa	52	13	65	80	20
Tahıl Pazarı	13	6	19	68,4	31,6
Kızılsaray	88	29	117	75,2	24,8
İğdir Hasan	23	24	47	48,9	51,1
Şeyh Sinan	17	4	21	81	19
Baba Doğan	24	4	28	85,7	14,3
Kiçi Bâli	30	8	38	78,9	21,1
Karadayı	13	2	15	86,7	13,3
Çavuş Bahçesi	3	1	4	75	25
Araban	17	7	24	70,8	29,2
Elmalı	3	4	7	42,9	57,1
Toplam	867	324	1191	72,8	27,2
Gayrimüslim					
Cami-i Cedid (Reâyâ)	8	5	13	61,5	38,5
Sofular (Ermeni)	13	1	14	92,9	7,1

¹³⁴ bkz. "Mahallelere Göre Gelir Dağılımı", s.100-101.

Makbûl Ağa (Rum)	144	43	187	77	23
Baba Doğan (Zimmi)	159	28	187	85	15
Toplam	324	77	401	80,8	19,2
Genel Toplam	1191	401	1592	74,8	25,2

Temettüat defterlerinden hareketle vergi veren ve vermeyen hanelerin tespiti de mümkündür. Tablodan anlaşıldığı üzere 1844 yılında tespit edebildiğimiz 1.592 hanenin 1.191'i vergi-yi mahsûsa ödemiştir. Antalya halkının %74,8'si anlamına gelen bu rakam, halkın %25,2'sinin vergiden muaf tutulduğunu¹³⁵ veya o yıl kazanç elde edemediği için vergi ödemediğini göstermektedir. Kayıtlarda bazı meslek sahiplerinin servetleri olduğu halde vergi ödemediği dikkati çekse de şahıslar ile ilgili özel bir durum belirtilmediği için sebebi bilinmemektedir. Durumu Müslüman gayrimüslim özelinde ele aldığımızda Müslüman 1.191 haneden 867'sinin, gayrimüslim 401 haneden 324'ünün vergi ödemediğini görmekteyiz. Yani Antalya'da yaşayan Müslüman halkın %72,8'i vergi ödemekle yükümlüken, gayrimüslim halkın %80,8'i vergi ödemekteydi.

Vergi verme oranının en yüksek olduğu mahalle Ermeni taifesinin yaşadığı Sofular mahallesidir. Mahallede yaşayan 14 haneden 13'ü yani mahallenin %92,9'u vergi ödemektedir. Onu Müslüman hanelerin yaşadığı Şehr-i Karakoyunlu mahallesi %91,7 oranla takip eder. Elmalı ve İğdir Hasan mahalleleri vergi muafiyetinin en fazla görüldüğü mahallelerdir. Bu iki mahallede de hanelerin yarısından fazlasının vergi ödemediği anlaşılmaktadır.

¹³⁵ Osmanlı Devleti'nde imam ve hatip gibi bazı dini görevliler halkın ileri gelenleri oldukları ve çoğunlukla görevlerini ücret almadan yerine getirdikleri için vergiden muaf tutulmuştur. Bkz. Şener, 1990: 180. Ayrıca Antalya Temettüat defterleri kayıtlarından bazı istisnalar dışında topçu neferi, yetim ve sabi, hasta, yaşlı ve sakatlardan vergi alınmadığı anlaşılmaktadır.

3.2.1.1. Mahallelere Göre Vergi-yi Mahsûsa'nın Toplam Gelire Oranı

Tablo 39. Mahallelere Göre Vergi-yi Mahsûsa'nın Toplam Gelire Oranı (%) (1844)

Mahalleler	Toplam Gelir	Toplam Vergi	Toplam Verginin Toplam Gelire Oranı %
Müslüman			
Ahi Kızı	13.230	731	5,5
Sağır Bey	22.925	1.182	5,2
Cami-i Atik	20.045	666	3,3
Meydan	43.213	2.312	5,4
Çullah Kara	4.710	243	5,2
Timurcu Süleyman	29.265	1.827	6,2
Kızılharım	6.930	406	5,9
İskender Çelebi	9.780	543	5,6
Has Balaban	28.847	635	2,2
Bâli Bey	30.840	1.496	4,9
Tuzcular	14.362	638	4,4
Şehr-i Karakoyunlu	5.325	453	8,5
Hatip Süleyman	14.194	470	3,3
Makbûl Ağa	990	70	7,1
Sofular	20.307	1.929,5	9,5
Ahi Yusuf	10.570	325	3,1
Divan Piri	29.808	396	1,3
Arap Mescidi	7.470	411	5,5
Âşık Doğan	15.255	950	6,2
Takyeci Mustafa	15.490	1248	8,1
Tahıl Pazarı	6.160	451	7,3
Kızılsaray	30.420	1.673,5	5,5
İğdir Hasan	9.035	527	5,8
Şeyh Sinan	5.901	415	7,0
Baba Doğan	10.190	581	5,7
Kiçi Bâli	15.920	780	4,9
Karadayı	13.718	265	1,9
Çavuş Bahçesi	2.380	150	6,3
Araban	6.410	419	6,5
Elmalı	1.350	40	3,0
Toplam	445.040	22.233	5,0
Gayrimüslim			
Cami-i Cedid (Reâyâ)	7.250	335	4,6
Sofular (Ermeni)	14.800	3.530	23,9
Makbûl Ağa (Rum)	135.023	4.420	3,3
Baba Doğan (Zimmi)	105.845	5.106	4,8
Toplam	262.918	13.391	5,1
Genel Toplam	707.958	35.624	5,0

Son olarak yukarıdaki tablo ile Antalya merkez mahallelerindeki gelir ve vergi arasındaki ilişkiye bakalım. Antalya merkez mahallelerinde elde edilen 707.958 kuruşluk gelirin 35.624 kuruşu vergi olarak ödenmiştir. Bu durumda Antalya halkının elde ettiği gelirden %5 oranında vergi alındığını söylemek mümkündür. Müslüman haneler elde ettiği 445.040 kuruşluk gelirin %5'i yani 22.233 kuruşunu vergi olarak öderken, gayrimüslimler de %5,1 gibi benzer bir oranla 262.918 kuruşluk gelirin 13.391 kuruşunu vergi olarak ödemiştir.

Ortalama eşit gibi görünse de vergi dağılımında bir takım adaletsizlikler olduğu açıktır. Sofular (Ermeni) mahallesinde yaşayan Ermenilerin elde ettikleri toplam gelirin %23,9'unu vergi olarak ödemesi bu duruma kanıttır. Öyle ki Sofular (Ermeni) mahallesi ile kendinden sonra en yüksek vergi ödeme oranına sahip olan Sofular (İslam) karşılaştırıldığında Sofular (Ermeni) mahallesinin iki kat daha fazla vergi ödediği anlaşılmaktadır. Ermeni mahallesi dışında kalan Hıristiyan mahallelerin vergi oranlarına baktığımızda Müslümanlar mahalleleri ile yakın rakamlarda seyrettiğini görüyoruz. Bu durum Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim cemaatler arasında vergi alımı konusunda farklı bir uygulama olduğunu akla getirmektedir.

Müslüman mahalleleri arasında gelir içinde en yüksek vergi oranına sahip mahalle ziraat erbabı ve deveci mesleklerinin yoğun olarak görüldüğü Sofular (İslam) mahallesidir. Bu durum mahallede refah düzeyinin yüksek olduğunu düşündürmektedir. Toplam verginin toplam gelire oranının en düşük olduğu mahalle ise Divan Pîri mahallesidir. Tarım işçisi olarak değerlendirilen amele ve hizmetkâr mesleklerinin yoğun olarak görüldüğü mahallenin ödediği verginin gelir içindeki payı %1,3'tür.

3.2.2. Öşür Vergisi

Öşür veya aşar, “onda bir” anlamına gelen Arapça bir kelime olup, aynî ve nakdî olmak üzere doğrudan doğruya tarımsal üretimden alınan bir vergi türüdür.¹³⁶ Osmanlı Devleti'nde halkın büyük bir bölümünün geçimini tarımdan sağlaması tarımdan alınan vergilerin Osmanlı vergi gelirlerinin çoğunluğunu oluşturmasını sağlamıştır.¹³⁷ Tanzimat'a kadar Osmanlı Devleti, alacağı öşürün miktarını tarlanın sulu ya da kıraç oluşuna göre belirlemekteydi.¹³⁸ 1/5, 1/8, 1/10 hatta bazı durumlarda elde edilen ürünün yarısı kadar toplanan öşür vergisi aynî ve nakdî olmak üzere iki şekilde tahsil ediliyordu.¹³⁹ Arpa, buğday, darı gibi hububatlar üzerinden alınan öşür aynî olarak tahsil edilirken bağ, bahçe ve bostanlardan alınan öşürler nakdî olarak tahsil ediliyordu. Bu durumun sebebi sebze ve meyvelerin hububat ürünleri gibi dayanıklı olmamasıydı.¹⁴⁰

Tanzimat'tan önce farklı oranlarda alınan öşür vergisinin Tanzimat'ın ilanından sonra eşitlik ilkesi doğrultusunda her yerde aynı oranda toplanması kararı alındı.¹⁴¹ Bizde öşür vergisinin 1/10 oranında alındığını varsayarak hinta, şair, darı ve sisamdan alınan öşürleri 10

¹³⁶ Şener, 1990: 120.

¹³⁷ Quataert, 1985: 1556.

¹³⁸ Akdağ, 1999: 143.

¹³⁹ Ünal, 1997: 138.

¹⁴⁰ Ünal, 1997: 138.

¹⁴¹ Doğan, 2012: 161.

ile çarparak gerçek ürün miktarlarına ulaşmaya çalışmıştık.¹⁴² Şimdi de defterlerden elde edilen öşür miktarlarından hareketle Antalya halkının ödediği toplam öşür miktarını, bu verginin mahallelere göre dağılımını, öşür veren hane sayısını, öşür vergisinin topraktan elde edilen gelir içindeki oranını ve hane başına düşen ortalama öşür miktarını değerlendirelim.

3.2.2.1. Mahallelere Göre Öşür Vergisi

Tablo 40. Mahallelere Göre Öşür Vergisi (1844)

Mahalleler	Öşür Veren Hane Sayısı	Toplam Öşür	Topraktan Elde Edilen Gelir	Öşrün Toprak Geliri İçindeki Oranı	Hane Başına Düşen Öşür Miktarı	Mahalleden Alınan Öşrün %'si
Ahi Kızı	0	0	270	0	0	0
Sağır Bey	0	0	900	0	0	0
Cami-i Atik	0	0	412	0	0	0
Meydan	61	2657	26642,5	10	43,6	43,7
Çullah Kara	0	0	50	0	0	0
Kızılharım	12	377,5	3405	11,1	31,5	6,2
İskender Çelebi	0	0	125	0	0	0
Timurcu Süleyman	2	52,5	765	6,9	26,3	0,9
Has Balaban	2	85	650	13,1	42,5	1,4
Bâli Bey	0	0	110	0	0	0
Tuzcular	0	0	210	0	0	0
Şehr-i Karakoyunlu	6	306,5	3365	9,1	51,1	5
Hatip Süleyman	1	170	2700	6,3	170	2,8
Makbûl Ağa	0	0	320	0	0	0
Sofular	11	419,5	4577	9,2	38,1	6,9
Ahi Yusuf	0	0	816	0	0	0
Divan Pîri	0	0	579	0	0	0
Arap Mescidi	0	0	0	0	0	0
Âşık Doğan	0	0	0	0	0	0
Takyeci Mustafa	12	389	4390	8,9	32,4	6,4
Tahıl Pazarı	0	0	300	0	0	0
Kızılsaray	18	819,5	8110	10,1	45,5	13,5
İğdir Hasan	7	190,5	1913	10	27,2	3,1
Şeyh Sinan	4	230,5	2161	10,7	57,6	3,8
Baba Doğan	0	0	160	0	0	0
Kiçi Bâli	0	0	0	0	0	0
Karadayı	0	0	100	0	0	0
Çavuş Bahçesi	0	0	150	0	0	0
Araban	3	180	1800	10	60	3
Elmalı	0	0	0	0	0	0
Toplam	139	5877,5	64980,5	9	42,3	96,6
Gayrimüslim						
Cami-i Cedid (Reâyâ)	0	0	50	0	0	0
Sofular (Ermeni)	0	0	2480	0	0	0
Makbûl Ağa (Rum)	1	50	2037	2,5	50	0,8
Baba Doğan (Zimmi)	4	155	2460	6,3	38,8	2,5
Toplam	5	205	7027	2,9	41	3,4
Genel Toplam	144	6082,5	72007,5	8,4	42,2	100

¹⁴² Bkz. İkinci Bölüm: 64-66.

Tablo verilerine göre nefis-i Antalya mahallelerinden alınan aşar vergisi 6.082,5 kuruştur. Bu miktarın 5.877,5 kuruşu yani %96,6'sı Müslüman mahallelerden alınmaktayken 205 kuruşu yani %3,4ü gayrimüslim mahallelerden alınmaktadır. Toplamda 144 hane öşür vergisi ödemekte bu ise halkın %9,4'ünün öşür vergisi ödemekle yükümlü olduğunu göstermektedir. Hane başına ortalama olarak 42,2 kuruş vergi düşmektedir. Öşürün toprak gelirlerinin %8,4 oranında tahsil edildiği anlaşılmaktadır.

Müslüman mahallelerde en fazla öşür veren mahalle 2.657 kuruş ile Meydan mahallesidir. Öşür toprak ürünleri vergisi olduğu için bu mahallenin en fazla tarımsal üretime sahip olan mahalle olduğunu söylemek de mümkündür. Toplam öşürün %43,7'sini ödeyen mahalle aynı zamanda tarımdan en fazla gelir elde eden mahalledir. Bu mahalledeki 117 haneden 61 tanesi öşür ödemekle mükellef iken mahallenin yarısından fazlasının öşre tâbi tutulduğu görülmektedir (%52,1). Mahalledeki toplam öşür miktarını öşür veren hane sayısına böldüğümüzde hane başına düşen ortalama öşür miktarı ise 43,6 kuruşa denk gelmektedir. Mahallenin ödediği öşür miktarı tarım gelirlerinin %10'u oranındadır. En az öşür veren mahalle ise Timurcu Süleyman mahallesidir. Mahalle 52,5 kuruşla tarımdan elde ettiği 765 kuruşun %6,9'unu vergi olarak geri ödemiştir. 94 haneli mahallede yalnızca 2 hanede öşür kaydına rastlanmakla birlikte hane başına düşen öşür miktarı 26,3 kuruştur. Mahalleden alınan öşür toplam öşürün %0,9'unu oluşturmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise Müslüman mahallelerde tarımdan elde edilen gelirin %9'unun öşür olarak geri ödendiği anlaşılmaktadır. Öşür veren 139 hane başına düşen ortalama miktar 42,3 kuruştur.

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise yalnızca Makbûl Ağa (Rum) ve Baba Doğan (Zimmi) mahallesinde öşür kaydına rastlanmaktadır. Bu iki mahallede 5 haneden toplamda 205 kuruş öşür vergisi alınmıştır. Baba Doğan mahallesinde tarımsal üretimin %6,3'ü, Makbûl Ağa mahallesinde tarımsal üretimin %,2,5'i kadar öşür vergisi alınmıştır. Gayrimüslim mahallelerden hane başına düşen ortalama öşür miktarı ise 41 kuruştur.

SONUÇ

Tanzimat dönemi, Osmanlı Devleti'nde köklü değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde daha adil ve daha eşit bir düzen kurarak halkın devlete olan bağlılığını artırmak isteyen Osmanlı yöneticileri pek çok alanda yeni uygulamaya gitmiştir. Bu yeniliklerden biri de vergi toplamadaki usulsüzlüklerin ortadan kaldırılması amacıyla tutulmaya başlanan temettüat kayıtlarıdır. Çalışmamızın da temelini oluşturan Başbakanlık Osmanlı Arşivinde “ML.VRD.TMT.d” koduyla yer alan defterler, gelire göre vergi alımı sağlamak için halkın hayvanat, ziraat, ticaret, zanaat gibi her türlü gelir kaleminin ve her türlü mal ve emlakın kaydedildiği defterlerdir. 1844 yılında Antalya şehir merkezinde 31 farklı mahalleye ait defter tespit edilmiştir. Ancak aynı dönemde mahalle sayısının 34 olduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla 3 mahallenin temettüat sayımlarının günümüze ulaşmadığı söylenebilir.

Antalya Gıyâseddîn Keyhüsrev tarafından feth edilmeden önce Hıristiyanların ikamet ettiği bir yerleşim birimiydi. Fethin ardından şehre yerleştirilen Müslümanların gayrimüslimler tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılması nedeniyle şehirdeki yerleşim bölündü. Böylece aynı inançlara sahip insanların bir arada yaşama isteği Antalya'da da kendini göstermiş oldu. İncelediğimiz 31 mahalleden Cami-i Cedid, Sofular, Makbûl Ağa ve Baba Doğan mahalleleri Müslüman ve gayrimüslimlerin ayrı yaşadığı 2 farklı birim olarak ortaya çıkmıştır. İncelediğimiz 34 defterde toplamda 1.870 hane kaydı bulunmaktadır. Defterler hane üzerinden kaydedildiği için şehir nüfusu hakkında net bir sonuç elde edemesek de hane sayısını yaygın kabul edilen bir görüş olan 5 katsayısı ile çarptığımızda Antalya'da tahminî olarak 9.350 kişinin yaşadığını söyleyebiliriz. Nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluştururken, Müslümanlar arasında hatırı sayılır miktarda Moralı ve Arap muhacirlere rastlanmıştır. Gayrimüslimleri ise Rumlar ve Ermeniler oluşturmaktadır.

Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlara göre Antalya şehir merkezinde tarım, köylerdeki kadar yaygın değildir. Ancak 140 hane geçimini ziraî faaliyetlerden karşılamaktadır. Toprakten elde edilen gelir, toplam gelirin %10,6'sını oluştururken bu oranın Müslüman haneler arasındaki payı daha yüksektir. Bahsetmeye çalıştığımız durum, tarımın Müslümanlar arasında daha yaygın olduğudur. Bunun temel sebebi gayrimüslimlerin işleyebileceği yeterli miktarda toprağının bulunmamasıdır. Ancak gayrimüslimler arasında da az da olsa ziraî faaliyet görülmektedir ve bu faaliyetler daha çok bahçecilik olarak gelişmiştir. Müslüman hanelerde de bahçe ve bostan kayıtlarına rastlanmakla birlikte Müslümanların daha çok tarla ile uğraştığı görülmektedir. Hayvancılık ise kaza genelinde ziraat kadar yaygın

değildir. Haneler hayvanlardan gelir elde etmekten çok onları ulaşım, taşıma, et, süt, yoğurt, gibi günlük ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmışlardır.

Antalya'nın ekonomik ve sosyal yapısını belirleyen geçim kaynaklarına baktığımızda, mesleki çeşitliliğin çok fazla olduğu görülmektedir. Kaza merkezindeki hanelerin çok büyük bir kısmı el zanaatları ile uğraşarak geçimini sürdürmektedir. Ancak Müslüman mahallelerde en fazla tercih edilen meslek ziraat iken, gayrimüslimlerde terziliğin çok yaygın olduğu görülmüştür. Ticaret ve zanaat gelirleri, elde edilen toplam gelirin %73,1'ini oluşturmaktadır. Mesleklerden sağlanan gelirlerin dışında ziraat, hayvancılık, emlak ve zuhurat gelirleri de bulunmaktadır. Bu gelirlerin payı sırasıyla %10,2, %1,2, %11,3 ve %4,3 şeklindedir.

Döneme ilişkin belgelerde Osmanlı'da 500 kuruşa kadar gelir elde eden hanelerin ednâ, 500-1500 kuruş arasında gelir elde eden hanelerin evsât ve daha üzerinde gelir elde eden hanelerin âlâ gelir düzeyine sahip olduğu kabul edilir. İncelememiz doğrultusunda hanelerin gelir dağılımına bakıldığında 0-500 kuruş arasında gelir elde eden hanelerin toplam haneye oranı %72,9; 500-2.500 kuruş arasında gelir elde eden hane sayısının toplam haneye oranı %26,6 ve 2500 kuruş ve daha fazla gelir elde eden hane sayısının toplam haneye oranı %0,6'dır. Bu durum gelir dağılımında adaletsizlik olduğunu göstermekte ve Antalya halkının çok büyük bir kısmının yeterli düzeyde gelir elde edemediğini kanıtlamaktadır.

Antalya kazası merkez mahallelerinde yaşayan halktan 1844 yılında vergi-yi mahsûsa ve öşür vergisi olmak üzere iki çeşit vergi toplanmıştır. Toplam vergi-yi mahsûsa, elde edilen gelirin %5'i oranında alınmıştır. Elde edilen tarım ürünlerinden 1/10 oranında alınan öşür vergisi ise tarım gelirlerinin %8,4'ü kadar toplanmıştır. En fazla vergi-yi mahsûsa alınan mahalle Baba Doğan (İslam) iken, en fazla öşür vergisinin toplandığı mahalle Meydan mahallesidir. Bu durum Baba Doğan mahallesinin yüksek bir gelir düzeyine sahip olduğunu gösterirken, Meydan mahallesinin de tarımsal üretimin en yoğun olduğu mahalle olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA] *ML.VRD.TMT.d* H. 1256/ M. 1840; 1260-1261/ M. 1844-1845.

Numara: 9669, 9672, 9675, 9681, 9682, 9685, 9686, 9688, 9690, 9691, 9700, 9714, 9715, 9717,9718, 9725, 9728, 9730, 9740, 9741, 9742, 9743, 9750, 9753, 9756, 9757, 9758, 9759, 9762, 9765, 9768, 9769, 10574, 17588.

B. Kitaplar

Akdağ, M. (1999). *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1453-1559)*. (I), Barış Yay., Ankara.

Akgündüz, A. ve Öztürk, S. (1999). *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı. İstanbul.

Alada, A. B. (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. Sümer Kitabevi, İstanbul.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi. (2010). Başbakanlık Basımevi, İstanbul.

Braudel, F. (1989-1990). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. (I-II), (Çev. M. A.Kılıçbay), Eren Yay., İstanbul.

Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. TTK. Basımevi, Ankara.

Dündar, F. (2000). *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*. Berdan Matbaası, İstanbul.

Ebu Abdullah Muhammed İbn-i Battûta Tanci (2004). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. (I), (Çev. A. Sait Aykut), YKY., İstanbul.

Erten, S. (1955). *Tekelioğulları*. Hüsnütabiat Yayınevi, İstanbul.

Güran, T. (2014). *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

İnalcık, H. (1996). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. İstanbul.

İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (Çev. Ruşen Sezer), YKY, İstanbul.

İnalcık, H. ve Quataert, D. (ed.) (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1600-1914)*, (2), Eren Yay., İstanbul.

Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi- Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, (5), TTK, Ankara.

- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (3), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi (1500-1914)*. İletişim Yay., İstanbul.
- Sevim, A. ve Yücel, B. (1989). *Türkiye Tarihi- Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*. TTK, Ankara.
- Şener, A. (1990). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İşaret Yay., İstanbul.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye- Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*-. İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1937). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. TTK, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi*. (3). TTK, Ankara.
- Ünal, M. A. (2012). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. Paradigma Yay., İstanbul.

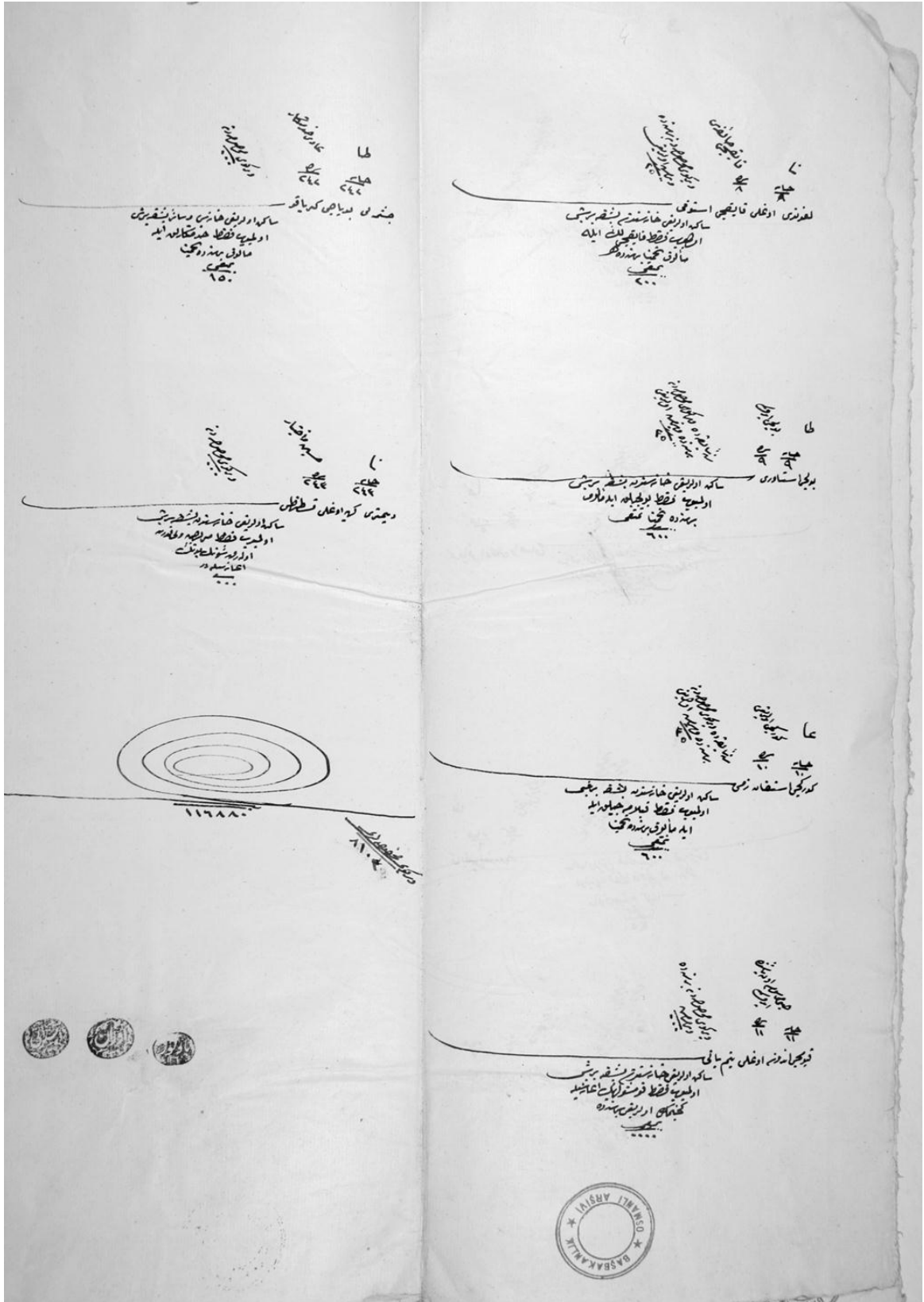
C. Makaleler

- Adıyeke, N. (2015). “Temettüat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, (11), 779-780.
- Akkuş, Y. (2017). “Osmanlı Maliyesi Literatüründe İhmal Edilmiş Bir Tartışma: Tevzi’ Defterlerinden Vergi-yi Mahsûsa’ya Geçiş”. *Tarih Dergisi*. (65), İstanbul, 29-62.
- Armağan, A. L. (2006). “XVI. Yüzyılda Antalya (Antalya in the XVIth Century)”. *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 97- 115.
- Babacan, H.(2017). “Temettüat Kayıtlarına Göre Antalya’daki Mora Göçmenleri”. *Geçmişten Günümüze Göç*. (1), Canik Belediyesi Kültür Yay., 195-207.
- Barkan, Ö. L. (1953). “Tarihî Demografî Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”. *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul, 1-25.
- Bayartan, M. (2005). “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”. *İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü Dergisi*. (13), 93-107.
- Darkot, B. (1978). “Antalya”. *İslam Ansiklopedisi (MEB)*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, (1), 459-462.
- Dinç, G. (2008). “20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Nüfusu”. *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Sempozyum Bildirileri*, (1), Antalya, 349-373.
- Dinç, G. (2017). “The Social and Economic Status of the Rum (Greeks) of Antalya in the First Half of the 19th Century”. *Adalya*, (20), 449-490.

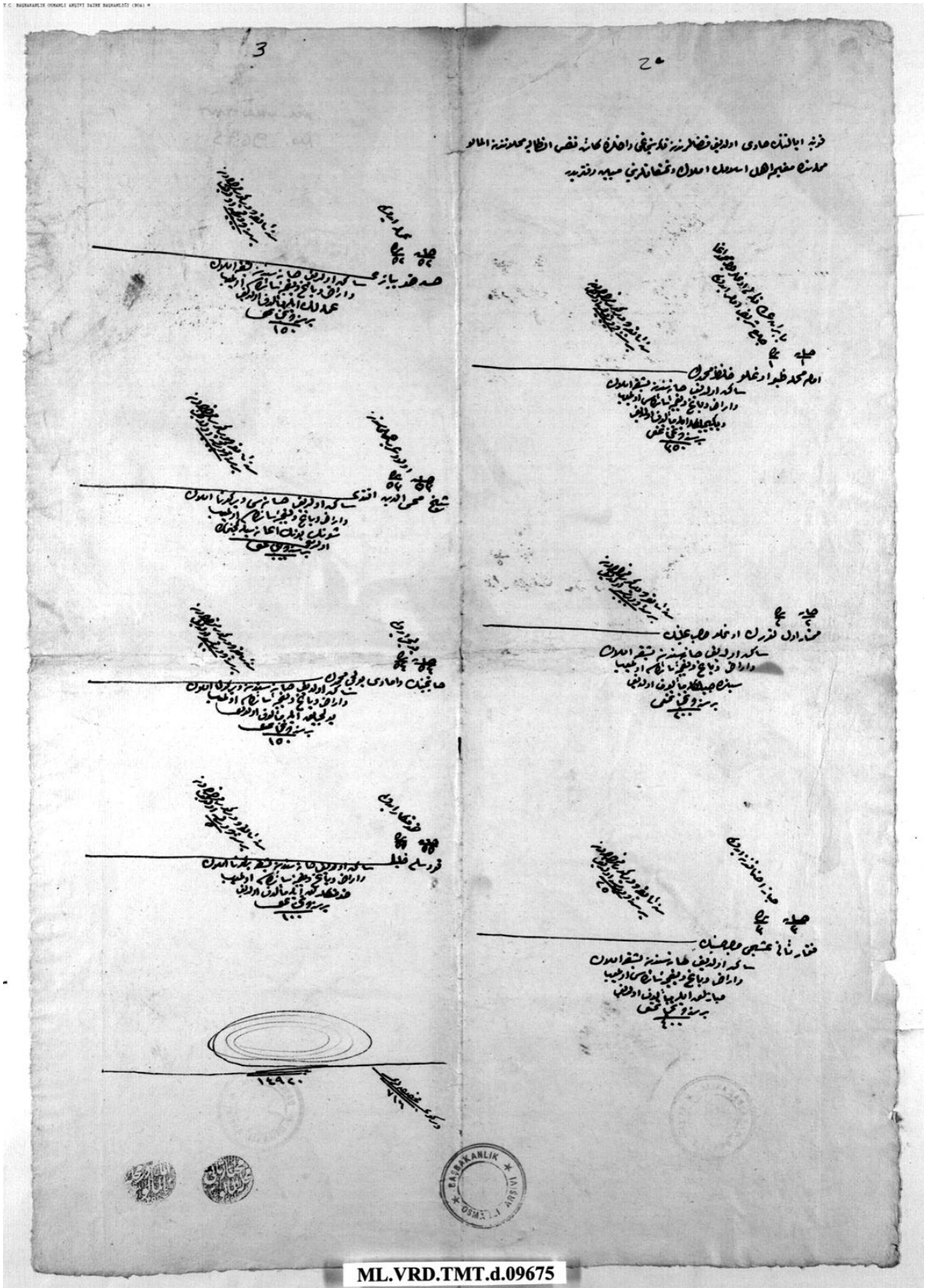
- Dinç, G. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)". *Geçmişten Günümüze Göç*. (2), Canik Belediyesi Kültür Yay., 763-780.
- Durukan, A. (1998), "Alâeddin Keykubad Döneminde Antalya", *Antalya 2. Selçuklu Semineri*, 26-51.
- Efe, A. 2010. "Osmanlı Devleti'nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği". *Tarih Dergisi*. (49), İstanbul, 59-89.
- Emecen, F. (1991). "Antalya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, (3), 232-236.
- Emecen, F. (1994). "Dönüm". *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, (9), 521.
- Emecen, F. (1999). "Osmanlılarda Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler". *Osmanlı*. (4), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 91-97.
- Ergenç, Ö. (1984). "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine". *Journal of Ottoman Studies/ Osmanlı Araştırmaları*, (4), İstanbul. 69-78.
- Eroğlu, H. (2006). "Şehzade Sancağı Antalya". *Antalya'nın Son Bin Yılı Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*. Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Antalya, 15-25.
- Göyünç, N. (1979). "Hane Deyimi Hakkında". *İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi*, (32), 331-348.
- Kızıllıkan, A. Ö. (Nisan- 2008). "Osmanlı Vergi Düzeninde Temettüat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 57-66.
- Kofoğlu, S. (2011). "Tekeoğulları". *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, (40), 348-350.
- Kütükoğlu, M. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Kaynaklarından Temettü Defterleri". *Belleten*. 59 (225), 395-418.
- Mıynat, M. ve Tuncay, B. (2014). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Vergileme Anlayışındaki Değişim". *Prof. Dr. Naci Birol Muter'e Armağan*, Manisa, 39-53.
- Ortaylı, İ. (1973). "Devenin Taşıma Maliyeti Eğrisi Üzerine Bir Deneme". *Ankara Üniv. SBF Dergisi*, 28 (1): 181-190.
- Öz, M. (1991). "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler". *Vakıflar Dergisi*, 22, Ankara, 429-439.
- Özdemir, R. (1992). "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 7 (1): 133-166.
- Özdemir, M. (2007). "Türk Kültüründe Dericilik Sanatı". *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, Ankara, 66-82.

- Öztürk, S. (2000). “Temettüat Tahrirleri”. *Akademik Araştırmalar Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, İstanbul, 537-597.
- Serin, M. (Nisan-1998). “Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettüat Defterleri”. *I. Milli Arşiv Şurası (Tebliğler- Tartışmalar)*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 717-728.
- Tekindağ, Ş. (1968). “Tarihimizde İsyancılar Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Mentş Matbaası, İstanbul, (4): 54-59.
- Tekindağ, Ş.(1979). “Teke-eli veya Teke-ili”. *İslam Ansiklopedisi (MEB)*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, (12/1), 124-128.
- Tızlak, F. (2002). “Tekelioğlu İsyanı”. *XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (4-8 Ekim 1999)*. 3(1), TTK Yay., Ankara, 237-254.
- Quataert, D. (1985). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tarımsal Gelişme”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. İletişim Yay., İstanbul. (6), 1556-1562.
- D. Tezler**
- Doğan, A. (2012). *19. Yüzyıl Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Efe, A. (2002). *Muhassıllık Teşkilatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Karaca, B. (1997). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kırpık, C. (2004). *Osmanlı Devleti’nde İşçiler ve İşçi Hareketleri (1876-1914)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Koç, E. (2005). *19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Tarım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Solmaz, E. (2011). *Temettüat Defterlerine Göre Meğri Kazası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tunç, R. (2018). *Nüfus ve Temettüat Defterlerine Göre Beşkonak Nahiyesi Ve Işıklar Karyesinin Sosyo-Ekonomik Durumu (1844-1845)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

EKLER

Ek 1. 9688 Numaralı Cami-i Cedid Mahallesine Ait Temettüat Defterinin Son Sayfası

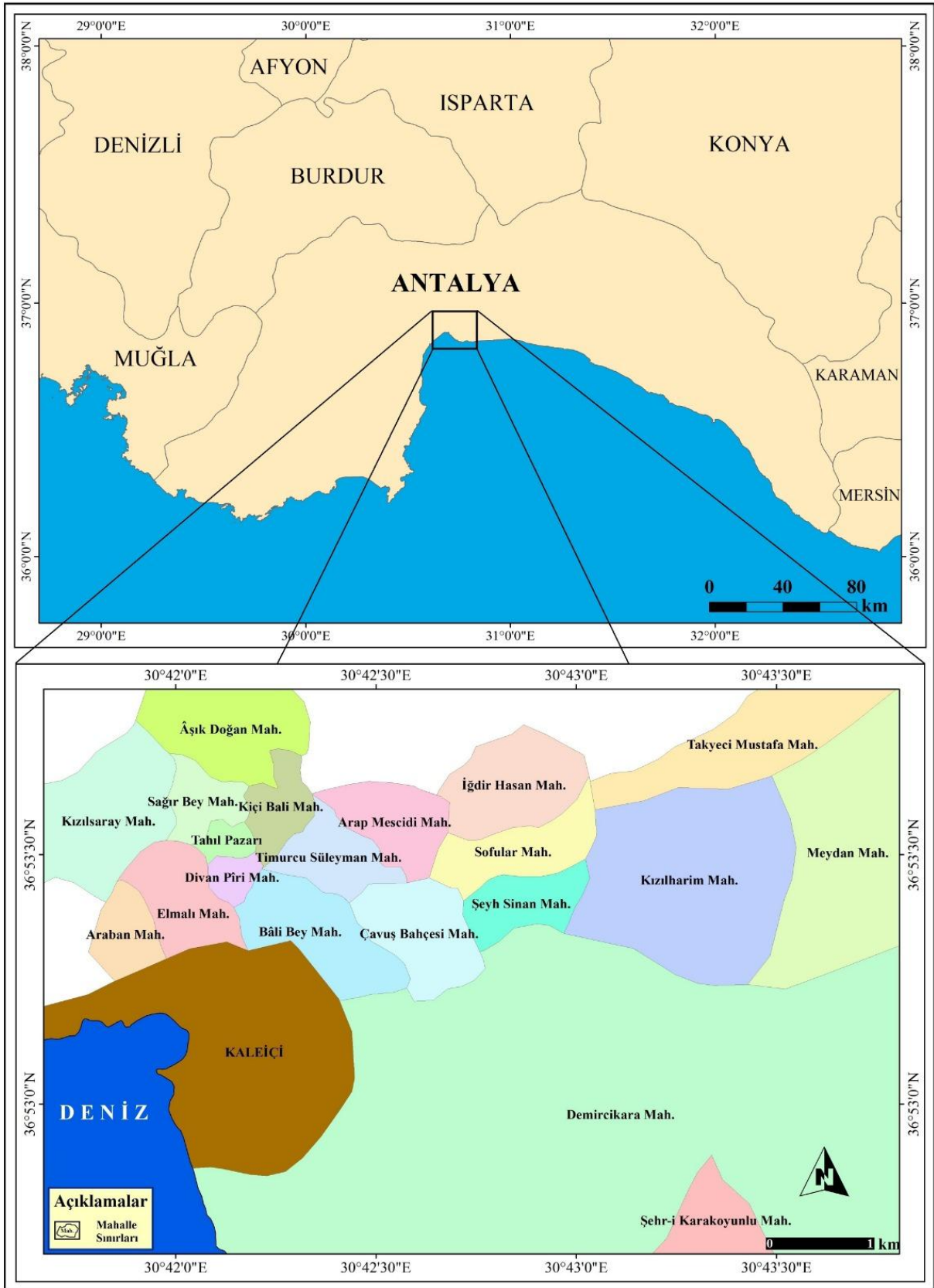
Ek 2. 9675 Numaralı Elmalı Mahallesiine Ait Temettuat Defterinin 2 ve 3 Numaralı Sayfası

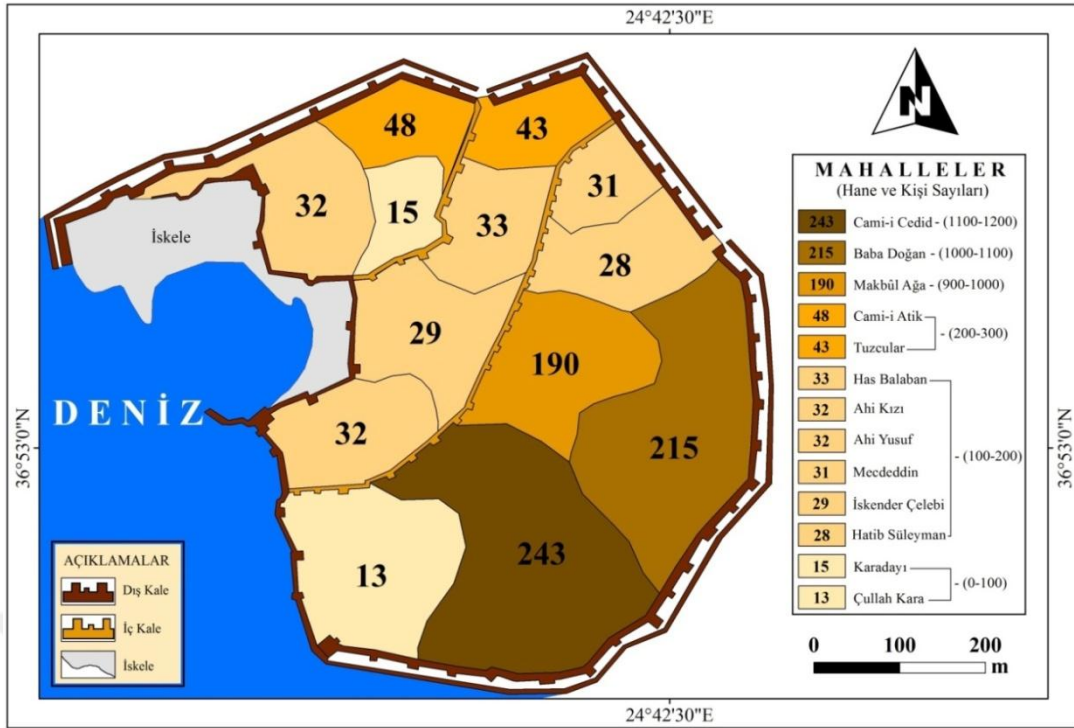
Ek 3. 9725 Numaralı Çavuş Bahçesi Mahallesine Ait Temettuat Defterinin 2 ve 3 Numaralı Sayfası

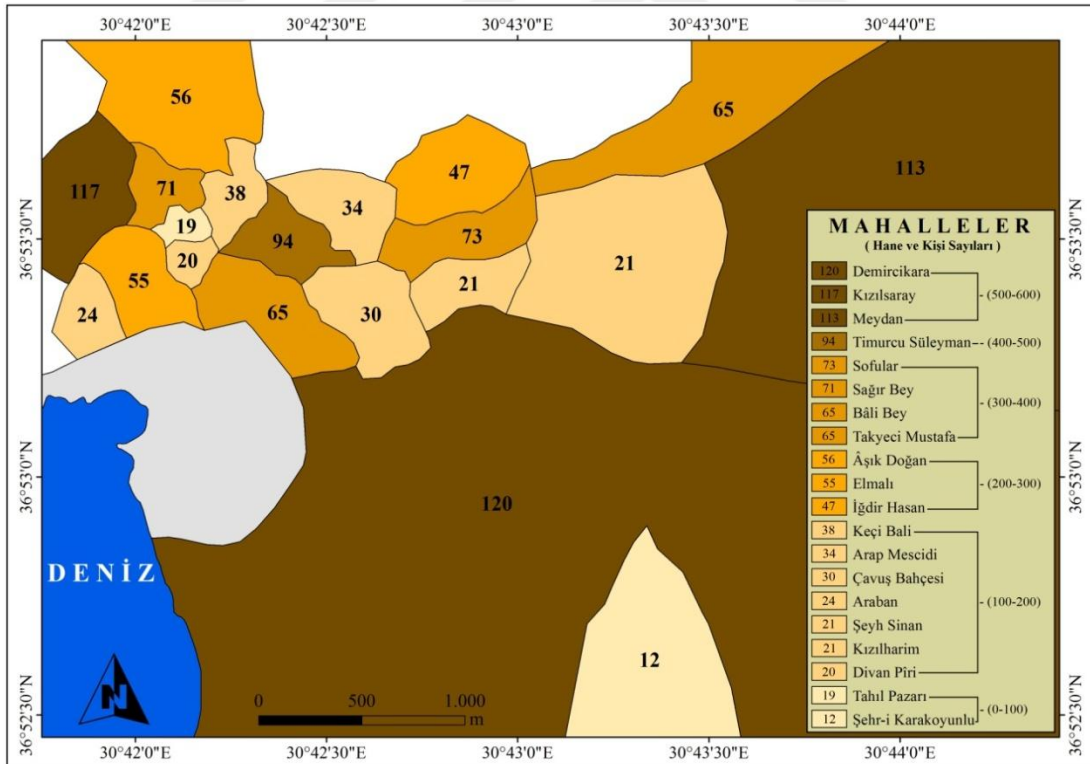
HARİTALAR

Harita 1. İncelenen Yerleşim Birimlerinin Antalya'da Konumu (1844)

Harita 2. Kale İçinde Yer Alan Mahalleler ve Nüfus Yoğunlukları (1844)

Harita 3. Kale Dışında Yer Alan Mahalleler ve Nüfus Yoğunlukları (1844)

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Gülsu SERPEN
Doğum Yeri - Tarihi	Ankara-1994
Mezun Olduğu Lise	Konyaaltı Lisesi
Mezun Olduğu Üniversite	Akdeniz Üniversitesi
Tez/ Dönem Projesi Konusu	19. Yüzyıl Ortalarında Antalya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845 Tarihli Temettüat Defterlerine Göre)
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
2. Uluslararası Antalya Kongresi'nde Sunulan "19. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Esnaflık" Başlıklı Bildiri	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Eğitim Bilimleri Antalya Okulları
E-Posta	gulsu921@gmail.com